GÜRDAL AKSOY

KÜRTLERDE ANADOLUMERKEZCİ YABANCILAŞMA

HALKLAR HAPİSHANESİ ANADOLU

KOMAL

Gürdal Aksoy, 1968 yılında Bingöl'de doğdu. İlk ve Orta öğrenimini sırasıyla Elazığ, Antalya ve Ankara'da tamamladı. 1996 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olan **Aksoy;** antropoloji, tarih, ve mitoloji alanlarındaki çalışmalarıyla tanınıyor.

Gürdal Aksoy'un yayımlanmış çalışmaları:

Kürt Dili ve Söylenceleri Üzerine İncelemeler, C.I (Öteki Yayınevi, Ankara, 1991)
Hieros Gamos, Tanrı Baba Üzerine Notlar (Zagros Yayınevi, İstanbul, 1993)
Tarihi Yazılmayan Halk Kürtler (Avesta Yayınları, İstanbul, 1996)
İnsan, Kültür ve Uygarlık(Avesta Yayınları, İstanbul, 1996)
Aşkın Sonu mu? (Yurt Kitap-Yayın, Ankara, 1998)
Bir Söylence Bir Tarih Newroz(Yurt Kitap-Yayın, Ankara, 1998)

© KOMAL: 50
Siyasi Yazılar Dizisi

Halklar Hapishanesi Anadolu
Kürtlerde Anadolumerkezci Yabancılaşma
Gürdal Aksoy

1. Basım
Haziran 2002 İstanbul

Kapak Tasarımı
Nesimi Aday
Mizanpaj-Dizgi
Komal
Baskı-Cilt
Ceren Ofset

ISNB 975-7102-05-9

KOMAL BASIM-YAYIM-DAĞITIM LTD.ŞTİ.
İstiklal Cad. Turnacıbaşı Sok.
Çeşme Han. No:21/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel-Fax : (0212) 251 05 61

Okuyucular kitap hakkındaki düşüncelerini
vatankurdistan@yahoo.com adresine yazabilirler

Gürdal Aksoy

HALKLAR HAPİSHANESİ ANADOLU

Kürtlerde Anadolumerkezci Yabancılaşma

KOMAL

Bağımsızlık yolundaki Kürdistan halklarına
ve
bu uğurda toprağa düşenlere...

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

Giriş 13

Halklar Hapishanesi Anadolu
Kürtlerde Anadolumerkezci Yabancılaşma 25
İdeoloji ve Vatan 26
"Göçebe" Türklerde Vatan Bolluğu 29
Türkiye ve Anadolu'dan Görünümler 35
İttihat ve Terraki'nin Çifte Vatansever Kurucuları 37
Muhayyel Anadolu ve Gerçek Temsilcileri 40
Resmi Türk Tarih Tezinde Anadolu
ya da Bir Kurgunun Sefaleti 47
Anadolucu Akımın İkinci Baharı ve Yol Ayrımı 59
"Öteki Anadolu" Olarak Muhayyel Kürdistan
ve Saf Anadolu Çocukları 77
Kürtlerde Dualist Düşünme Eğilimi ve Anadolu 90
1990'lı yıllar Türkiye'sinde Anadolumerkezci
Kürt Tarih Yazıcılığı ve Sosyalist Anadolucular 94
Türküden Katliama "Anadolu"nun Etnik İmgeleri 102
İktidar, Tarih ve Coğrafya 110
Sonuç ya da Bir Paradigmanın İflası 114

Kaynakça 116

Yayınevinin Notu:

Devrimci kurtuluş mücadeleleri, bir yönüyle ezenlerin sisteminden epistemolojik bir kopuş sürecidir. Ezilenlerin kendi kurtuluşlarının bilgisine ulaşmaları, büyük ölçüde egemen ideolojinin sorgulanmasını, onun toplumsal siyasal bilinci karartan kalıp ve belirlenimlerinin kırılmasını gerektirir.

Sömürgeci boyunduruk altındaki ülkelerde bu daha da sancılıdır. Zira sömürgeci güçler, bir ülkeyi askeri olarak işgal etmenin ötesinde, bütün kurumlarıyla birlikte sömürge insanının beynini, düşüncesini de işgal etmeyi hedefleyen siyasetleriyle, tüm bir toplum üzerinde kendi hegamonyasını kurmaya çalışırlar. Sömürge uluslar, kapitalizmin genel yabancılaşmasına ek olarak, sömürgeci yabancılaşmayla da karşı karşıyadırlar. Bu bakımdan, sömürge ulusların kendi kurtuluşlarını bilince çıkartmalarının önkoşullarından biri, sömürgeciliğin dayattığı siyasal ve ideolojik belirlenimlerin dışına çıkabilmek, Fanon'un ünlü deyimiyle, "ilk kurşunu, sömürgeciliğin işgali altındaki kendi beynine sıkmak"tır.

İran, Irak, Suriye ve Türkiye devletleri arasında bölünüp paylaşılmış Kürdistan'da da sömürgeci güçler, egemenliklerini sadece askeri varlıklarıyla değil, birbiriyle epeyce ortak yanları bulunan resmi ideolojileriyle kurumsallaştırma çabası içinde olmuşlardır. Bu konuda, Kürdistan'ın kuzeyini elinde bulunduran Türk devletinin uyguladığı siyasetlerin, kapsam ve niteliği itibarıyla bu parçada daha derin tahribatlara yol açtığı söylenebilir. Türk devletinin egemen iktidar bloku içinde her zaman ayrıcalıklı bir güce sahip olan militarist bürokrasinin ideolojisi olarak şekillenen ve Kürdistan'a yönelik sömürgeci uygulamaların temel ayaklarından birini teşkil eden kemalizm, 80 yıllık pratiği içinde hemen her alana nüfuz ederken, Kuzey Kürdistan'da ulusal ve toplumsal bilincin bulanıklaştırılmasını, parçalanmasını hedeflemiştir.

Kemalizmin Kürdistan'a taşınmasında, onun resmi devlet ideolojisi olarak sistemleştirilmesine, kitlelere benimsetilmesine yardımcı olan Türkiye "sol"u önemli bir rol oynamıştır. Bu bakımdan denilebilir ki, inkar, imha ve asimilasyona dayalı sömürgeci siyasetlerin uygulandığı Kuzey Kürdistan'da, uzunca bir süre üzeri adeta betonlanmış olan kurtuluş mücadelesinin yeniden canlanmasında, Kürdistanlı devrimcilerin 70'li yılların başından itibaren kemalizmle, onun resmi tarih tezleriyle ve kemalizmin etkime alanında duran Türkiye "sol"u ile açık bir şekilde hesaplaşmaya başlamaları tarihsel bir dönüm noktasıdır.

Kuşkusuz, kültürel değerleri talan edilmiş, dili yasaklanmış, sömürgeci eğitim kurumlarının süzgecinden geçmeye zorlanmış, dolayısıyla düşünceleri, sömürgeci resmi ideolojinin ve onun etkime alanında düşünce üreten Türkiye "sol"unun dili ve söylemleriyle belirlenmeye çalışılmış bir halkın aydın ve devrimcilerinin egemen sistemden kopuşmaları, kendi içinde de bir çok sorunu barındıran, oldukça zorlu bir süreçtir. Geçen süreç içinde epeyce yol alınmış olunmasına, ulusal ve toplumsal bilinçteki uyanışla birlikte mücadelede önemli mevziler kazanılmasına rağmen, egemen resmi ideolojinin kalıp ve etkilerinden tam bir epistemolojik kopuş sağlanamadığı ölçüde, onun tarafından belirlenme tehlikesinin varlığını sürdüreceğini unutmamak gerekir. Nitekim, bugün Kürdistan Kurtuluş Mücadelesine dayatılan tasfiye ve teslimiyet programlarının boyutlarına bakıldığında da, bu olgunun gözardı edilmesinin, önemsenmemesinin nelere malolabileceği oldukça net bir şekilde görülebilmektedir.

Gürdal Aksoy, daha önce bir bölümü "Çifte Vatandan Ortak Vatana, Muhayyel Anadolu'nun Doğuşu ve Yükselişi" başlığıyla Sterka Rizgari'nin Mart-Nisan 2001 tarihli 20. sayısında yayınlanmış olan bu çalışmasında, "Anadolu" kavramının, resmi ideolojinin mayın tarlasında nasıl bir manipülasyon aracı olduğunu, kendi deyimiyle "Anadolu kavramının Türk ulusçuluğunun elinde nasıl şekillendiğini, aynı içerikle neden ve nasıl Kürtlere sirayet ettiği sorununu" irdeliyor. Kürdistan tarihi yazımı alanında adeta bir "patlama"nın yaşandığı 90'lı yılların ilk yarısında, resmi tarih tezlerine duyulan tepkiyle ve aynı yöntemler kullanılarak, bir tür "Kürt resmi tarihi" yazma çabalarının sıkça görüldüğü bir dönemde, eleştirel karşı çıkışları ve özellikle de marksist bilim yöntemine bağlılığıyla farklı bir yol izleyen Aksoy, bu çalışmasında da, konuyu değişik kaynaklarla birlikte incelerken aynı titizliğini sürdürmektedir.

Gürdal Aksoy'un bu incelemesini, sadece "Anadolu" kavramının ideolojik içeriğinin sorgulanmasıyla sınırlı değerlendirmemek gerekir; bundan da öte, ideolojide bulanıklığın yaşandığı, kemalizmin Kürtlere yeniden şırınga edilmeye çalışıldığı bir gericilik döneminde, gündelik hayata, kullanılan dile yerleşmiş ve içeriği egemen/resmi ideoloji tarafından belirlenmiş kavramların sürekli bir biçimde sorgulanmasının önemini hatırlatmaktadır.

Gürdal Aksoy'un bu değerli çalışmasına hakettiği önemin verileceğini umuyoruz.

Yeni kitaplarda buluşmak dileğiyle...

ÖNSÖZ

Kürtlerin 1990'lı yılların başında kendileri hakkında yayımladığı pekçok kitap ya da makale, inkârcılığın koşullandırması altında ve daha çok varlıklarını isbat bağlamında, kendilerinin kim oldukları, tarihsel köklerinin nerelere dek uzandığı, hangi coğrafyaya ait oldukları gibi sorunlarla ilgiliydi. Bu ilginin kısa sürede birbiri ardınca çıkan bazı "popülist" ürünlerle doyurulduğu biliniyor. Bir kültür tarihi araştırmacısı olarak, özellikle eskiçağ tarih yazıcılığı açısından bu konuda açık bir mücadele yürütmüş olduğum henüz hatırlardadır. Ancak, Kürt egemen siyaset anlayışıyla eşgüdümlü olan sözkonusu tarih yazıcılığı ne yazık ki bugün semerelerini toplamaktadır. Kuşkusuz, bu durumu yalnızca tarih yazıcılığına fatura edecek kadar abartmamak gerekir; hafife almak ise aldatıcı olur.

Anımsanacağı üzere, 1996'da kısa bir süreye sıkışıp aniden kesilen Kürt tarih yazıcılığı hakkındaki tartışma ve karşılıklı eleştirilerde, sürekli olarak Anadolu kavramının tehlikesine işaret etmiş, bunun Kürt siyasetine de yansıyabileceğini önemle vurgulamıştım. Nedense, konuyla ilgili olarak yazılan ve benim de okumuş olduğum makalelerin hiçbirinde, özellikle PKK çevresi dahil bu kavram üzerine bir fikir beyan edilmedi; henüz bir "stratejik değişiklik" sözkonusu bile değilken, hiçbir hassasiyet gösterilmedi; aksine, konuyu tartıştırmamak, bir an önce kapatmak için gayret gösterildi. Bunun nedeni, o dönem Yalçın Küçük'ün isabetle düşündüğü gibi "çizmeyi aşmış"

olmamdı galiba; çünkü kimi yanlarıyla popüler bir niteliği olsa da, o dönem uç veren tartışmalar, hiç değilse kimi noktalarıyla siyasete de yansıyabilecek yeni bir tarih yatağı oluşturabilirdi; tartışmalar kesildi, kavga susturuldu. İlginç olan, başka dergilerde yayımlanan ve eleştiri oklarının bana da çevrildiği kimi yazılara karşı aynı mecralarda *(Evrensel Kültür)* cevap verme hakkım bile engellendi; gönderdiğim yazılar yayımlanmadı. Tartışma konularından biri olan Anadolu kavramı nedense hasır altı edildi ya da görmezden gelindi. Dahası, fikir düzeyinde tartışmak yerine, malûm kişilerce bir kontra siyasal karalamanın önü açıldı; oysa bu karalamaya önayak olanların nerelerde boy gösterdikleri bir süre sonra Türk siyaseti ve medyasında tartışılıyordu; ancak bunları tartışmanın yeri burası değil. Konu bu kimseler de değil.

Bunları şunun için yazıyorum; bu çalışma bir yanıyla yukarıda söylediklerimle bağlantılı. Zira, Anadolu kavramının Türk ulusçuluğunun elinde nasıl şekillendiğini, aynı içerikle neden ve nasıl Kürtlere sirayet ettiği sorununu irdeliyorum. Doğrusu, daha ayrıntılı bir yazım sözkonusu olabilirdi; ancak hem olanaklar, hem de zaman buna elvermedi. Hepsinden de öte, siyasal sürecin aciliyeti bir "erken doğum"a yol açtı; bütün risklerini üstleniyorum.

D.H. French, bir makalesinde "Anadolu"nun ikili bir özelliğe sahip olduğunu savunurken, onun alışılageldik biçimde yalnızca bir *köprü değil*, aynı zamanda bazen bir *bariyer*, bazen de her ikisi olduğunu söylemektedir. Bu metaforik kaydırma, ona göre bir balans ayarıdır. Tek cümleyle özetleyecek olursam, Anadolu kavramının balansını ayarlamak!.. Bu vesileyle, özellikle Kürtlere dönük kavramsal bir manipülasyonu deşifre ederek ve de bu kavramı ola ki farkında olmaksızın sahiplenenleri de uyararak, sözkonusu saldırı dalgasını teorik planda kırmaya çalışıyorum. Ancak, yeterli mi? Kuşkusuz, değil. Bir erken doğum olmasının da ötesinde, her çalışma gibi kendine özgü eksiklikleri var. Çok önemli değil belki; çünkü, hiç değilse şimdilik çalışmanın öncelikli amacı, bilimsel bir şatafatın ötesinde, artık aciliyet kazanmış siyasal bir sorunu sadeliğiyle günışığına çıkarmak; bir başka deyişle, hükümdarlaşan bir kavramı çıplaklaştırmaktır.

Sanırım, bu yolda önemli bir mesafe katedildi. Zira, konuyla ilgili incelememin ilk biçimiyle *Stêrka Rızgarî* ("Çifte Vatan'dan Ortak Vatan'a Muhayyel Anadolu'nun Doğuşu ve Yükselişi", Nisan 2001,Sayı 20) dergisinde yayımlanmasından bugüne, herhangi bir olumsuz tınılı eleştiri almadığım gibi, hiç değilse Kürt siyasal çevrelerinde de önemli bir etkisi oldu diye düşünüyorum aksine, genel olarak olumlu tepkiler aldığımı söyleyebilirim ki, çalışmanın ortaya çıkışında bunun da payı bulunuyor.

Çalışma ilk biçimiyle yayımlandıktan sonra, yeni bulgular ışığında kapsamını genişlettim, yalnızca eklemeler de değil, bazı yerlerde de düzeltmeler yapmak zorunda kaldım. Bunların bir kısmında çalışmayı yayım öncesi okuyan kimi arkadaşların emekleri bulunmaktadır, kendilerine teşekkür ediyorum. Konuyla ilgilenirken, aynı zamanda başka araştırmalarımı da sürdürdüğümden, kitabın kapsamını farkında olmaksızın sınırlamış oldum, böyle olsa bile, bu biçimiyle de Kürt siyasal düşünce haritasında bir değişiklik yaratacağından eminim.

Bir noktayı önemle vurgulamam gerekiyor ki; Kürdistan'ı örtüp gizleyen anlamıyla Anadolu'dan sözedenlerin önemli bir kısmının, bu kavramın Kürtlerde bir yabancılaşmaya yolaçtığının farkında olmadıklarıdır. Dolayısıyla, bir ayrım yapmak zorunlu görünüyor; ancak son dönemde, "ortak vatan"/Anadolu kavramı aracılığıyla Türk devletinin Kürdistan halklarını vatansızlaştırma politikaları etkin bir biçimde gittikçe yürürlüğe konulmuşken, bu ayrımın açıkca silikleşerek önemsizleştiği de söylenebilir. Sözgelimi, PKK çizgisindeki yayın organları bu politikaların bilinçli bir takipçisi olduğundan, burada bir masumiyetten sözetmek mümkün görünmüyor. Hele ki, yakın bir zamanda Türk devletinin özellikle Kürdistan kavramının büsbütün silinmesi yolunda PKK'ye yönelik ültimatomu ortadayken...

Kitap aslında iki bölümden oluşuyordu; *"Kürt Siyasal Aklı Üzerine Birkaç Not"* başlıklı olan diğer bölüm, çarpıcı bir içeriğe sahip olmakla birlikte, hassas teorik dengelere dayandığı ve acele edildiğinde aynı ölçüde bazı sözkonusu yanılgılara yolaçabileceği için, bir süreliğine yeniden gözden geçirmek üzere bekletmeyi uygun gördüm;

ancak bu değişiklikten sonra, sözkonusu bölümde yeralan Anadolu değerlendirmesi, *"Kürtlerde Dualist Düşünme Eğilimi ve Anadolu"* başlığıyla çalışmaya dahil edilmiştir.

Burada bir trajediden sözetmek, sözkonusu yabancılaşmanın düzeyini göstermesi açısından önemli olacaktır. Öyle ki; bu yabancılaşmanın farkında olmama ve konuyu etraflıca irdelememe rağmen, Anadolu klişesinin bir yanıyla da olsa aynı bağlamda beni de girdabına almış olduğunu, ancak kitabın son aşamalarında farkedebildim. "Anadolu"nun siyasal haritaya dahil oluşunu irdelerken, 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrasında, başta Mustafa Kemal ve "ekibi" olmak üzere, emperyalist devletlerin Doğu ve Güney Kürdistan üzerindeki politikalarının etkisini unutmuş, yalnızca bu şablon sathındaki olayları dikkate almıştım. Peki ama, bu yalnızca basit bir unutma mıydı; yoksa, daha derinlerde olan bir yabancılaşmayı mı ifade ediyor? Kanımca bu durum, ülkesi parçalanmış ve birbirlerine daha da yabancılaştırılmış bir halkın, parçalanmış bir akla sahip olduğu gerçeğiyle ilgilidir. Dolayısıyla, burada elbette bir unutuş sözkonusudur; ancak bu, sözkonusu yabancılaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Tam da bu bağlamda, Einstein'ın şu sözünü hatırlatma gereği duyuyorum; bir önyargıyı parçalamak diyor Einstein, bir atomu parçalamaktan daha zordur. İşte böylesi bir zorluğun peşinde, bilincimizde varolan ve bizi ezen bir "önyargı"yı, *hayalî bir klişeyi* (Anadolu) parçalayabilmek yolunda, bu çalışmayı birgün ülkelerinde özgürce yaşayacak olan Kürdistan halklarına sunuyorum.

Özgür bir Kürdistan için...
Eylül 2001 / Şubat 2002

GİRİŞ

"'Bağımsız Türkiye' diye slogan atmak devrimcilikti. Bunun devrimci bir düşünce ve eylem olduğu vurgulanıyordu. 'Bağımsız Kürdistan'dan sözedenler ise 'milliyetçi'ydiler. Halbuki 'Bağımsız Türkiye' sloganı, Kürdistan üzerinde, 1920'li yıllarda yürütülmüş emperyalist bölüşüm mücadelesini aynen benimsemek, kabul etmek anlamına geliyordu."

İsmail BEŞİKÇİ

"Bağımsız bir devlet oluşturma hakkının inkâr edilmesi, ulusal baskının en temel biçimlerinden biridir."

LENİN

Ortadoğu'da bir *Kürdistan sorunu* vardır; yalnızca bu bölgede de değil, anlaşılıyor ki Dünya'da bir Kürdistan sorunu vardır. 1990'ların başında, İsmail Beşikçi bu gerçeği *"devletlerarası sömürge Kürdistan"* diye formüle etmişti. Sorun, gerçekten de ezilen ulusların vatanları yok sayılmaksızın tanımlandığında bütünsel anlamına yaklaşmaktadır. Türkiye'de ise bu, daha çok *Kürt sorunu olarak lanse* edildi.[1] Yakın zamanlarda, özellikle Doğu Perinçek ve başka bazı isimlerce

[1] Kürdistan ve diğer coğrafyaların (Pontus gibi) hariç tutulduğu anlamıyla elbette Türkiye'de bir Kürt sorunundan sözedilebilir; ancak bu, Türkiye'nin bu sorun dışında bir de Kürdistan sorunu olduğu gerçeğini degiştirmez.

"Türk sorunu" diye adlandırılarak, çözüm Türk egemen siyasasiyla içeriklendirilmeye çalışıldı; ancak, bütün bu kapsam daraltmalara, bütün bu gölgelemelere rağmen, ortada salt bir Kürt sorunu yoktur, bir Kürdistan sorunu, Kürdistan halklarının bir özgürlük sorunu vardır. Nasıl ki, Fransa'nın bir Cezayirli sorunu değil de, Cezayir ya da Britanya'nın Hint sorunu değil de, bir Hindistan sorunu vardıysa, bugün Ortadoğu'da da bir Kürdistan sorunu vardır.

Bu, pek tabiidir ki ideolojik içkinlikleri de olan epistemolojik bir sorundur; çünkü, onu nasıl tanımlarsanız çözümünü de o çerçevede sunabilirsiniz ancak. Sözgelimi, Kürt sorunu tanımlamasından hareket edildiği hemen her noktada, Türk sağından Türkiye devrimci hareketlerine dek geçici, nihai ya da kalıcı olsun, çözüm için kardeşlik retoriğinin öne çıkarılması anlamlıdır. Bu yanıyla, Türkeş'in *"Türkler ve Kürtler kardeştir"* sözüyle, Türkiye devrimci hareketlerinin *"Anadolu halklarının kardeşliği"* sloganı, şu ya da bu biçimde bir karşılık bularak pekçok gerçekliğin üstünü örtebilmektedir. Ne tür niyetlerle ilişkili olurlarsa olsunlar genellikle slogan düzeyindeki bu yaklaşımlar, aslında Kürtlerin coğrafi kimliğini açık ya da örtük olarak inkâr eden Türk şovenizminin dönüşümleridir. Aynı zamanda böyle bir tanım (Kürt sorunu) Kürdistan'da yaşayan diğer halklarin unutulması ya da yok sayılmasına da neden olmaktadır; oysa, Kürdistan yalnızca Kürtlerin yaşadığı ve yalnızca onların olan bir ülke değildir; dolayısıyla, diğer halkların, sözgelimi Asuri/Süryanilerin coğrafi kimlikleri ve buna denk düşen tarihsel gerçeklikleri de yadsınmaksızın, Kürdistan tasarımı düşünülmelidir. Bir başka önemli nokta ise, özellikle Kürtlerin toprakla olan bağının koparılarak köksüzleştirilmeleridir. Böylece, Türk devleti kendine kapıkulu Kürtleri yetiştirmeye çalışırken, Türkiye solu ise yıllardır bu modelin (sol) taklitçiliğini uygulamakla meşgul olageldi.

Öcalan'ın, aktörlerinden birinin de kendisi olduğu bir komplo sonucu "yakalanması" (teslim edilmesi/ olması) sonrasında, Kürtlerin önemli bir kısmının yakın bir geçmişte baskıyla göçettirilerek *fiziki olarak* vatansızlaştırılmaları, üst bir boyut kazanarak *ideolojik olarak* vatansızlaştırılma programıyla süreklileştiriliyordu. *"Ortak vatan"* önerisi böyle bir amaca matuf olarak imal edilmiş ve sunumu Öcalan

tarafından yapılmıştır. Bu kavram ilk ve son tahlilde böyle bir işlev görmektedir; çünkü bu kavram, Kürtlerde *tepkici ulusçuluğu* zayıflatıp, *dayanışmacı ulusal bağlılığı* yozlaştırmakta ve Kürdistanlıların kendilerini ezen ulus paradigmaları içinde tanımlamalarına vesile olmaktadır. Bir yabancılaşmayı ifade eden bu durum, Anadolumerkezcilik olarak karşımıza çıkıyor. *Anadolumerkezcilik* bugüne dek Türk ulus yelpazesinin çok değişik kesimlerince çeşitli biçimlerde üretiledurdu. Sözgelimi, *"medyanın iyice sulandırdığı basmakalıp fikirlerde olduğu kadar, toplumbiliminin çeşitli alanlarına mensup uzmanların bilgince belirlemelerinde de kendini gösterdi."*[2]

Bunun yeniden üretimi ise, bütün ezme-ezilme ilişkilerinde olduğu gibi ezilenlere bırakılmıştır. Ezilenler (burada Kürdistanlılar) gerek efendilerini taklit etme yoluyla özgürleştiklerini düşünmeye meyilli oldukları için, gerekse soyutlama düzeylerinin ibresinden dolayı, maddi/toplumsal durumu "ideolojik" olarak yeniden üretebilmektedirler. Konumuz bağlamında bunun bir örneği de, Doğan Avcıoğlu, Aziz Nesin gibi Kemalistlerin dile getirdiği, Kürtlerin Malazgirt'te Alparslan'ın tarafında yer alarak Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasına yardımcı oldukları savının yeniden üretimi olsa gerektir. Kürtlerin bir kısmı, evet biz Türklere Anadolu'nun kapılarını açtık derken ki bu tekrar ve taklit oluyor; diğer yandan, bu olayın asıl aktörü bizdik demeye getirerek de karşıtını referans alarak ters çevirme/tersinden okuma yoluna başvurmaktadırlar. Böylece, efendilerinin yolundan giden köleler gibi, Kürtler de esaret zincirlerinin şakırtısını, kendi şarkıları sanmaktadırlar. İşte Anadolu böyle bir "şarkı"dır (*şark*'tan) ya da doğru bir ifadeyle, Anadolu böyle bir "Türkü"dür; *Türki*'dir, çünkü sözcüğün bir anlamıyla *"Türke özgü"* dür; çünkü, Türk egemenlerinin zihniyetinde evrile evrile bugüne dek Lazistan'ı, Ermenistan'ı, Pontus'u ve Kürdistan'ı da yutarak gelen bu kavram, sahte bir birliğe, bütünlüğe ve "vatanın ve milletin bölünmezliği"ne gönderme yapmakla varoluşunu süreklileştirmektedir. Dolayısıyla, Kürtlerin bu kavramı yeniden ürettiği her noktada,

[2] Yukarıdaki ifade, Samir Amin'in Avrupamerkezcilik'le ilgili yapıtından alıntılanmıştır.

sömürgeci kültür kendine bir yaşam alanı bulmaktadır. Sanırım, Kürtlerde Anadolu'ya olan eğilim, 1940'lı yıllardaki Orta Asyacı ırkçılarla Anadolucu folkloristler arasındaki kavgayla birlikte ilk işaretlerini vermiş olmalıdır; bu eğilimin, böyle bir kutuplaşmaya dayalı bir tercihle başlamış olduğunu sanıyorum. Öyle ki, bu tarihlerden önce Kürtlerin önde gelen isimlerinde, hiç değilse bağımsızlıkçılarda -sözgelimi Celadet Bedirxan, Kadri Cemil Paşa gibi- genel olarak bir Anadolu-Kürdistan ayrımı vardır ve Anadolu haklı olarak Kürdistan'in dışında tutulmaktadır; ancak zamanla, folklorist/kültürel Türkçülerin ve daha çok da sosyalistlerin aracılığıyla Türk resmi muhayyilesindeki Anadolu şablonu Kürt siyaset biçimlerine (bağımsızlıkçılar dahil) oturtulmuştur. Yalçın Küçük'ün bir tatlı huzur almaya gittiği "Aydınlık Zından"da söyledikleri bu açıdan önemli bir gerçeği ifade ediyor: *"Tek çözüçü, Türk aydını ve Türkiye Solu'dur ve bu amacla, Kürt siyaseti ile Kemalistleri birbirine yaklaştırmaya ve birbirini anlamaya özendiriyorum, sosyalistler gerekli halkadır."* (abç) Bunun bir tercümesi de şudur: Anadolumerkezciliğin Kürdistanlılara ve özellikle de Kürtlere ihracında Türk sosyalistleri birleştirici ve bütünleştiriciliklerinden dolayı *köprü* işlevi görmektedirler; ancak, tek köprü bu değildir; Islam, Alevilik gibi "uhrevî" yapıştırıcılar da vardır. Bunlar öylesine etkilidirler ki, en küçük bir açıklığı bile hemen kapatmaya dönük olarak, Kürdistanlıların belleğine sürekli olarak "vatansız" oldukları bilincini yerleştirirler.

Öcalanla birlikte İmralıda sahnelenen ordu tiyatrosu da bu yapıştırıcılar arasında yerini almıştır. Kürtlerde lidere bağlı ulusçuluk olarak da adlandırılabilecek olan *paternalistik ulusal bağlılık tipi*, pekçok kez *tepkici ve dayanışmacı ulusal bağlılıklardan* daha etkin olduğu için, Türk devleti bu noktadan hareketle Kürtlerin ulus olma hayallerini ve buna dönük siyaseti yok etmeye çalışmaktadır. Martin van Bruinessen, *Ağa, Şeyh ve Devlet*'in ilk baskısında ulusal bağlılık tipleri konusunda yapmış olduğu bu üçlü ayrımdan sözederken, Barzani mitosunun Kürtlerde ulusal bağlılık duygularının güçlenmesine yaradığını, benzer bir gelişmenin Şeyh Said ve isyanının diğer liderleriyle ilgili olarak gerçekleştiğini yazmaktadır. Bir mitos olarak Öcalan'ın da en azından belli bir dönem için paternalistik ulusal bağlılık duygularını güçlendirdiği söylenebilir;

ancak bugün, Türk devleti bu noktadan bir manipülasyon süreciyle Kürtlerin diğer ulusal bağlılık eğilimlerini yokederek, Kürtlüğü şimdilik bu baba figürü altında tutmaya, orada hapsedip boğmaya çalışmaktadır. Aksi bir durumda, Kürtlerin ulusal birliği yolunda önemli bir mesafe katedilebilirdi. Nitekim, Öcalan'ın yakalandığı günlerde binlerce Doğulu Kürdün Türk karakollarına karşı yürüyüşe geçmeleri bunun bir göstergesiydi. Dolayısıyla, Öcalan bir mitos olarak en çok TC'nin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ne mitos olarak Öcalan'ın gerçek Öcalan'a, ne gerçek Öcalan'ın mitos Öcalan'a kurban edilmesi, buna işarettir. Babanın katli -ki bu bir Oedipus'a havale edilebilir- muhtemelen sonraya bırakılmıştır; buna da önce Baba mitosunu öldürerek başlayabilirler.

Anadolu kavramının da böyle bir işlevi vardır. Bu kavram Kürdistanlılar arasındaki dayanışmacılığı zayıflatıp yozlaştırırken, ulusal tepkiyi de kırmaktadır. Bu nedenle, Türk devletinin bugün Kuzey Kürdistan'a dönük politikası Anadolumerkezcidir. Öyle ki, dün "Van gölü canavarı" ve Vanspor ile kollektif hayal dünyasında Türk resmi sınırının onarımı sözkonusuyken, bugün ise, Urfa'yı merkez alan dizi filmler ve Öcalan'ın Urfa savunmasıyla, Diyarbakırspor'un Türkiye 1. Futbol ligine çıkarılması ve öncesinde Diyarbakır Emniyet müdürünün *"ortak emniyet müdürü"*ne dönüştürülmesiyle Kürdistan ideolojik olarak yeniden işgal edilmektedir. Özetlersek; Van'la *sınırı onarma*, Diyarbakır'la *merkezi etkisizleştirme* ve nihayet Urfa'yla da *kozmopolitizmi yayma* politikaları sözkonusudur. Başka planlar da devrededir; sözgelimi Dersim'de, köklerini kendi kültürel doğasından alan asiliği, direnişçiliği yokedebilmek amacıyla gerek insanla toprak arasındaki bağ koparılmakta, gerek toprak –baraj projeleriyle- parçalanmakta, gerekse Dersimli Kürtler, *"Anadolu Aleviliği"* şemsiyesi altında Bektaşiliğin ve dolayısıyla Türkçülüğün kuyruğuna eklenmeye çalışılmaktadır. Yanısıra Kürtler, geçmişte olduğu gibi Türk Tv'lerinde yine efendilerinin kendilerini gülmeyle, alayla ödüllendirdiği çaycılara, kapıcılara, kısacası "hizmet" sektörünün figürlerine dönüştürülmekte, bir anlamda *harici ötekilikten dahili ötekiliğe* (Lazlar gibi) "terfi" ettirilmektedirler. Daha da vahim olanı, başta Kürtler olmak üzere Kürdistanlılar, Genelkurmayı'ndan MHP'sine, Perinçek tayfasından DHKP-C'sine dek topyekûn bir Türklük saldırısı altındadır

ve bu saldırı karşısında çok fazla bir direnç gösterememekte, çoğu kez politik olarak saldırı kuşağında bile yer alabilmektedirler. Sözgelimi, Kürtlerin öteden beri bir varoluş mekanı olan dağlar, daha şimdiden bir siyasal suçluluğa mahkûm edilmiştir. Bu noktada, sözkonusu topyekûn saldırı kuşağındaki figürlerin başında Öcalan yeralmaktadır. Türk devleti Öcalan davasını Öcalan'ın yardımıyla kendi açısından *siyasi bir dava* olmaktan uzaklatırıp, basit bir *adli davaya* dönüştürürken, *"savunma"* adı altında Kürdistan kurtuluşculuğuna ve Kürtlük değerlerine *saldırısı*, Öcalan'ın siyasi oklarını kime fırlattığını gösteriyordu. Öcalan'ın henuz yakalanmadan önceki politik çizgisinin İmralı'da söylemiş olduklarıyla kimi yanlarıyla örtüşüyor olmasından hareketle, özellikle kimi "Kürt dostları"İmralı'da izlenen siyaseti meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Oysa ki, Öcalan'ın kendisi İmralı öncesinde de aynı zamanda kendi psişik karakteriyle de ilişkili olarak sömürge insanının tipik davranışlarına uygun bir siyaset izlemişti; sözgelimi, bir yandan sürekli olarak Kürt halkını ve gerillaları aşağılarken, öte yandan Türk generallerine karşı ise, bir yalvarma, yakarma siyasetiyle yaklaşmaktaydı. Kürtlerden, "kadınlaştırılmış" ve "çocuklaştırılmış" olarak sözederken de, aynı zamanda kendisini bir baba figürü olarak öne çıkarmaktaydı; böylece, ulusal bağlılık daha çok lidere bağlılık olarak biçimlendirilmekte, yanı sıra Öcalan'ın kendisi tarafından diğer ulusal bağlılıkların gelişimi ise kırılmaktaydı. Böyle olduğu için, Türk devleti koşullar olgunlaştığı bir dönemde Öcalan'ı teslim almış ve bu süreci hızlandırmıştı. Tabii ki izlenen bu siyaset, Öcalan'ın geçmişte izlediği siyasetle yer yer buluşturulacaktır; sözgelimi, Öcalan'ın Kürt sorununun toprakla olan bağını (Kürdistan sorunu) koparma yönünde, *"sınırlar önemli değil, Avrupa bile sınırları kaldırıyor"* şeklindeki ideolojik çarpıtması, bugün kimi "Kürt dostları"na, Öcalan'ın ortak vatan sunumunu meşrulaştırma yolunda bir dayanak olabilmektedir. Sonuç olarak, bugün Türk devletinin Öcalan üzerinden yürüttüğü siyasetin temel ekseni bir bütün olarak Kürdistan üzerinedir; Kuzey, Güney, Doğu, Batı Kürdistan üzerine... Hedef ise, Kürdistanlıları Kürdistansızlaştırmak ve Kürtleri ulus olma yolundan alıkoymaktır; yani vatansızlaştırma ve kimliksizleştirme programları eşgüdümlü olarak yürütülmektedir. Ne zaman ki Öcalan'ın babalığı miadını doldurursa, işte o

zaman Türk devleti muhtemelen o eski "devlet baba" kimliğine bürünmüş olacak demektir. Hani o eskiden bozuk Türkçe'yle dillerden düşmeyen "Allah devlete zeval vermesin!" şeklinde ifade edilen anlayışa yeni biçimlerde geri dönülmüş olacak. Şu an Kürtlerin önemli bir kesiminde, aynı anlayış Öcalan üzerinden üretildiğinden, Türk devleti yeniden Kürtlerin "babası" oluncaya dek, Öcalan'ı politik bir figür olarak kullanacak, bunun için de göstermelik uygulamaları dışında koruyup kollayacaktır. Daha yakın bir zamanda çekilen ve ödül alan bir filmin TC kültür Bakanlığı denetleme kurulu tarafından -ki belirtildiğine göre, bu kurulda MGK Genel Sekreteliğinden de bir eleman bulunmaktadır- yasaklanma gerekçesi, bu temel politikanın ne denli geniş zeminde uygulandığının bir göstergesi olsa gerektir. *Hürriyet*'in 4 Mart 2002 tarihli sayısından , Kültür Bakanı istemihan Talay'ın açıklamalarıyla ilgili haberin bir bölümünü olduğu gibi aktarıyorum: "*Talay, filmi izlemediğini bildirirken, ancak filmin ilk senaryosunda filmin adının 'Cumhur Bey' olarak geçtiğini, daha sonra bunun 'Büyük Adam, Küçük Aşk' diye değiştirildiğini, yine senaryoda küçük kızın, Hejar'ın Cumhur Bey ile bütünleştiğini, sevgi, mutluluk içerisinde bir kardeşlik mesajının verilmeye çalışıldığını, ancak daha sonra Hejar ile Cumhur Bey'in koparak ayrılık mesajı verdiğini, yine senaryoda 'Cumhur Bey' isminin 'Rıfat' olarak değiştirildiğini anımsattı.*"

Senaryonun ilk halindeki motifler basit Türk film hilelerini anımsatmaktadır; sonradan yapılan değişiklik ise çeşitli yorumlara konu olabilir; ancak ilk biçimine bakıldığında, Hejar'ın *küçük bir kız* olarak "çocuklaştırılmış" ve "kadınlaştırılmış" Kürt halkını, Cumhur Bey'in ise Türkiye Cumhuriyeti'ni, özellikle de Demirel şahsında söylenegelen Cumhur Baba'yı temsil ettiği açıktır; aralarında başlayan sevgi ve kaynaşma ise, Kürtlerin kendilerini "devlet babanın şefkatli kolları"na teslim edişini ifade etmektedir. Hal böyle olunca, bu haliyle bile film gösterime girdiğinde, duygu kavşaklarında devreye şakşakcılar sokulacaktır..

Bütün bunlar, Kürtlerdeki tepkici ulusçuluğu yatıştırmaya yönelik politik manevralardır. Tepkicilik, *biz* ve *onlar* şeklinde bir ikiliği, bir kutuplaşmayı içermektedir. Her ulusçuluk gibi Kürt ulusçuluğunun da böyle bir yanı var; ancak bunun, "düşman uluslar" yaratabilecek kadar katı olmadığı söylenebilir (Yalçın Küçük, daha 1990'lı yılların başın'

bir DGM "savunması"nda bu tespiti yapıyor ve bunu Kuzeyli Kürtlerin baba figürüne, yani Öcalan'a bağlıyordu). Aslında evcilleştirilebilir bir tepkiciliktir Kürtlerde sözkonusu olan; sırtı sıvazlanarak avutulan, aldatılan geleneksel Kürt imgesi ("Alavere dalavere Kürt Memet nöbete!"), bir ihtimal böyle bir gerçekliği yansıtır. Öcalan'ın yakalanmasından sonra Türk devletinin izlediği politikanın bileşenlerinden biri de budur; *ortak vatanlar, ortak bayramlar, ortak cumhurbaşkanları, ortak emniyet müdürleri, ortak futbol ligleri, ortak mekanlar/ dernekler ve ortak parti tasarıları* hep bunu evcilleştirmeye ve Kürtleri *biz bilinci* içinde eritmeye dönük çabalardır. Özellikle Anadolu kavramının etkin bir biçimde siyasi dolaşıma sokulması bunun bir göstergesidir. Ve bütün bunlar, Özel Harp Dairesi'ne bağlı olası bir *"Kürt çalışma Grubu"*nun projeleridir. Yanı sıra, Güney'deki oluşumu sabote edebilmek amacıyla Kürtlerin birbirleriyle olan dayanışma duyguları ve bağlılıkları da kimi provokasyonlarla uzlaşmaz bir zemine çekilmeye çalışılmaktadır. Kısacası, Türk devleti Kürtlere sürekli olarak yurtsuzluk bilinci aşılamaktadır. Geçmişte bu parçalanmışlık ve bir türlü bir bütün olamama duygusu, kimi kavramlarla farkında olunarak ya da olunmayarak desteklendi. Bunların başında, Öcalan'ın o ünlü *"ilkel milliyetçi"* kavramı gelir ki, ne ilginçtir Öcalan bugün bu kavram aracılığıyla ayrılık, bağımsızlık yandaşlarını mahkûm etmek için kullanmaktadır. Bu kavramın arka planında, Kürtlerdeki kutupsal düşünme ve yanı sıra efendisini taklit etme eğilimleri bulunuyor olmalıdır. Buna göre, bir yanda modern bir hareket olarak PKK varken, diğer yanda ise feodal, gerici, işbirlikçi ve emperyalistlerin maşası bir KDP vardır! Doğu Perinçek ve Yalçın Küçük'ün Öcalan'la yaptığı röportajlarda nedense bu hep gündeme getirilmiştir; özellikle Küçük, PKK'nin *"en modern Kürt hareketi"* olduğunu kalın puntolarla ifade ederken, modern PKK'ye bu geri ve ilkel Kürtlere *"medeniyet götürme"*si yönünde doğrudan ya da dolaylı mesajlar vermekteydi. Böyle bir kutuplaşmanın dışında, Öcalan'ın KDP'ye bakışında -kuşkusuz haklı noktalar da onakla birlikte- gizli bir Kemalizm de sezinlenebilir. Öyle ki, Kemalistlerin Seyit Rıza ve Seyh Said'e "feodal" ve "gerici" damgasını vurmalarına benzer olarak, Öcalan da Güneydeki oluşumları aynı teraziyle tartmaktadır. Sonuçta bütün bunlar, Kürtler arasındaki kutuplaşma eğilimini canlı tutmaktadır.

Burada, birkaç satırlık da olsa, Öcalan'ın (!) ortak vatan/Anado kavramının politik kılıfı olan Demokratik Cumhuriyet tasarısına değinme zorunluluğu duyuyorum. Söylemeye bile gerek yok ki bu, 1990'lı yıllarda Türk burjuvazisinin bir kanadının öne çıkarmaya çalıştığı, sözcülüğünü ise önce Turgut Özal'ın, akabinde Cem Boyner'in üstlendiği İkinci Cumhuriyet projesinin de gerisinde bir tasarıdır. Öyle ki, 90'lı yılların hemen başlarında Mehmet Altan ile Uğur Mumcu arasındaki tartışmanın odak noktası da buydu. Mumcu, Altan'a aslında aynı şeyi söylediklerini, dolayısıyla buna İkinci Cumhuriyet yerine, Cumhuriyet'in demokratikleştirilmesi demenin daha doğru olacağını söylüyordu. Oysa bu, bir tercihte bulunmamama rağmen söyleyebilirim ki, konuyu "Ha Hasan kel, ha kel Hasan!" noktasına çekerek bulandırmaktan öte birşey değildir. Kanımca İkinci Cumhuriyet demekle, pek çok konununun yeniden/sıfırdan inşa edilmesi gerekliliğine işaret edilirken, Cumhuriyet'in demokratikleşmesi ise, özel olarak mevcut iktidarı referans göstermektedir. Dolayısıyla, İkinci Cumhuriyet projesinin, bir anlamda Öcalan'a ait olduğu sanılan Demokratik Cumhuriyet projesinden de radikal olduğu söylenebilir. Öyle ki, başta Özal olmak üzere bu kesimin önde gelen isimleri, Türk Genelkurmayınca bir biçimde tasfiye edilmişlerdir. Son olarak, Özdemir Sabancı'nın öldürülmesi olayının ardından, ağabeyi Sakıp Sabancı'nın Bask modeli önerisini bir daha dillendirmemiş olması anlamlıdır. Yine, o sıralar DHKP-C'nin bu kez de Cem Boyner'i hedef aldığı şeklindeki haberler de Boyner tarafından uygun bir mesaj olarak alınmış olacak ki, parti başkanlığından geri çekilmeyi tercih etmiştir. Kısacası Türk ordusunun, Türk burjuvazisinin İkinci Cumhuriyet projesine ucu cinayetlere varan tahammülsüzlüğünün, PKK eski genel sekreteri Öcalan'a ait (!) Demokratik Cumhuriyet tasarısı için neden geçerli olmadığı üzerinde Kürdistanlıların yeniden düşünmesi gerekmektedir.

Demokratik Cumhuriyet tezinin bir başka çarpıcı yanı ise, "emperyalist" Türkiye'nin geleceği ile ilgilidir. Yusuf Akçura, daha 1919'da İstanbul Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta, Türk milliyetçiliğinde iki akımın varlığından sözediyordu; emperyalist Türkçülük ile demokratik Türkçülük... Demokratik Türkçülük kavramı, bütün Türklerin birliği amacını yadsımıyor olsada, Georgeon'un belirttiğine göre, Pantürkizm

saldırgan yanlarını mahkûm etmek gibi bir özelliği vardı. Akçura'nın bu ayrımının kuşkusuz bir bağlamda belli bir gerçekliği olabilir ve bugün bu ölçekle Türkçülük değerlendirildiğinde, Demokratik Cumhuriyet'in aslında Akçura'nın demokratik Türkçülük dediği kategoriye sığdırılacağı, ancak emperyalist Türkçülükle de karşı karşıya olmadığı söylenebilecektir. Bu iki akım, hiç değilse bugün birbirlerinin karşıtı değillerdir; sözgelimi, Turancı MHP'nin genel başkanı Devlet Bahçeli ile Anadolucu Türk milliyetçisi İlhan Selçuk'un biraraya gelmeleri bunun sembolik bir yansımasıdır. Kısacası, her ne kadar Demokratik Cumhuriyet iddiası ortak vatan Anadolu'nun politik bir kılıfı olsa da, aynı ölçüde Neoturanizmin de güçlü bir dayanağı durumundadır.

Sonuç olarak, bütün bu olanların da ötesinde, gelinen noktada sorunu nihayet doğru tanımlamak, doğru teşhis etmek, mücadelenin ideolojik/politik seyri açısından daha yaşamsal olmuştur. Uluslar coğrafi kimliklerinden bağımsız düşünülmeyeceğinden, sorun tanımlanmaya ve analiz edilmeye kalkışıldığında, vatan kavramı kuşkusuz kendini gösterecektir. Kürtler açısından değerlendirildiğinde de durum farksızdır, çünkü ortada bir coğrafyanın "paylaşılamaması" gerçeği vardır. Ezen ulus Kürdistan'ın tarihsel gerçekliğini yoksayacak bir biçimde, onun ancak bir hayal olabileceğini düşünürken, bu coğrafyanın halkları ise "kayıp ülke"lerinin inkârını hiç değilse parça parça kabullenmiş gibi görünmektedirler. İşte böylesi bir yabancılaşmaya yol açan Anadolu kavramının Türk ve Kürtler bağlamında bugüne dek olan serüvenini anlamaya çalışmak, aynı zamanda akıntının yönünün değiştirilmesi çabasına da denk düşmektedir. Dolayısıyla, çok değişik ve geniş bir yelpazede savunucuları olan sözkonusu kavrama ideolojik olarak karşı durmak ve bunun tarihsel, kültürel gerekçelerini sunarak ezilenleri bu karşı çıkışa davet etmek, herşeyden önce onların kendilerince kolayca kabul edilebilir bir talep olmayacaktır; çünkü, bu kesimlerin belki de en çok sıkıştıkları dönemlerde tutunabildikleri tek "meşru" mekan olagelmiştir Anadolu. Öyle olunca, Anadolu'nun bir yabancılaşmaya yolaçtığından sözetmek bile, kendi başına bir "yabancılaşma"ya işaret olmalıdır.

"Halkı esir edilmiş, toprakları santim santim satılmış bir ülke Anadolu."

KURTULUŞ, sayı 3, Nisan/Mayıs 2000

"Bir Kürt, Anadolu Türk'ü kaldıkça işim ne der? İstediği en güzel Türk kızını alır, bu memleketin her nimetinden, güzelliklerinden yararlanabilir. Kimse ona gözünün üstünde kaşın var demez! Orduda komutan, üniversitede profesör olur ve senatoda üye... İsterse, Türkiye'enin en güzel kıyısında köşk yapar. Her yerde sayılır ve sevilirler. Yabancı propagandası etkisinde bir Kürdistan hayal edenleri bir an için gerçek saysak, ne olacağını bir düşünelim. Güneydoğunun yalçın karlı tepelerinde yoksun bir yaşam, bağımsızlık mı?"

Ali Rıza OKTAY

"İçinde değişik kavim özellikleri bulunan devletlerin hiçbirinde, 'ümmet' anlayışından dolayı kavmi öne çıkarıcı bir isim yoktur; Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, Selçukiler, Osmanlılar vesaire.. Ve bizim fikrimizin tecelli planı olarak seçtiğimiz mekan ismi, aynı zamanda insan mekanını da ifadelendirici şekilde 'Anadoluculuk'tur; bu asıl üzerinde Lazistan da yerini bulur, Kürdistan da..."

Salih MİRZABEYOĞLU

"Alevilik (...) Anadolu halkının /Türkler, Kürtler, Araplar vs) ortak değeridir. Bu kültürü, bir Türk nasıl yaşıyorsa bir Kürt de öyle yaşar (...) Yani Alevilikte Kürtlük, Türklük diye bir mesele yoktur (...) Değil Kürdü, Türkü, 72 milleti bir tutan böyle bir felsefe, nasıl olur da, kendi içinde böylesi yapay bir ayrışma yaşar?"

Ali BALKIZ

"Kürt de-Türk gibi- Anadolu müslümanı, Anadolu insanı, Anadolu aydını olmak zorunda... Yoksa dış güçlerin ajanına dönüşür."

İlhan SELÇUK

HALKLAR HAPİSHANESİ ANADOLU

Kürtlerde Anadolumerkezci Yabancılaşma

Ulusların oluşumu bugüne dek farklı yönleriyle teorize edilmeye çalışıldı; özellikle son yirmi yıl içinde konu araştırmacılarca neredeyse bütün boyutlarıyla irdelendi. Başlangıçta siyasal bağlamda devlet olabilmekle ve biyolojik bir temeli varsayılarak ırkla (ya da kimi maddi ögelerle) açıklanmaya çalışılan ulus olgusu, günümüz postmodern dünyasında ise, "yerel iktidar" ve "etnik grup" bağlamında algılanmakta, ulusal sorunlar da bu anlayışa uygun olarak çözümlenmeye ya da rafa kaldırılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla, geçmişte modernizmin çatışma üzerinden kurmuş olduğu teorik yaklaşım, "Yeni Dünya Düzeni"nde itibar görmemekte, "ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkı" da modası geçmiş bir anlayış olarak nitelenmektedir.[3] Kürt ulusal hareketi ve bu "teorik" değişim seyri, son on yılda Türkiye'de ve Kürdistan'da da yankı yaratmış oldu. Anadolu'nun etnik bir mozaik olduğu söylemi buna paralel olarak gelişti ve daha çok ezilen kesimler -Kürtler ve Aleviler- arasında benimsendi. Burada tartışmak istediğim konu işte bu; Anadoluculuk ve bunun Türk ve Kürt ulusçuluğundaki yeri...

[3] Abdullah Öcalan, İmralı savunmalarında ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkını, "modası geçmiş bir hak" olarak nitelemiştir.

İdeoloji ve Vatan

Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*'nda *"bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip 'bu, bana aittir!' diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu,"* der. Doğrusu, ulusçuluk sözkonusu olduğunda böyle "saf" insanlar bulmak her zaman mümkün; çünkü uluslar, kısmen hayal ile inşa edilmiş "cemaatler" olduğundan, bu "hayali özne"lere seçilen kollektif mekanlar (vatan) da benzer tasarımlar olmalılar.[4] Bu yanıyla, Ağrı isyanının akabinde, Türk gazetelerinden birinde yayımlanmış olan karikatürün belleğimize işlediği "muhayyel Kürdistan" klişesinin altında, aslında belki de çizerinin de hiç farkında olmadığı bir doğruluk payı bulunmaktadır. Bu, şu anlama geliyor; bütün vatan tasarımları kısmen hayalidirler. Yalnızca Kürtlerin değil, sözgelimi Türklerin, Almanların, Fransızların, Elenlerin ve İbranilerin vatanları da benzer oluşumlardır. Bu kadarla da değil, ulusa ilişkin pekçok kurucu ögenin kendisi de ("ortak tarihsel geçmiş", "ortak atalar", "ortak duygu ve düşünce" mitleri) aynı yola başvurularak oluşturulmuştur.

Konu bir başka açıdan değerlendirildiğinde; ulus, aynı zamanda ve özellikle bir piyasa (pazar) ve piyasa da üretim ilişkilerinin maskelendiği bir mekan olduğuna göre, kuşkusuz ulusal piyasa, sınıf çelişkisini de gizleyebilen asgari homojenliğin yanı sıra, onu tamamlayan (dilsel, dinsel, coğrafi vs) abartılı ve hayali bir homojen görüntüye de

[4] Hayal *gerçekdışılığı* ifade etmez, aksine o aynı zamanda "gerçeklik üstü bir gerçeğe" denk düşüyor olmalıdır ve bu yorum, olasılıkla rüya için de geçerli sayılabilir. Van Bruinessen, Kürtlerle ilgili artık bir klasik sayılan çalışmasında, "bizler" diyor, "batıda genellikle rüya ya da hissetmeyle (ampirik) gerçeklik arasında kesin bir ayrım yaparız. -Bu ikisi arasında önemsiz sayılamayacak ilişkilerin olduğu kabul edilse de, rüyalar gerçek yaşamı, olacakları, anlatabilir.." (*Van Bruinesse ty*: 289) Bu bağlamda, vatanın hayali yanıyla nesnel /tarihsel gerçekliği arasında da *her koşulda* bir karşıtlık kurmadığımı söyleyebilirim.

sahip olacaktır.[5] Dolayısıyla, ulusal kimliğin kendisi aynı zamanda ve özellikle ideolojiktir. Vatan kavramı, böylece Marks'ın düşündüğü anlamda bir "terslik" (Camera obscura) yaratır. Marks ve Engels'in *Komünist Manifesto*'da "proleteryanının vatanı yoktur," demelerinin altında da böyle bir düşünceden kaynaklı ve de özellikle Dünya proletaryasının birliğine yönelik açık bir davet bulunmaktadır.

Dahası var; ulus-vatan kavramının hayali yanı, hayali bir geçmişi refere etmesinin yanı sıra (ki ulusçular modern vatan şablonunu antik dönemlere dek götürebilmektedirler), maddi olarak tarihsel bir sabitliğe sahip olamayışında da gizlidir; yani, sınırların değişkenliğinde... Sınırlar, çatışma, işgal ve toplu yer değiştirmeleriyle tarih içinde sürekli değişmiştir. Bu bakımdan, sabit bir kollektif mesken tasarlayıp onun üzerinden tarihsel, dolayısıyla da siyasal haklar iddia etmek, açıktır ki, ideolojik anlamda bir hayalle ya da tersinden ifade edelim, hayal anlamında bir ideolojiyle ilişkilendirilebilir ancak. Mustafa Kemal, Hatay için *"kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde kalamaz,"* derken, böyle bir hayal kurmuş oluyordu (Bkz. Oran, 1993: 274).[6]

---

[5] Ulus tasarımı aynı zamanda sınıf çelişkilerinin üstünü örten bir örtüdür. Mustafa Kemal'in *"Türk ulusu sınıfsız, imtiyazsız bir toplumdur,"* sözü, bunun retoriğidir. Demirel'in *"aynı Allah'a inanıyoruz"* sözü ise, ulusun ümmet temelli dinsel homojenlik iddiasına ve İslam'ın da Türk sömürgeciliğinin bir aracı oluşuna delalet eder. Coğrafi olarak bu, *"aynı toprağın insanı"* olmak, dilsel olarak ise *"aynı dili konuşmak"*tır...

Yakup Kadri'nin, *Yaban*'da aydınları temsil eden roman kahramanı öğretmene söylettikleri, başka boyutları bir yana, bu gerçeği vurgulamaktadır; "Bu yaban" sıfatı beni önce çok kızdırdı. Fakat sonra anladım ki, Anadolululular, Anadolu köylüleri, tıpkı Kadim Yunanlıların kendilerinden başkasına 'barbar' lakabını vermesi gibi, her yabancıya 'yaban' diyorlar. Bir gün... bir gün sonra ispat edebilecekmiyim ki, ben 'yaban' değilim. Benim damarlarımdaki kan onların damarlarında işleyen kandır, aynı dili söylemekteyiz, aynı tarihi ve coğrafi yollardan hep birlikte gelmişizdir, aynı siyasi mukadderat, aynı içtimai bağlar, bizi kardeşlik, evlatlık, analık, babalık fevkinde bir yakınlıkla birbirimize bağlamıştır."

[6] Kuşku yok ki, sömürgeci, işgalci ulusların vatan hayali ile sömürge ulusların vatan hayali arasında da bir fark vardır ve bu fark yalnızca ideolojik değil, aynı zamanda tarihsel ve kültüreldir. Bu bağlamda, sözgelimi, Anadolu'nun hayali oluşu ile Kürdistan'ın hayali oluşu elbette bir tutulamaz. Yine, Ermeniler için bugün "eski Ermenistan" aynı zamanda tarihsel (gerçeklik) karşılığı olan bir hayali ifade etmektedir...

Kısacası vatan, ulusçuların en sevdiği oyuncaklardan biri olarak, bugünden geçmişe, birkaç yüzyıl, hatta birkaç binyıl öncesine dek götürüp tarihe monte ettikleri siyasal bir şablon olagelmiştir; çünkü onlar, yalnızca kendi uluslarını kadir-i mutlak, ezeli ve ebedi bir özne olarak algılamayıp, aynı zamanda üzerinde yaşadıkları toprak parçasını da mutlak ve değişmez olarak düşünürler; bu, ulusçuluğun siyasal hareketlerin "en coğrafi" olduğu şeklindeki genel kanıyı doğrulamaktadır ve o, böyle olduğu için aslında territoryal bir ideoloji olarak da nitelenebilir (Bkz. Taylor, 1994: 192, 227 vd).[7] Öyle bir ideoloji ki, bu etrafı çitle çevrilip bize aittir denilen toprak parçası, ezeliyet ve ebediyet ambalajlarıyla da bir tarih tezinin merkezi ögelerinden biri yapılmaktadır. Örneğin, Anderson'un yazdığına göre;

> *"Merhum Başkan Sukarno sürekli olarak ve büyük bir içtenlikle, 'Endonezya'sının 350 yıldır tahammûl etmekte olduğu sömürgecilikten söz ederdi. Halbuki 'Endonezya' kavramının kendisi bir 20. yüzyıl icadıdır ve bugünkü Endonezya'nın çoğu Hollandalılar tarafından ancak 1850 ila 1910 yılları arasında ele geçirilmişti."* (Anderson, 1993: 25-6, dn.4).

Bunun gibi, başka pekçok ülke de modern dünyanın birer sonucu olarak ortaya çıkmış, ancak savunucuları tarafından uzak geçmişe götürülebilecek kadar doğallaştırılmışlardır. Bu tasarımlardan biri de, Türk ulusçularının bir kısmı için vazgeçilmez olan Anadolu kavramıdır. Ancak ona gelmeden önce, bir noktanın altını çizmek istiyorum. O da şu: Ulusa ilişkin ögelerin hayali yanları gözardı edilir ve bütün bunlar Stalinist anlayışla yalnızca ve yalnızca mevcut durumu meşrulaştıran kaba maddi ögeler olarak ele alınırsa, bundan olsa olsa Rus milliyetçiliği gibi şoven milliyetçilikler çıkar; çünkü Stalinist ulus teorisinde, Kürtler gibi maddi anlamda devlet kuramamış ve vatanını oluşturamamış uluslar kurugürültüye gitmiş olurlar. Öyleyse, vatanın uluslar için salt maddi olmadığını düşünmenin, bir gerçekliği temsil etmesinin yanı sıra, ezilen uluslar için siyasal anlamda ileri bir yanı da vardır; yeter ki bu, siyasal pasifizme yol açmasın!

[7] J. Anderson'a göre, ulusçuluk territoryal bir ideoloji olup, bir ulus asla vatansız düşünülemez (Bkz. Taylor, 1986: 227)

"Göçebe" Türklerde Vatan Bolluğu

Bu perspektif doğrultusunda, hangi anlamda ele alınırsa alınsın, Türk vatanı tasarımlarının önemli ölçüde hayali olduğu söylenebilir. Herşeyden önce, tarihlerinin uzunca bir dönemini göçebe olarak sürdürmüş olan Türk boylarının çok önceleri bir yurt, bir vatan kavramı geliştirmiş olabileceklerini düşünmenin yanıltıcı olacağı açıktır. Türk dili bu konuda önemli ipuçları vermektedir. Nitekim, Türkçe *vatan* sözcüğü Arapça kökenli iken, *yurt* sözcüğünün Moğol dilinden alındığı belirtilmektedir (İsmet Zeki Eyüboğlu Moğolca/Türkçe sayıyor).[8]

Yurt sözcüğü, yalnızca köken olarak değil, yani Moğolca olup olmamasının da ötesinde, anlam olarak da etnik Türk tarihine ışık tutmaktadır; çünkü sözcük, bir tür çadırı ifade etmektedir. *AnaBritannica*'da yurt şöyle tanımlanıyor:

"*Yurt, Orta Asya göçebelerinin ahşap direklerin üstünü hayvan derisi, post ya da parlak renklerde el dokumalarıyla kaplayarak kurdukları çadır benzeri barınak.*"

Ali Mazaheri ise, Türkler ve "çadır vatan"ları hakkında şöyle yazıyor:

> "Onlar kamıştan yapılmış, yuvarlak, kafes biçiminde, keçe veya deri ile kaplı, üzerinde hava ve ışık girmesi, duman çıkması için bir delik bulunan 'yurt'da uyurlardı. Yer değiştirirken 'yurtlar' arabalarla taşınırdı." (Mazaheri, 1972: 313)

Orta Asyalı göçebelerin bu yurtları (*yurta* da deniyor) genellikle kadınların eseriydi (Briffault, 1990: 200). Bu da, erilliği temsil eden siyasal iktidarın aksine, çoğunlukla kadınlığa, anne imgesine gönderme yapan vatan (toprak ana) kavramının, Türklerde de başka bir biçimde aynı ilişkiye vesile olduğunu gösterir; sonuçta, "yuvayı yapan

[8] *Welat* (vatan) sözcüğünün kökeni için bkz. Aksoy, 1994

dişi kuş"tur...[9] Öyle olunca, vatan hiç değilse imgesel boyutuyla insanın *doyduğu* değil, *doğduğu* yer (ana toprak/toprak ana) olarak düşünülecektir. Ama bu, Türkler için pek geçerli olmasa gerek; çünkü geçmişteki göçebe yaşayışları, Türk boylarına yalnızca yayıldıkları, istila ettikleri ve yağmaladıkları yerleri, yani doydukları yerleri "vatan" olarak addetmelerine neden olmuştur. Bu da bugün ulus tarihlerinde şu ya da bu biçimde sınırları biraz değişmiş de olsa, ezeli ve ebedi bir vatan tahayyül edememenin sıkıntısını yaşamalarına zemin hazırlamıştır. Bunun da ötesinde, eski dönemlere ait sabit bir Türk yurdundan da söz edilemeyişi, her defasında yeni bir vatan hayal edilmesine, uydurulmasına yol açmıştır. Orta Asya terimi bile bu görece sorunun varlığını kaldırmaya yetmemektedir. İşte Türk boylarının "yurdu" hakkındaki varsayımlar:

> "*Klaparoth ve Vambery* bunu Altay dağlarında, *Radlof* Altayların doğusunda, *Ramsted* Mançurya'da, *Poppe* yer açıklamadan Orta Asya'da, *Nemeth* Ural ve Altay dağları arasında uzanan steplerin kuzeyinde aramakta idiler. *Marti Rasanen* bu davayı çözmek için avcılık devresinden kalan bu iptidai kelimeleri ele almakta ve bunu kazılarda çıkan arkeolojik belgelerle desteklemektedir. Ona göre Ural-Altaylı kavimlerin anayurdu eski taş devrinde Ural dağları doğusunda ve belki de Ural dağları ile Altay dağları arasındadır." (Koşay, 1974: 350)[10]

---

[9] Vatan kavramı, üzerinde *doğulan* coğrafya anlamının da ötesinde ve sanıldığından çok kadınlık imgesiyle ilişkilidir. Kaldı ki, ulusun kendisi eril bir tasarım olduğundan, toprağın işgali hemen her zaman "vatana tecavüz" olarak algılanmaktadır. Yine, ulusal gurur da namus-kadın çifte kavramıyla anlamlandırılmakta, bu da "erkek ulus" ya da "kadınlaştırılmış ulus" söylemiyle bir karşılık bulmaktadır. (Dikmen, 1999)

[10] "Viyanalı W.TOMASCHEK (1888), Türklerin anayurdunu Baykal gölünün doğusunda aramış, Çiniyatçı İngiliz âlimi E.PARKER (1924) ile Finlandiyalı Mongolist ve Türkolog G. J. RAMSTEDT ise bunu Uzakdoğuda, Kingan dağları çevresinde ve Mançurya'da, ayrıca Ramstedt Mançurya ile Moğolistan'ın cenubî kısımlarında aramak icab ettiğini ileri sürmüşlerdir.

Buna karşılık Macar Türkiyatçısı G. NEMETH, Türk vatanının, Asya'nın şimaligarbî kısımlarında, Altay dağları ile Urallar arasında ve Aral gölü mıntıkasında aranması lüzumunu, lisanî delillere dayanarak iddia etti. Yine Macar âlimlerinden G. ALMASY, menkıbe ile destanlara ve Aryanî kavimlerin ilk vatanı hakkındaki tetkikata dayanarak, Türk anayurdunun Tiyanşan mıntıkasında olduğunu,..." (Togan, 1970: 9)

Claude Cahen ise, Türklerin hem Doğudaki Çin kaynaklarına, hem de Batıdaki Bizans kaynaklarına göre, Türk adı altında MS. 6.yy'da, bugün *Moğolistan* olarak bilinen bölgede ortaya çıktıklarını yazmaktadır (Cahen, 1984: 21). Kısacası, konu hakkında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır; bu noktada, Orta Asya kavramının Türkler açısından yine de kurtarıcı bir rolü olsa gerek...

Orta Asya'nın yanı sıra, sonradan icad edilmiş *Turan* kavramı ise, Türk ulusçuluğunu besleyen ve "etnik homojenlik" ya da dil akrabalığı üzerinden pompalanan vatan kavramlarından biridir. Kavram, başlangıçta İran'ın kuzeydoğusundaki ülkeyi tanımlamakla birlikte, belirtildiğine göre ilk kez "Macar bilim insanları"nca (1839'da) Orta ve Güneydoğu Asya'daki Türk topraklarını tanımlamak için kullanılmış olup, Türklerle Moğollardan başka, Fin, Macar ve diğer uluslar ve diller grubuna *Turani* adı verilmekle böyle bir içerik kazanmıştır (Lewis, 1988: 344). Önceleri kaynağı konusunda farklı spekülasyonlar yapılmış olsa da,[11] Turancılık, F. Georgeon'un da söylediği gibi, *"ideolojik ve siyasal bir terim olarak; ve Macar siyasal kimliğini tehdit eden Pancermenizm ve Panislavizme tepki anlamında, Macaristan'da"* doğmuş (Georgeon, 1986: 45), sonradan kimi Türk ulusçularının dillerinden düşürmediği bir kavram olmuştur. Nitekim, Kürt Ziya Efendi (Gökalp) 1911 yılında Selanik'te Tevfik Sedat takma adıyla yayımladığı "Turan" adlı şiirinde şöyle demektedir:

"Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan..."

Peki bu Turan neresidir; tam olarak nereyi tanımlıyor? Doğrusu bunun yanıtı belli değil. Şaşılacak şey ama, Ziya Gökalp'in kendisi bile, Turan'ın neresi olduğunu bilmiyor!... Şöyle sormaktadır: *"Yüce Turan, güzel ülke, söyle sana yol nerede?"* Bir başka dizesinde bunun yanıtını "ne *Hint'tedir, ne Çin'de, Türk ruhunun içinde*" diyerek vermiş görünmekteyse de, Turan gerçekten de daha çok Türk ulusçularının aklında yaşayan ham hayalden öteye gidememiştir. Şevket Süreyya'nın dediği gibi;

[11] Bu konuda bkz. Parmaksızoğlu, 1988: 2

"...Turan, hiç bir zaman tam anlam ve kavramını bulamayacaktır. Çünkü Ziya Bey'in dediği gibi, o bunu, bir mefkûre (hayal) olarak almıştır. Mefkûre ise, hayal edilen, fakat ulaşılamayan hedeftir. Tıpkı Kızılelma gibi!.."(Aydemir, 1986: C.II 471)[12]

Tarihsel kökenine bakıldığında, *Turan* adı, Avesta'da Thraetaona (Feridun)'nın üç oğlundan biri olan *Tura* için ayrılan doğu topraklarını tanımlamaktaydı. Tıpkı İran'ın Airya'ya tahsis edilmiş olması gibi... Ancak zamanla bu ad Türklerle birlikte anılır olmuştur. Şahname bu açıdan örnek sayılabilir. Şemseddin Günaltay'a göre, Şahname'de geçen İran'la Turan, aslında bugünkü güneybatı İran'la kuzeybatı İran'ı, yani eski Persya ile Medya'yı ifade etmektedir (Günaltay, 1987: 103). Eğer Turan Medya'yı ifade ediyorsa ve Medlerle Kürtlerin bir bölümü açısından bir bağ kurulabiliyorsa, ortaya yine garip bir durum çıkmaktadır; çünkü Türk ulusçuları, bu durumda kendilerine vatan olarak seçe seçe Kürtlerin bugün en azından bir bölümünün etnik olarak ilişkilendirildiği Medlerin ülkesini seçmiş demektir. Böylece Türk ulusçuları, yalnız bugün değil, antikitede de "Kürt yurdu"nu işgal etmiş olmaktadırlar (!)[13]

[12] Necati Gültepe, Turan'ın hayalî olup olmadığı konusunu şöyle değerlendirmektedir: *"Acaba Turan hayalî midir? Bu hususta itiraf edilmeli ki Gökalp tezada düşmüştür. Turancılık bahsinde tenkide değer noktalardan birisi de budur. Zira bir taraftan 'Bu hayali, bugün yalnız büyük ümitli şairler'in 'terennüm' edeceği bildirilirken, diğer yandan 'Turan hayali bir vatan değildir' denmiştir. Halbuki birşey hem var hem yok olamaz. Turan ya hayalidir veya değildir. Gökalp ise gâh hayali demiş, gâh koyu bir müdafaa ile Turan'ın şe'niyet aleminde yer aldığını iddia ederek misaller göstermiştir. Bütün bu misaller tarihe mal olmuş misallerdir. Gerçi istikbal halin bir devamı, mazi ise halin bir başlangıcıdır. Fakat fikir umumiyetle istikbale müteveccihtir, yapılması istenen bir hareket tasarlanmaktadır. Şu halde bu nevi fikrin nasıl şe'niyet aleminde yer aldığı iddia edilebilir? Belki ona tıpatıp benzeyen bir fikir mazide, istikbale müteveccih olarak gerçekleşmiş olabilir. Ama hakikat olan fikrin başlangıçta hayal aleminde yer almasıdır. Zaten garpçıların tenkitleri de aşağı yukarı bu noktada toplanmıştır. Şu halde zannımca Turancılık bir hayal mahsulünden ibarettir. Hele yakın mazinin istikbalinde hiçbir zaman gerçekleşmemiş olduğuna göre." (Gültepe, ty: 60)(abç)*

[13] Kürtçe'de vahşi *(wild, unbandig)* anlamına gelen *tur* sözcüğünün varlığı, bu bağlamda ilginç bulunabilir. (Bkz. Bartholomea, 1904: 656)

Türklerin büyük bir çoğunluğunun bir kahramanlık menkıbesi olarak bilip gururlandıkları etnik tarihlerine bakıldığında, göçebe Türk boylarının yalnızca vatan kavramına da değil, aynı zamanda sınır kavramına ve bunu ifade eden bir sözcüğe de sahip olup olmadıkları tartışılabilir; nitekim, bugünkü Türkçe'de sınır kavramını ifade eden sözcükler başka dillerden alınmışlardır. Bilindiği gibi *resmi Türk muhayyilesine göre,* kültürel anlamda Batı sınırını "Gavur Yunan" oluştururken (ki sınır sözcüğü Elence'dir), hudutu da güneyde "Arap İslamı" oluşturur (ki *hudut* sözcüğü de Arapça'dır); beride de Çin duvarı ve Çinliler vardır...

Bunun da ötesinde, bugün Türkiye resmi sınırları içindeki yer adlarının çoğu Türkçe kökenli değilken, yerleşim birimlerini ve dolayısıyla yerleşikliği ifade eden sözcüklerin çoğu da Türkçe değildir. Sözgelimi *kent* sözcüğü, Uygurların yerleşik yaşama geçmelerine ön ayak olan Soğdların dilinden *(kantha)* alınmıştır. Memleket sözcüğü Arapça'dır. *Şehir* sözcüğü Farsça, *köy* ise Ermenice'dir. Yine, şehirliliğe ilişkin bir sözcük olan pazar sözcüğü de Kürtçe'de kent anlamına gelen *bajar/bajer* sözcüğüyle ilişkilidir. Bütün bu veriler Türk boylarının göçebe yaşam biçiminden kaynaklanmıştır.

Göç ve göçebelik olgusu, Türk ulus tarihçilerinde bir yandan kompleks yaratırken (Claude Cahen pek güzel söylüyor; *"modern Türkler atalarının göçebe olmasından bir eziklik duyarlar"* diyor), öte yandan vatan bilinci bağlamında kültürel bir şizofreniye, bir bilinç yarılmasına yol açmaktadır. Öyle ki vatan, Türk milliyetçileri için kâh Orta Asya, kâh *Turan* ya da *Türkistan*, kâh *Anadolu* olabilmektedir. Daha da ilginci, bazen bunlardan derme çatma, birbirine uyum sağlamayan bir tarihsel kompozisyon yapılıyor oluşudur. Bozkurt Güvenç, bunun tipik örneklerinden birini temsil etmektedir. *Türk Kimliği* adlı yapıtında, Türkler için vatan olarak yer yer Orta Asya'yı, yer yer Turan'ı, ama daha çok da Anadolu'yu tayin etmektedir. Bir yandan, "bütün Türklerin, *sınırları bilinmeyen* büyük yurdudur-Turan." Ancak, "Türklerin tarihi kökleri gibi yurtları da kesin değildir," derken, öte yandan, *"yabancı ülkelerin farklı yorumları olsa da, Türk kimliği açısından bir anavatan ya da Turan sorunu yoktur. Türkler, bugün Anadolu'yu yurt yapan*

insanlar olarak da tanımlanabilir," diye yazmaktadır (Güvenç, 1995: 88, 355). Vatan bilinci aynı çifte zemine dayanmış olan bir başka kişi, Ekrem Akurgal'dır. Akurgal ise, kendisiyle yapılan bir söyleşide, *"Türk kültürünün özünü* bugün için bile *Orta Asya'da yaşayagelen değerler oluşturur,"* derken, aynı zamanda antik döneme gidip "Anadolu"daki kimi yerli halklarla akrabalık kurarak, kısmen de olsa Türklerin otoktonluk tezini beslemeyi ve böylece Anadolu'yla hiç olmazsa kültürel düzeyde bir bağ kurmayı da ihmal etmiyor:

> "Hititler İndoavrupalı bir dil konuştuklarına göre Türk değildiler, ama biz Urartuların, Friglerin, Lidyalıların, Karyalıların, Likyalıların olduğu üzere Hititlerin de çocuklarıyız. Türkler Anadolu'ya geldiklerinde, bütün bu etnik topluluklarla olduğu gibi, Yunan, Roma ve Bizans halklarıyla da birleştiler. İslamlığı kabul eden Türk oluyordu." (Akurgal, 1990: 607-8)[14]

Akurgal, söyleşide neden Anadolu uygarlıklarını inkâr etmenin yanlış olduğunu da, Muharrem Nuri Birgi'nin şu sözüyle açıklamaktadır:

> *"Anadolu'nun bütün geçmişini kendimize yabancı sayarsak; öyle ise, siz burada gerçekten de yabancısınız, demezler mi?"*

---

[14] Herkül Millas, Bozkurt Güvenç'in *Türk Kimliği* adlı kitabını eleştiren makalesinde, popüler düzeyde 'kız alıp kız verme'yle, "kanın kana karışması"yla temellendirilmeye çalışılan *"Anadolu kültür sentezi"*ne ilişkin şunları söylüyor:

"Ulusal birlik günümüzde ırk arılığına dayandırılmıyor. Değil yalnız dinci çevreler, ama milliyetçi çevreler de (kimi istisnalar dışında) ırk söylemini ideolojilerinin temel taşına dönüştürme eğilimini sergilemiyorlar. Türk kimliği dünyada görülen uygulamaların paralelinde, bir 'kültür' ya da 'inanç' temeline dayandırılmak isteniyor. *Anadolu'da halkların ırk açısından karıştığı ve bir sentez oluşturduğu da bilinen bir tarihsel gerçektir; ama kimlikle ilgili sorun, ırk sentezine dayandırılamaz. Çünkü ırk sentezinin oluştuğu durumlarda bile kültür sentezi oluşmayabilir. Örneğin; Bizans kimliği eski Yunan kimliğine (ve İyonya'ya) karşı oluştu: Osmanlı kimliği Hıristiyan Bizans'a karşı oluştu.* Kültürler arasında kuşkusuz sonsuz etkiler her zaman olmuştur; ama ırklar karıştı diye kültür alanında da her zaman sentez oluştu denemez. Egemen kültür bir önceki kültürün yerine geçebilir. Bizans eski Yunan'ın devamı ya da Yahudi/Antik Yunan 'sentez'i değildi; başka bir kültürdü. *Irkların sentezi, kültür ve kimlik sentezi demek değildir. Böyle bir anlayış ırkçı bir anlayışı da çağrıştırmaktadır."* (Millas, 1995: 21) (abc)

Türk tarihçileri arasında böyle bir ikileme yol açan etken, yalnızca göç ve göçebelik olgusu değil elbet; bu yaşam biçiminin bir uzantısı sayılabilecek yayılmacı, istilacı, yağmacı, emperyal kültür de yadsınamaz. Öyle olunca, bugün bile Türkler kendilerine "Adriyatikten Çin Seddine" kadar olan topraklar üzerinde şu ya da biçimde bir yurt, bir vatan bulabilmektedirler. Ancak belirtmek gerekirse, göçebelik olgusu dikkate alınmaksızın, Türk boylarının tarihi yazılamaz; yanı sıra, *duvar* kavramını da hesaba katmak gerekiyor. W. Barthold bir adım ileri giderek, yalnızca Orta Asya Türk boylarının tarihinin değil, bütün bir Türk tarihinin ancak duvar kavramı/kategorisi bağlamında (sözgelimi Çin duvarı) yazılabileceğini savunmuştur (Berke's, ty: 158);[15] çünkü duvar ya da set, göçebe Türk boylarının kentli toplumsal yaşam anlamında uygarlıkla ve bir anlamda tarihle temas noktası olmaktadır. Türk adına ilk kez Çin ve Bizans belgelerinde rastlanılması da bir tesadüf değildir *(Çin duvarı, Bizans surları)*.

Bütün bunlar, tarihsel sözlüklerinde vatan ya da sınır kavramları bulunmayan bir topluluğun, ulusal kültürlerinde varolan küçük çaplı, ama önemli bir krizin altyapısını oluşturmaktadır. Krizi küçük çaplı tanımladık, çünkü ulusal vatan tasarımı hiç değilse kısmen hayali olduğu için bu boşluk kolayca doldurulabiliyor. Üstelik, Türk ulusçuluğunda olduğu gibi birden fazla vatan bile yaratılabiliyor. Sorun, bu tasarımlar arasında "rasyonel" bir bağ kurabilmektir. İşte Türk tarihçilerinin tam olarak beceremediği nokta da budur. Bu yüzden, Türk vatanı anlamında bazen Orta Asya, bazen Türkistan, bazen Turan, bazen Türkiye ve Anadolu devreye girmektedir. Fakat çoğunlukla bir senteze gidilmekte ve ortaya Orta Asyalı damarı da olan bir Anadolu çıkmaktadır.

Türkiye ve Anadolu'dan Görünümler

Türkiye sözcüğü ilk kez "Haçlılar" döneminde, Küçük Asya'nın Türk egemenliğindeki topraklardan söz etmek üzere kendini göstermiştir.[16] Avrupalı kimi tarihçilerin, gezginlerin o tarihten itibaren

[15] Türkler bugün bile Çin duvarını Çin seddi olarak anarlar.
[16] Bu tarih 1190 olarak verilmektedir.

kullandıkları bu terim, 1800'lü yıllara gelindiğinde Batı eğitimli kimi Osmanlı aydınlarınca da *"Türkiya"* biçiminde kullanılmaya başlamıştır. Terimin, Osmanlı adının vatandan öte bir anlam taşıması ve giderek Osmanlı'nın da eriyip yok olmaya başlaması, yanı sıra ulusçu düşüncelerin yaygınlaşması gibi nedenlerle bu dönemde kullanılmış olması anlaşılırdır. Bir gayr-ı müslim Jön Türk'ün, Osmanlı'nın Batılıların nazarında "hastalandığı" o dönemlerdeki şu serzenişi bunu gösteriyor olsa gerek: *"Bu hafta haritaya baktım. Ağlamamak kabil değil. Çoğu gitti azı kaldı. Bu da gidecek an kârib."* İttihat ve Terraki'nin kurucularından İbrahim Temo ise, arkadaşını teskin etmeye çalışıyor: *"... O kadar meyus olma, Türkiya zannolunduğu kadar çabuk harita-i alemden silinmez."* (Hanioğlu, 1985: 633-4)

Henüz sınırları tam olarak belli olmayan *Türkiya* teriminin yanı sıra, Anadolu kavramı da Osmanlı aydınları arasında giderek kendine yer bulmuştur. Böylece, gerek üzerinde yaşanılan topraklara sahiplenme anlamında bir otoktonluğu da temsil edecek olan kültürel vatan *(Anadolu)*, gerek ulusçuluğun etkisiyle anılmaya başlanan etnik anavatan *(Orta Asya, Türkistan)* ve gerekse de eski imparatorluğu yeniden canlandırma ya da yeni bir emperyalist yapı inşa etme hevesleriyle yaratılan büyük vatan *(Osmanlı toprakları, Turan)* anlayışları, kendilerini Osmanlı ya da Türk kimliği içinde gören aydınların ufkunda bir dikotomiye yol açmıştır.[17] Özellikle savaş öncesi ve sonrası dönemlerde bunu gözlemlemek mümkündür. Sözgelimi, Ziya Gökalp I.Emperyalist Paylaşım Savaşı döneminde (savaş öncesi dönemde de) büyük Türk vatanı anlamında Turan hayalini kurmuşken, Türkiye'yi de bir anlamda Türklerin "küçük vatanı" olarak düşünmektedir. Savaşın ilk aylarında yazdığı *Kızıl Destan* adlı şiirine şu mısrayla başlar:

"Düşmanın ülkesi viran olacak,
Türkiye büyüyüp Turan olacak." (Heyd, 1979: 149)

[17] Anadolu'nun Türkler tarafından yalnızca *kültürel* bir vatan olarak anlaşıldığını düşünmek yanıltıcı olur; çünkü, onu ırk ya da etnik safiyet anlamında da Türk yurdu olarak görenler vardır.

Tersine, Turan küçülüp Türkiye olmuş ve Gökalp de bu ülküsünden vazgeçmiştir. Yine, II.Emperyalist Paylaşım Savaşı yıllarında da, kan ve ırk kavramlarını yücelten Alman millyetçiliği ve faşizminden ilham alarak, Turancı fikirlerin "altın çağ"ını yaşaması, anlaşılır bir durumdur. Anadoluculuğun ise, *"Türk Ocağı içinde Turancılığa (büyük Türkçülüğe) karşı küçük Türkçülük veya Türkiyecilik akımı olarak I.Dünya Savaşı sırasında 1917'de"* ortaya çıkmış olması da, aynı bağlamda değerlendirilebilir (Bkz.Tanör-Boratav-Akşin, 1995: 290)[18]

İttihat ve Terraki'nin Çifte Vatansever Kurucuları

Benzer bir biçimde, İttihatçıların yönetici kadrosunda da ikili vatan anlayışının hakimiyetinden söz edilebilir. Bu ise, daha çok onların ikili kimliklerinden kaynaklanıyordu. Birincisi; kendi etnik kimlikleri; ikincisi ise, bunun üzerindeki Osmanlılık kimliği. Böylece Hanioğlu'nun işaret ettiği üzere, İttihat ve Terraki'nin merkez üyelerinin önemli bir bölümü *çifte vatanseverlik* duygularına sahip olabiliyorlardı (Hanioğlu, 1985: 627). Bu nedenle, sözgelimi İbrahim Temo'nun Osmanlıcı olmakla birlikte, Arnavut komitelerine maddi yardımlarda bulunması, onlar adına otonomi temalarını işleyen beyannameleri hazırlaması ve kongrelere iştirak etmesi gayet normal bir davranış olarak karşılanıyordu. Yine, diğer kurucu üyelerden İshak Sükûti ile Abdullah Cevdet'in de ikili bir kimliğe, dolayısıyla çifte vatan anlayışına sahip oldukları bilinmektedir: Etnik kimlik (Kürtlük) ve bunun üzerinde olan bir üst kimlik (Osmanlılık)... Her ikisi de, bir yandan herkesi *Türkiyalı* olmaya davet eden yazılar yazarlarken, öte yandan Abdurrahman Bedirxan'ın *Kürdistan* adlı gazetesinde makaleler yayımlatmaktan da geri durmuyorlardı (Hanioğlu, 1985: 628). Abdullah Cevdet, Osmanlı sınırları içinde yaşayan tüm halkların *ortak bir vatan (müşterek bir vatan-ı umumî)* etrafında birleşmesi gerektiğini açıkça savunmakta ve bu ortak vatanın adı olarak da *"Türkiya"*dan sözetmekteydi:

[18] Alıntıda belirtilen Anadoluculuğun Turancılığa karşı çıkışları konjünktüreldir

".....İşte bakın ben Kürdüm. Kürdleri ve Kürdlüğü severim. Fakat madem ki hukuk ve *vezaifçe* mütesâvi Türkiya vatandaşlarındanım, *herşeyden evvel Türküm* (...) Benim bu sözümden, ben madem ki Türkiya vatandaşıyım Kürd lisanı unutulsun Kürdlüğüm unutulsun dediğim anlaşılmasın. Bilakis, Kürd Kürdcesini, Ermeni Ermenicesini hars-ü ihya etsin. Bundan Türkiya'ya mazarrat geleceğine zahib olan ancak bal kabak kafalı, yahud hain ruhlu kimselerdir." [19] (abç)
"...Vatandaşlar! Türkiya, Türkiyalılarındır. Türkiya vatandaşları kat'iyyen aynı hukuk ve hürriyete maliktir. Hiçbir unsuru mesela Ermeni'nin Türk'e, Türk'ün Arab'a, Arab'ın Arnavud'a hiçbir tefazulü yokdur..." (Hanioğlu, 1981: 217, dn.23; Kutlay,1992: 69).

Kısacası, Abdullah Cevdet ulusal bir vatandan (Kürdistan) çok, kültürel bir vatan *(Türkiya)* anlayışıyla, Kürtleri "Türkiyalılığa" davet etmektedir.[20] İttihatçı Kürtlerden başka, *Kürdistan* adlı ilk Kürtçe gazeteyi (1898) yayımlamış olan Mikdad Mithat Bedirxan ile kardeşi Abdurrahman Bedirxan ise, Cevdet'in bir adım ilerisinde görünmekle birlikte, ondan çok da farklı olmayan bir çizgiyi temsil etmişlerdir; çünkü sonuçta, Kürdistan'ı dönüp bağladıkları yer Osmanlı hükümranlığıdır. Dahası, gazetede Kürdistan adından yer yer bir "vatan", yer yer bir "bölge" olarak sözedilmiş olması da, Osmanlının gölgesi altında bir ulusçuluğa işarettir. Kaldı ki, gazetede yayımlanan fikirler de Kürdistan'ın bağımsızlığına yönelik değildi; amaç, Kürtlerin Osmanlı devleti sınırları içinde belli bir özgürlüğe sahip olması, *"kendi toprağı ve suyu üzerinde"* rahatça yaşamasıydı (Bozarslan, 1991: 76-81). Osmanlıcılık taraftarlığı uzun süre Kürtler arasında yaşam bulmuş ve "çifte vatan"

[19] Abdullah Öcalan'ın Türk kontrgerillası tarafından Kenya'dan Türkiye'ye getirilirken uçakta söyledikleri, adaşının yukarıdaki sözlerini anımsatmaktadır.

[20] "Cevdet Osmanlı sözüne de itiraz ediyordu. Hangi devlet ve millet başındaki sülalenin adını taşıyordu. Almanya'ya Hohenzollerin devleti deniyor muydu? Devlete ve millete Osmanlı demek, bir esaret işaretiydi." (Akşin, 1992: 336) "Osmanlı İmparatorluğu'nu tanımlamak için 'Türkiye' terimini diğer Osmanlı entellektüellerinden daha önce kullanmış olsa da, Abdullah Cevdet tutarlı bir biçimde İttihadı Anasır'ı savundu. 'Osmanlıcılık' teriminden hoşlanmamış olması, Osmanlı yurtseverliğini, monarşiye bağlılığa değil, farklı cemaatlerin ortak menfaatlerine dayanır görmesi gerçeğine bağlıdır"(Zürcher, 2001: 48-9)

anlayışını beslemiştir. Nitekim, 1908 ila 1909 yılları arasında yayımlanan *Kürd Teavün ve Terraki Gazetesi*'ndeki makalelerde de, Osmanlılık Kürtlüğü tamamlayan, ona anlam kazandıran bir kimlik olarak nitelenmiştir. Sözgelimi Babanzade İsmail Hakkı, 22 Teşrinisani 1324 tarihli sayısında yayımlanan makalesinde şöyle yazmaktadır:

> "Osmanlılık Kürdlüğü ve Kürdlük de karşılıklı olarak Osmanlılığı içermiş, bu iki sözcüğün içeriği mutlak olarak iç içe geçmiştir. Allah saklasın, Osmanlılık ortadan kalksa, Kürdlükten de eser kalmaz; Allah göstermesin, Kürdlük ortadan kalksa ve adı sanı belirsiz bir duruma gelse, Osmanlılık da zayıf ve perişan olur." (Bozarslan, 1998: 68)

Kürdistan'ın silikleşmesi ve Osmanlılığa yanaşma olarak eklemlenmesinin, dolayısıyla Kürtlerin önemli bir kesiminde de ikili bir "vatan" bilincinin oluşmasının arkasında, başta Kürt emirliklerinin siyasal statüsüne uygun düşen aşiret otonomiciliği ile İslamın pompaladığı din kardeşliği enternasyonalizmi (ümmetçilik) ve Ermeni karşıtı politikalar olmak üzere, bunun gibi kimi sosyo-politik nedenler bulunmaktadır. Öyle ki, ulusçuluk E.E.Ramsaur'un da gözünden kaçmadığı üzere, Osmanlıdaki "Müslüman azınlıklar" arasında Hıristiyanlara oranla çok daha geç ortaya çıkmıştır (Kutlay, 1992: 77). Gerek adı geçen Bedirxaniler, gerekse İttihatçı Kürtler bu kültürel ortamın koşullandırmasıyla ayrılık yanlısı olmamışlardır. Ancak, Abdullah Cevdet'in gayrimüslimleri de Osmanlılık içinde görmesi, imparatorluk fikrinden kopamadığından ve bir olasılık olarak da, ulus anlayışında toprak ve kültür birliğini esas alan laik Fransız siyasal atmosferinden etkilenmiş olmasıyla açıklanabilir.[21] Ancak, Abdullah Cevdet'in de üyesi olduğu *"Teşebbüsü Şahsi ve Adem-i Merkeziyyet Cemiyeti"*, imparatorluk illerini bir federasyona dönüştürmenin tasarısını yapmaktaydı (Malmisanıj, 1986: 33). "Hasta adam"ın ölmesi ve ardından yeni bir hasta adamın ortaya çıkmasından sonradır ki, Osmanlıcı Kürtlerin düşündüğü anlamda Osmanlı adeta yerini Anadolu'ya bırakmış ve böylece Kürt ulusçularının genelinde "çifte vatancılık" süregelmiştir.

[21] Abdullah Cevdet'in aynı zamanda kitaplarının çevrisini yaptığı Gustave le Bon'un "ırk ıslahı" konusundaki düşünceleri, -ki Cevdet buna heyecanla iştirak etmiştir- bu olasılığı ne derece zayıflatır ya da ortadan kaldırır, tartışılabilir.

Muhayyel Anadolu ve Gerçek Temsilcileri

Anadoluculuğa gelince, bu terim (Anadolu) çok daha eski bir tarihe sahip olmakla birlikte, bir akım olarak I.Emperyalist Paylaşım Savaşı'nın sonlarında ortaya çıkmıştır. Ancak belirtildiği gibi, Anadolu'nun "Türk Ocağı" olduğu fikri çok daha önceye, Abdülhamit dönemine kadar uzanır. 19.yy'da Osmanlının Balkanlardaki bağımsızlık hareketleri karşısında tutunamayışı ve toprak kaybı, ulusçuluk düşüncesinin de etkisiyle gözlerin doğuya çevrilmesine zemin hazırladı. Özellikle o dönem, "Anadolu"nun Osmanlılar için önemi, gelirinin büyük bir bölümü ve askerlik için temel bir kaynak olmasından ileri geliyordu. 1872'de *Basiret*'te yayımlanan bir yazıda, Anadolu halkının vatanın "sağ kolu" olarak nitelenmesi bunun bir işaretidir. Abdülhamit dönemi basınında ise, Anadolu'nun gelişmesi ve yerli halkın ekonomik, sosyal ve eğitim düzeylerinin yükselmesi gerektiği sıkça ifade edilmekteydi (Kushner, 1977: 50-1). Abdülhamit'in kendisi de, özellikle askeri bakımdan ele almış olsa bile, Anadolu'nun kaynaklarının tükenebileceğinden söz etmekteydi:

> "Osmanlı devleti, askeri kuvvetlerini Rumeli ve Arabistan'da birkaç yer müstesna olmak üzere *Anadolu ahalisinden*, daha doğrusu, dört beş milyon nüfusun içinden almakta idi. Bu hal pek az daha devam ederse, askeri ihtiyaçlarımızı asla karşılamayan bu nüfus askerlik sıkleti altında bütün bütün ezilip hükümetin her hususta dayanağı olan *Anadolu kıtasının İslam unsuru*, başka sabebe hacet kalmaksızın yalnız bu sebeple mahvolarak harp halinde devlet asker bulamayacaktır (Karal, 1988: 363) (abç)

Hamidiye Alaylarının kuruluşunda da bu kaygıların payı vardır; ancak stratejik açıdan başka önemli nedenleri bulunur. Birkaçını sıralayacak olursak; birincisi, gelişen Ermeni bağımsızlık hareketinin önüne geçmek, bağımsızlık hareketini bastırmak, ikincisi Kürt aşiretleri arasında bir çelişki yaratarak onlar üzerindeki devlet etkinliğini

artırmak; bir diğeri ise, özellikle Rusya'ya karşı olan mücadelede diri bir kuvvet tutmak... Stratejik açıdan bu çok amaçlı askeri gücün misyonu tamamlandığında -ki bunun en önemli amacı Ermeniler ile Kürtler arasında bir çelişki yaratarak, her iki halkı da vatansızlaştırmaktı- giderek *"son vatan parçası"* olarak görülen "Anadolu" da, böylece en azından yeni Türk vatanı olmaya aday olmuştur. Nitekim Kushner, Abdülhamid (Hamidiye) dönemi sonunda, Anadolu'nun örtük olarak da olsa Türk vatanı *(homeland)* kavramıyla özdeş hale geldiğini yazmaktadır (Kushner, 1977: 54).[22] Bunun bir başka paydası ise, Abdülhamit'in Rus politikaları olsa gerektir. Zira o dönem, Kırım, Çin ve Semerkant'ta yaşayan Türkler giderek basında yeralmaya, onlar arasındaki milliyetçi filizlenmeler heyecanla karşılanmaya ve yine dönemin ünlü Türkologlarının çalışmaları yayımlanmaya başlamıştı. Bu yazılar Türkleri Ruslara karşı savunma gerekliliğinden sözetmeye başlayınca, Abdülhamit'in sansürcüleri imparatorluğa karşı bir Rus saldırısına yol açabileceği korkusuyla duruma müdahale etmişlerdi. Böylece, baskı altına alınan Türk milliyetçiliği, Shawlların deyişiyle, "bir tür Anadolu milliyetçiliğine dönüştü." (Shaw-Shaw, 1983: 319)[23]

---

[22] Kushner, Namık Kemal'in 1873'de sergilediği Vatan yahut Silistre adlı yapıtından sözederken, N. Kemal'de vatanın kapsamının tam olarak açık olmadığını söylüyor; ancak Mehmed Emin Yurdakul'un (1869-1944) şiirlerinde Anadolu ve Anadolu köylüsü giderek kendini gösterir (Bkz. Kushner, 1977: 54). Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı yapıtındaki Zekiye tiplemesi kaynağını gerçek yaşamdan, bir Kürt kızından alırken, İslam bey ise bir Arnavut subayını simgelemektedir. (Bkz. G.Aksoy, "Vatan Yahut Namık Kemal", *Özgür Ülke*, 19 Haziran 1994)

[23] Sol Kemalist Anadoluculuğun etkin bir akım haline gelmesinde de benzer faktörler rol oynamış gibidir. Nitekim, Ekim Devrimi ve yanı sıra 1945'de Sovyetlerin tek taraflı olarak Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşmasını feshetmesi ve Türk devletine birbiri ardına notalar vermiş olması, Türk ulusçuluğundaki eğilimlerin kaderini etkilemiş olmalıdır. Öyle ki, Nihal Atsız'ın yayımlamış olduğu Atsız Mecmua'nın son sayısında, Sovyet idaresinden kurtarılmayı bekleyen bölgeler olarak gösterilen bir Türk dünyası haritası yayımlanmıştı. Mayıs 1944'te başlayıp Mart 1947'ye dek süren "Irkçılık-Turancılık" davasında, Türk devletinin izlediği politikaların değişkenliği de buna işaret-tir. Sovyetlerin 1945'deki tavrına mukabil olarak, Türk devleti Turancılık karşıtı olmayı Sovyetlerle bir "yakınlaşma" olarak yorumlayabiliyordu. (Öztürkmen, 198: 144,148)

1900'lü yıllara gelindiğinde ise, Anadolu Türk ulusçularının hayal dünyasında Türklerin vatanı olarak yerini almıştı bile... 20.yy'ın hemen başlarında Mısır'da yayımlandığı belirtilen *Anadolu Dergisi* ve bu derginin 24 Nisan 1902 tarihli sayısında yayımlanan şu satırlar, bunun önemli bir örneğini oluşturmaktadır:

> "Essalam-ü aleyk ey mübarek Anadolu! Ey koca Türkeli! Merhaba, ey sevgili Küçük Asya! Ey mukaddes vatan!" (Yetkin, 1984: 367; ayrıca bkz. Karal, 1988: 561)

Anadoluculuk bir akım olarak ise, ancak savaşın son yıllarında ya da daha açık olarak savaş sonrasında ortaya çıkmıştır. Örneğin Ziya Gökalp, 1917'de yayımladığı *Kavm* adlı şiiriyle birlikte *Türkiyecilik* düşüncesini temel almaya başlamıştır (Kavcar, 1974: 213). *Anadoluculuk* adının ilk kez kullanıldığı yıl ise 1918'dir; terimi kullanan ise, başlangıçta Ziya Gökalp'in de etkisiyle Turancılığın savunucusu olan ve bunu da 1912'de yayımladığı *Yeni Turan* adlı yapıtıyla ortaya koyan Halide Edip'tir (Bkz. Tachau, 1962: 166; dn.2). Daha da ilginci, 14 Haziran 1918'de toplanan Türk Ocakları Genel Kongresi'nde, 1912 tarihli ilk nizamnamenin değiştirilmesi amacıyla oluşturulan encümen arasında Ziya Gökalp ve Halide Edip'in bulunuyor olmasıdır. Kongre'de söz alan Halide Edip, "Büyük Turan" idealinin gerçekleşmesinin zorluğuna değinmiş, öncelikle Anadolu'da etkinlik göstermek gerektiğini savunarak daha geniş bir Türk birliğini amaçlayan görüşlerin kuramsal alanda kalmaktan öteye gidemeyeceğini söylemiştir. Teorik bir içerikten yoksun, fakat pragmatik bir zorunluluk olarak gündeme geldiği belirtilen yaklaşım, sonunda nizamnamenin 2. fıkrasını değiştirerek şu ifadeye yer vermiştir:

> "Ocağın maksadı, Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline çalışmaktır. Ocağın faaliyet sahası bilhassa Türkiya'dır." (Üstel, 1993:51-2)

Tekrar vurgulamam gerekirse, bu ideolojik değişim, savaşın Osmanlı devletinin aleyhine sonuçlanmasının belirginleşmesiyle ortaya çıkmıştır. 1918 yılı bu açıdan bir dönüm noktası olmuştur. Türk Ocaklarındaki sözkonusu değişimin yanısıra, Hilmi Ziya (Ülken) da daha Mülkiye öğrencisiyken, 1918-19'da Reşat Kayı ile birlikte el yazması *Anadolu* dergisini çıkarmıştır. 20'li yıllarda ise, birbiri ardına Anadolu adlı pekçok kurumun uç vermesi, bu değişim dalgasının ürünleridir. Sözgelimi, 1919-1922 yılları arasında, İstanbul'da yayımlanan ve Mustafa Kemal'e karşı pekçok yazı ve karikatürün yayımlandığı *Alemdar ve Peyam-ı Sabah* adlı gazetelere karşı, Aka Gündüz Ankara'da (1921) *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* adlı mizahi bir gazete çıkarmıştır. Yine, aynı yıl Ankara'da yayımlanan bir diğer mizahi yayın ise, Hüseyin Suat (Yalçın)'ın yönetiminde olan *Anadolu'da Kalem*'dir (Varlık, 1985: 1098). Yunus Nadi'nin 2 Eylül 1918'de İstanbul'da yayımlamaya başladığı ve İngiliz işgali döneminde kapatılan *Yeni Gün* adlı gazete ise, Anadolu'da *Yeni Gün* adıyla Ankara'da yeniden yayımlanmaya başlamış (10 Ağustos 1920) ve M.Kemal'in 18 Ekim 1920'de Ankara'da kurduğu *Türkiye Komünist Fırkası*'nın yayın organı olmuştur (Tunçay, 1978: 163-165, dn. 123). Anlaşıldığı üzere, o dönem İstanbul patentli pekçok mal, Ankara'da Anadolu damgasıyla yeniden pazarlanabiliyordu. Tıpkı, İstanbul hükümetince geniş yetkilerle donatılarak "Anadolu"ya aslında Pontus'a gönderilen Mustafa Kemal ve Misak-ı Millî gibi... Örneklere dönecek olursak; 1920 yılının ilkbaharından itibaren Ankara, Eskişehir ve Karadeniz'de, *Anadolu Türk Komünist Partisi* adlı bir parti, örgütlenme çalışmalarına başlamıştır. Ondan bir yıl önce ise, 5 Kasım 1919'da Sivas'ta *"Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti"* kurulmuştur. Nisan 1920'de, Mustafa Kemal'in direktifiyle *Anadolu Ajansı* adı altında bir haber ajansı kurulmuştur. Daha pekçok örnek kaydedilebilir; ancak belli başlı bu birkaç örnek bile, o dönemin eğilimsel ulusal siyasetini göstermektedir. Bu siyasal eğilim, yankısını yeni yeni oluşmakta olan Türk tarih tezinde hemen göstermiştir. Öyle ki, daha Cumhuriyet ilan edilmeden, *Matbuat Müdiriyye-i Umumiyesi* tarafından yayımlanan (Ankara 1338: Matbuat ve İstihbarat Matbaası) *Pontus Meselesi* ad-

lı kitabın girişinde, *"Anadolu Türktür"* başlıklı birinci alt bölümde, kimi yabancı bilim insanlarının görüşlerine de yer verilerek, "Irak'ta Sümerler" ile "Filistin ve Anadolu'da Hititler"in Turani ve Türk kökenlerinden geldikleri öne sürülmekle, on yıl sonraki Türk Tarih tezinin habercisi olmuştur (Tunçay, 1989: 300). Aynı yıl, Türk komünistlerinin çıkarmakta olduğu *Yeni Hayat* adlı bir yayın organında, *"Türkiye Komünist Kongresi Mahiyet ve Manası"* adlı ve Tufan imzalı bir yazıda ise, *"ruhunda henüz halis bir Türk kanını taşıyan Anadolu"*dan söz edilmektedir (Tunçay, 1978: 503).[24] Benzer anlayışlara, 1-8 Eylül 1920'de Bakü'de toplanan Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nda da rastlamak mümkündür. Kurultay'dan birkaç ay önce, 3 Temmuz 1920'de *Pravda*'da yayımlanan *"İran, Ermenistan ve Türkiye'nin Boyunduruk Altındaki Halk Kitlelerine"* başlıklı makalede şöyle denilmektedir:

> *"Anadolu Köylüleri!* İngiliz, İtalyan ve Fransız Hükümetleri toplarını İstanbul'a çevirdi; Sultan'ı tutsak etti; (...) katıksız Türk topraklarının bölünmesini ona zorla kabul ettirdi." (Alev, 1975: 263)(abç)

1921 ve 1922'de, Türk komünistlerinin bildirilerinde ya da yayın organlarında, "Anadolu işçi ve köylüsü", "Anadolu halkı" gibi tabirlere sıkça rastlanmaktadır. Elenlerin (Yunanlılar) Dumlupınar yenilgisi, *Aydınlık*'ta (sayı 9/20 Eylül 1922) "Anadolu'nun Zaferi" olarak yankılanacak kadar yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Son olarak, 1926'da "İzmir Suikastı"na karıştığı iddiasıyla İstiklal Mahkemesi tarafından idam edilen Eskişehir mebusu Miralay Mehmet Arif Bey'in, asılmasından yalnızca iki yıl kadar önce (1340), *Anadolu İnkılabı, Mücadelat-ı Milliye Hatıratı* 1335-1339 adlı bir yapıt yayımladığını ve böylece "Anadolu Devrimi", "Anadolu İhtilali" gibi sonradan çıkan ve Kemalizme methiyeler dizen pekçok yapıta öncülük ettiğini belirtmeliyim.

Kısacası, sağcısından solcusuna dek Türk siyasal yelpazesinin

[24] Türkiye'de 90'lı yıllarda yayımlanmaya başlayan *Yeni Hayat* dergisinde ise, Anadoluculuk karşıtı makaleler yayımlanmaktadır.

her noktasında bir Anadolu furyası başlamıştı. Herkes Anadolucu olmasa da, Anadolu dillerden düşmeyen bir terim olmuştu. 1921'de Berlin'de öldürülen Talat Paşa'nın, sonradan ayıklanan anılarında da Rusya'nın bağımsız bir Ermenistan kurdurmak istediğinden söz edilirken, seçilen yerin ise "Anadolu" (Doğu Anadolu) olduğu vurgulanmaktadır. Birinci Anadolucu akım olarak bilinen ve çıkardıkları *Anadolu Mecmuası* çevresinde düşüncelerini yaymaya çalışan grup, böyle bir ortamda biraraya geldi. Yaklaşık bir yıllık ömrü olan (1924-25) dergide, akımın temel çizgisi net olarak ifade edilmiştir.[25] Son sayılarına doğru yazar kadrosuna Yahya Kemal'in de dahil olduğu derginin, *Türkiye Cumhuriyeti* terimine karşı *Anadolu Cumhuriyeti*'ni savunmasına rağmen, Türklük temelli bir Anadolu anlayışına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hilmi Ziya Ülken'e göre, kültürel milliyetçiliğin sınırları içinde kalmayı amaçlayan bu akıma ideolojik ve siyasal bir içerik kazandırmaya çalışan Mükrimin Halil (Yınanç)'in, *Yeni Türk* gazetesinde "Kürdistan"la ilgili yayımlanan bir yazısından aktarma yapan derginin bir sayısının sonunda, *"ilave edeceğimiz hiçbirşey yoktur,"* denildikten sonra, Anadolu'nun yalnız Türk diyarı ve onun da bölünmez bir bütün olduğu yazılmış, en sonunda da *"Anadolu haritasında Kürdistan muhayyel bir parçadır,"* denilmiştir, (Oktay, 1975: 92-3)

Derginin son sayısı Şubat 1925'te yayımlanmıştır, yani Şeyh Said İsyanı'nın başladığı tarihte. Bu tarihten sonra yayımlanmayışı, grubun üyelerinden biri tarafından, özelde isyanla, genelde ise, muhalefetle, karşıtlıkla ilgili olarak çıkarılan 4 Mart 1925 tarihli *Takrir-i Sükûn Kanununa* bağlanmıştır (Tachau, 1962: 12). Pekçok açıdan Mustafa Kemal'in amaçlarıyla örtüşmüş olsa da, bu akım yine de onun çok fazla ilgisini çekmemiştir. Tachau, bunu bir dizi nedene

[25] Füsun Üstel, "*Anadolu Dergisi*"nin 1923'te 10 sayı yayımlandığını söylerken, Tachau ve Copeaux'ya göre ise 1924-25 yıllarıydı bu dönem. Tanör, Boratav ve Akşin imzalı *Türkiye Tarihi* (5)'nde, M.H.Bayrı'nın 1924'de bir yıl kadar Anadolu Mecmuası'nı çıkardığı yazılıdır. Abdullah Uçman ise, bu tarihi Nisan 1340-Mart 1341 (1924-1925) olarak kaydediyor (Üstel, 1993: 52; Copeaux, 1998: 262; Tachau, 1962: 167;Tanör-Boratav-Akşin, 1995: 290; Uçman, 1991: 144).

bağlamaktadır;[26] ancak sonuçta, Üstel'in de belirttiği üzere, Anadolucu akımın Türk düşünce tarihindeki önemi, Kemalist kadroların karşısına ilk andan itibaren önemli bir sorun olarak çıkacak olan Misak-ı Millî sınırlarına tarihsel bir meşruiyet kazandırma kaygısını, belki de ilk kez hissetmelerinde ve üzerinde az çok sistemli bir biçimde düşünce üretmelerinde bulunmaktadır (Üstel, 1993;55). Ancak Misak-ı Millî'nin içeriği ve anlamı, 1920'li yılların ilk yarısına dek, bir anlamda belirsizliğini korumuştur. Birinci Meclis'in başına herhangi bir ülke adı *(Türkiye gibi)* almaksızın açılmış olması, dolaylı da olsa bir parça bununla da ilgili olsa gerektir. İsmet İnönü, anılarında buna değinmektedir:

> "Meclisin adı uzun münakaşalardan sonra nihayet 'Büyük Millet Meclis'i' olarak tespit edildi. Meclis açılır açılmaz, bu ismin teklif edilmesini ve böyle söylenmesini kararlaştırdık." (İnönü, 1992: 192)

---

[26] İlk olarak, sözkonusu akıma bağlı kimselerin fazla nüfuz sahibi kimseler olmayışından dolayı yeteri kadar kamuoyu yaratamamış olmalarıdır. İkinci neden, derginin yayınlandığı dönemin, bir yandan önemli toplumsal ve siyasal reformların yapıldığı, öte yandan Şeyh Said isyanının gerçekleştiği ve yanı sıra muhalif hareketlerin etkili olduğu bir döneme denk düşmüş olmasıdır. Son bir neden ise, Mustafa Kemal'in reformlarının "radikal" özelliğine karşılık, Anadolucuların daha yavaş ve aşamalı bir dönüşümü amaçlamalarıdır (Üstel, 1993: 55). Bu durum, Anadoluculuk ile Kemalist uluşçuluğun tamamen birbirinin dışlayanı olarak ele alınmasına neden olmuştur. Sözgelimi Atabay,"*Anadoluculuk ile Atatürk milliyetçiliği arasında milliyetçiliğin coğrafi bir gerçekliğe oturtulması dışında ortak bir nokta bulunmamaktadır,*" diye yazmaktadır (Atabay, 1998). Öğün ise, şöyle bir ayrımlaştırma yaparak: "*1920'lerin başlangıcında ortak platformda biraraya gelmelerine karşılık, Kemalizm ve Anadolucu milliyetçilik, zaman içinde çatışan iki ayrı akıma dönüştü. İlki modernist bir radikalizme evrilirken, ikincisi kültür temelli bir gelenekçiliğe ve muhafazakarlığa evrildi. (...) Bu mücadele özünde modernizm-gelenekçilik tartışmasıdır. (...) Örneğin milliyetçi ideolojinin başat öneme sahip kavramlarından birisi olan 'vatan' kavramı, Kemalizm adına, Fransız devriminden esinlenen pozitivist anlamda bir toplumsal ilerlemenin süreçlerini karşılarken, Anadolucularda aynı kavram, yerel-tarihsel kültürel değerlerin, pozitivizm karşısında savunulmasını ve korunmasını ifade etmektedir.*" (Öğün, 1992: 45). Böyle kesin ayrımlaştırmalar önemli sakıncalar taşırlar; çünkü, daha "Türkiyacılık' biçiminde Türk Ocağı içinde belirdiğinde bile, bu yaklaşım farklı bileşim ve söylemler içeriyordu (Üstel, 1993: 52). 1924-25 yıllarında çıkarılan Anadolu Mecmuası etrafında da, yine farklı görüşlerden kimseler biraraya gelmişti. Belirtildiğine göre, Anadolucu hareketi destekleyenler "*içinde Batıcı, laik görüşte Anadolucular yanında Topçu gibi İslamcı, mistik görüşler savunanlar da vardı.*" (Tanör-Boratav-Akşin, 1995: 290)

Bu bağlamda, Lozan görüşmeleri sırasında bile, Ali Şükrü Bey'in Mecliste Misak-ı Millî kavramının anlamının kayıp olduğunu söylemesi dikkate değerdir (Kayalı, 1985: 1163). Ama ne gariptir ki, daha sınırlarını belirleyememiş ve "ülkesi"ne bir isim seçememiş bu meclisin ilk icraatından biri, *"Hıyanet-i Vataniye Kanunu"* nu çıkarmak olmuştur.

Resmi Türk Tarih Tezinde Anadolu ya da Bir Kurgunun Sefaleti

Anadolu'nun Türk ulusçuluğunda bir "vatan" olarak algılanışı Cumhuriyet öncesine dayanırsa da, TC'nin kuruluşundan bir süre sonra Kemalist tarih yazıcılığınca daha sistematik ve yaygınca kullanılmaya başlamıştır.[27] Aynı çevrelerce oluşturulan sarı saçlı, mavi gözlü Mustafa Kemal mitosunun önemli bir payandası olmuştur Anadolu. Kemalist historiyografi, kendisine özellikle *Anadolu-Osmanlı* (Ankara-İstanbul) "çelişkisi"ni temel almış ve bu seçiş üzerinden bir "kurtuluş tarihi" yazmıştır. Böylece, Mustafa Kemal de 19 Mayıs 1919'da "Anadolu"ya (Samsun'a, yani aslında *Rum Pontus topraklarına*) "çıkmış" ve emperyalizmin bir kuklası haline gelen Osmanlı'ya, yani padişaha ve İstanbul "aristokrasisi"ne karşı Anadolu'nun yoksul köylülüğüne dayanmıştır!..[28] Bu bağlamda, köylülük ve köycülük romantik söyleminin, TC tarihi boyunca Anadolu mitinin en önemli besleyenlerinden olduğunu belirtmeliyim (Öztürkmen, 1998: 97). 1918'de bazı Türk Ocakları üyelerinin kurmuş olduğu *Köycüler Cemiyeti*'nin başkanlığını Halide Edip'in yapmış olması, bu bakımdan dikkat çekicidir; çünkü Halide Edip, o vakit sıkı bir Anadolucuydu.[29] Köylülük, Anadolu köylüsünün değerleri ve

[27] *"Anadolu'nun coğrafi ve tarihsel kültür malzemesinin milliyetçi bir bakışla mistifikasyonu da Cumhuriyet'in ilk dönemi boyunca yüzeysel kaldı."* (Bora, 1998: 46)

[28] Bu bağlamda başta Samsun olmak üzere, Amasya, Sivas ve Erzurum'un özel olarak seçilmiş yerler olduklarını düşünmemek için bir neden yok!..

[29] Halide Edip, başlangıçta bir Turancı'ydı. Bu akımın etkisiyle yazdığı *Yeni Turan* adlı romanı 1912'de yayımlanır ve birkaç yıl sonra da Almanca'ya *(Das neue Turan. Ein Türkisches Frauenschicksal)* çevrilir. İlk yapıtlarında ve özellikle Yeni Turan'da Ziya Gökalp'in etkisi vardır ki, bunu kendisi de itiraf eder (Önertoy, 1964: 251-2). Ancak savaşın sonuna doğru bu düşünceyi terkedip Anadolu kavramını öne çıkarır. Gökalp'e paralel bu değişimin hızıyla o, Türk devletinin adının Anadolu Cumhuriyeti olmasını bile önermiştir; ancak, Anadolucu olduğu dönemlerde bile, Türklerin ırken Turanî aileye *(Turanian family)* ait olduklarını savunmuştur. (Edip, 1930: 1)

Anadolu halkı gibi kavramları toplumsal gelişmede ilham kaynağı olarak benimseyen Halkevleri, Köy Enstitüleri ve giderek "Ortanın solu"nu temsil ettiğini söyleyen CHP, zamanla Türk ulusçuluğunda başka bir Anadolu eksenini, milli folklorcu Anadoluculuğu geliştirmiştir.

Yalnızca köylülük ve Anadolu köylüsü de değil, Cumhuriyet tarihi boyunca Anadolu mitinin oluşmasının başka kavramsal dayanakları da yaratılmıştır. Her geçen gün bir yenisi eklenen bu kavramlardan bazılarını hatırlatacak olursak; "Anadolu insanı",[30] "Anadolu Aleviliği",[31]

[30] İlhan Selçuk, "Anadolu İnsanı" adlı makalesinde, "Kürt de-Türk gibi- Anadolu müslümanı, Anadolu insanı, Anadolu aydını olmak zorunda... Yoksa dış güçlerin ajanına dönüşür," demektedir. (Selçuk, 1999)

[31] Aslında "Anadolu Aleviliği" başlıbaşına değerlendirilebilecek bir konu; ancak Alevilik, Kürtlük içinde bile bir alt-ezilen olduğundan ve Kemalizm-İslam ilişkisinden çok (çünkü o dominant olandır) sık sık Kemalizm -Alevilik flörtü (çünkü o marjinaldir) öne çıkarıldığından, bunu özellikle yalnızca bir dipnota sıkıştırmak istedim. Anadolu Aleviliği, Alevilikle ilgili hemen her çalışmada keskin bir klişe olarak kendini göstermektedir, üstelik Kürtlerin kendilerince konu hakkında yapılan yeni araştırmalarda bile buna rastlarız. (Çalışmanın başlarında Anadolu, Mezopotamya gibi kavramların muğlaklığına değinmekle birlikte, bir yandan pek çok yerde Alevi Kürtleri içermeyecek anlamıyla Anadolu Alevileri teriminin kullanıldığı, öte yandan ise pekçok coğrafyayı içine alan anlamıyla Anadolu kavramının kullanıldığı yeni bir kitap için bkz. Gezik, 2000) Bu klişe, farklı anlamlarda kullanılmıştır. Kimileri buna açık bir Türklükle, kimileri ise "mozaik" bağlamında sarılmışlardır. Örneğin; Ali Balkız konuyla ilgili şunları söylemektedir: "Alevilik (...) Anadolu halkının (Türkler, Kürtler, Araplar vs.) ortak değeridir. Bu kültürü bir Türk nasıl yaşıyorsa, bir Kürt de öyle yaşar (...) Yani Alevilikte Kürtlük, Türklük diye bir mesele yoktur (...) Değil Kürdü, Türkü, 72 milleti bir tutan bir felsefe, nasıl olur da kendi içinde böylesine yapay bir ayrışma yaşar" (Balkız, "Alevinin Kürt'ü-Türk'ü Olur mu?", *Cumhuriyet*, 24/7/1998). Anton Josef Dierl ise, Balkız'dan farklı bir anlayışla konuyu değerlendiriyor. "Ben" diyor, "*bilinçli olarak Anadolu sözünü kullanıyorum, çünkü: Anadolu Aleviliği ve Bektaşiliği yalnız Türklerin değildir. Onun Kürtler için de, Araplarda da ve Arnavutluk'da uzantıları vardır*" (Dierl, 1990: 49). Bir başka farklılık ise; Aleviliğin "Anadolulu" oluşu, kimilerine göre bugünkü bir durum iken, kimilerine göre ise başlangıcından itibaren böyleydi. Örneğin; Baki Öz, Ortaasya'dan, İran'dan "Anadolu"ya gelen Oğuz Türkmenlerinin Alevi olduklarını belirtir ve "*Anadoluya bu ilk gelip yerleşen ve Anadolu'nun hamurunu oluşturanlar Alevilerdi*" der (Öz, 1990: 88-9). İ.Z.Eyüboğlu'nun düşüncesi ise, Aleviliğin Anadolu'da Türklerden önce *bir inanç* olarak varolduğu, ancak bir toplumsal kurum olarak Türk egemenliğinin sonrasında ortaya çıktığı şeklindedir (*Sömürülen Alevilik*, s.25'ten akt. Çiya, 1998: 104). Ahmet Yaşar Ocak ise, doğrudan Aleviliği değil de, "Alevilik ve Bektaşiliği doğuran Türk heterodoksisi"ni Orta Asya'da başlatmaktadır (Ocak, 1991: 52). Böylece, "Anadolu Aleviliği" klişesi Orta Asya ve Şamanizm yoluyla Türklük damgasını yemektedir. Buna itiraz eden Kürt araştırmacıları ise, klişenin çekim alanından kurtulmaksızın, Zerdüştiliği öne çıkarmayı tercih ederler. Aleviliğin Anadolu'ya özgülüğü tezi, 1980'li yıllarda daha da etkin bir paradigma haline getirildi ki, bunda İran'daki mollalar iktidarının etkisini de görmemek mümkün değil. Bu yıllarda Alevilik coğrafî olarak *Anadolu-İran* ikilemi bağlamında açıklanırken, İran Şii mutaassıplığına karşı Anadolu Aleviliğinin hoşgörüsü önplana çıkarıldı. Yabancı araştırmacılar da bu klişenin akademik tekrarlayıcıları olmuşlardır. Bir örnek; Karin Vorhoff, Anadolu Aleviliğinin merkezi figürünün Hacı Bektaş olduğunu ve onun da Anadolu Aleviliğini Suriye Aleviliğinden ve İran'ın Oniki İmamcı Şiiliğinden en açık bir biçimde ayırtedebilen bir figür olduğunu söylemektedir (Vorhoff, 1998: 237,dn. 44).

"Anadolu kadını",[32] "Anadolu halkı", "Anadolu müslümanlığı",[33] "Anadolu Devrimi"[34] "Anadolu delikanlısı"[35] gibi... Örneğin, Nazım Hikmet *Kuvay-ı Milliye Destanı*'nda, "Anadolu toprağının" uyanışından, gramofonda çalan "Anadolu havaları"ndan, "ve soframızdaki yeri/öküzümüzden sonra gelen" Anadolu kadınından söz etmektedir.

---

[32] Kemalistlerin "kurtuluş savaşı" olarak andıkları süreçte, ileride Kemalist historiyografiye yarayacak malzemelerden biri de, o dönemde Sivas'ta kurulan *Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*'dir. Anadolu bir başka açıdan, Türk popülizminde yine kadınlıkla *(ana-dolu; analar diyarı)* birleştirilmektedir. Reşit Ergener'in *Anatanrıçalar Diyarı Anadolu* adlı yapıtı (İzmir, 1991), bunun antik tarihe yansıyan bir örneğidir.

[33] C.Şener, İ. Selçuk gibi Kemalistler İslamın da Anadolu'da kendine özgü bir biçime büründüğünü belirtirler. *"Çöl şeriatçılığı bu bağlamda Anadolu müslümanlığına ters gelir."* (İ. Selçuk, "İkili Kıskaçtan Kurtulmak", Cumhuriyet, 27 Nisan 1999)

[34] "Anadolu devrimi" Kemalist tarih yazıcılığının en çok kullandığı, fakat en çürük argümanlarındandır. Fikret Başkaya'nın belirttiğine göre, *"aslında gerçek bir Anadolu hareketi hiçbir zaman olmadı."* (Başkaya, 1991: 49) Ancak bu, Başkaya'nın öne sürdüğü gibi, yalnızca emekçi kitlelerin tarihsel sürece katılımının önemli ölçüde sınırlı olmasından kaynaklanmıyor; daha çok bugünkü Kemalist içerikli Anadolu kavramının esas alınarak yapmacık bir anti-emperyalist motifi "Anadolu ihtilali"ne, yani Kemalist tarihyazıcılığına sahte bir veri tabanı hazırlıyor olmasından ileri geliyor. Başkaya Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesine de değindiği yapıtında, pekçok kimse gibi, Anadolu'yu farkında olmaksızın Kürdistan'ın bir bölümünü de içeren anlamıyla ele almıştır. Yalçın Küçük ise, *Aydın Üzerine Tezler*'de (1. Kitap) bilinçli bir tercihe dayanarak şöyle der:

"Türkiye'nin stratejik önemini uzatan ve dış faktörlerle aşırı yüklü olarak doğan Türk aydınlarının önemli bir bölümü, bu yüzden, 1920 *Anadolu İhtilali*'ne ve bağımsızlığa inanadılar." (Küçük, 1985: 679)

[35] Bu tabire, popüler kültürde sıkça rastlanmaktadır. Bu gibi kavramlara her geçen gün bir yenisi eklenmektedir. Bunlardan birini, Nabi Yağcı yakın zamanlarda "üretti". Yağcı, "Anadolu felsefesi"nden sözetmekte ve onun amacının *"insanı evrensel trajedisinden kurtararak bütünleştirebilmek"* olduğunu yazmaktadır. Yağcı, bu "felsefe"nin dualist değil, aşkın olduğuna da kanaat getirmektedir (Bkz. Yağcı, 2000: 18-23). Pekçok açıdan eleştiri konusu olması mümkün olsa da, Gramsci'nin felsefe konusundaki değerlendirmelerinde, felsefe değil, felsefelerden söz etmiş olmasını ve bunu farklı siyasetlere bağlayarak felsefe-siyaset ilişkisinin altını çizmiş olmasını anlamlı buluyorum. Gramsci, bu nedenle, *"genellikle anlaşıldığı biçimiyle, felsefe tarihi (yani filozofların felsefelerinin tarihi) belirli kişilerden oluşan bir sınıfın ideolojisi yolundaki girişim denemelerinin tarihidir;"* demektedir (Gramsci, 1986: 17-8, 43). Konuya böyle yaklaşıldığında, siyaset üstü bir felsefeden sözetmek ve onu sanki başka "düşünüş biçimleri" yokmuşçasına ele alıp bir coğrafyaya bahşetmek ne denli doğru olur. Anadolu denilen yer, "sınıfsız, imtiyazsız" bir coğrafya mı ki, felsefelerden söz edilmesin!... "Anadolu"yu bir yandan çokkültürlülüğe bağlayan bu anlayış, dualizmi de bir yana atarak, aklınca sen-ben ikiliğini yok edip, saf burjuva hümanizmine ulaşmaktadır. İşte burası kabul edilebilir bir noktadır: "Anadolu felsefesi" saf insanların hümanizmidir! Onlara göre, insan denilen "meçhul"ün, bütün toplumsal niteliklerinden (siyasal/sınıfsal, ekonomik, etnik, kültürel vs.) azade bir özü vardır ve "Anadolu felsefesi" de işte bu "öz"e sırtını yaslamıştır!...

Kısacası destan, Güzin Dino'nun ifadesiyle, *"Anadolu insanından başka, coğrafyasının da bir destanıdır."* (Dino, 1965: 152). Kaldı ki Nazım da, bir şiirinde vasiyet olarak "Anadolu'da bir köy mezarlığı"na gömülmek istediğini yazmıştır. Ancak Orta Asyalı ataları (!) Nazım'ın da yakasını bırakmamış olsa gerek ki, yakın zamanlarda Alparslan Türkeş'in de sahiplendiği bir başka şiire ait şu dizeyi de yazmıştır: *"Dört nala gelip Uzak Asya'dan/Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan/bu memleket bizim"*.[36]

Kemalist tarih yazıcılığı, yalnızca yakın tarihi değil, antik tarihi de "Anadolu'nun bütünlüğü ve birliği" üzerinden yazmıştır. Böylece Anadolu, "zamanda ve uzamda bir bütün" olarak her yerde hazır ve nazır olarak kendini göstermiştir.[37] Özellikle sonradan gelme ("sonradan görme") kompleksini kapatmaya çalışan Kemalist tarih tezi, "Anadolu"nun ilk sakinleriyle akrabalık kurarak, ulus tarihinin sancılarını sakinleştirmek, yatıştırmak istemiştir. Dolayısıyla, bugün Türk egemenleri için herhangi bir sorun teşkin etmeyecek/edemeyecek olan Hititler, Lidyalılar, Likyalılar, ya doğrudan doğruya Türk sayılmış ya da Türklerin Avrupalı damarı olarak sunulmuşlardır. Eski tarihi, dolayısıyla bugünü lekeleyecek ve sorun teşkil edecek olan Ermeniler, Kürtler ve Elenler ise, Anadolucu tarihte sürekli yadsınmış, silinmiş ya da varlıkları ve kültürleri küçümsenmiştir. Bu nedenle, Türk ulusçuları arasında Anadolu'nun mazisini, günümüzdeki rakiplere hiçbirşey borçlu olmadan anlatmanın en rahat yolu, Etienne Copeaux'nün belirttiği gibi Hitit tarihidir (Copeaux, 1998: 311). Türkleri bir mirasyedi konumuna düşüren Elenler ise, birçok defa Anadolu'da istilacı bir topluluk olarak

[36] Nazım'ın Kamuran Bedirxan'a yazdığı mektuplardan birinde (1961) yine aynı söyleme bağlı kaldığı anlaşılmaktadır: "Kökleri yüzyılların derinliklerine dalan, tarihiyle, kültürüyle, Kürt milletinin önemli bir çoğunluğu Anadolu'nun bir parçasında yaşar. Anadolu'nun öbür parçalarında yaşayan Türk milletini Kürt milleti kardeş sayar. (...) Anadolu milli kurtuluş hareketi yalnız Türkler için değil, Kürtler için de tarihlerinin en şerefli sayfalarından biridir. (...) Anadolu'da yaşayan Türklerle Kürtlerin arasına nifak sokmak isteyen gerici, sömürücü, karanlık kuvvetler, emperyalizmle el ele vererek halklarımızı daha kolay ezmek istiyorlar." ("Nazım'dan Bedirxan'a mektup", *Yedinci Gündem*, 19 Ocak 2002)

[37] *"Anadolu zamanda ve uzamda bir bütündür. Zaman tüm tarihi kapsar; bu coğrafyada yaşanmış ne kadar uygarlık varsa bizimdir. Uzamda bu coğrafyanın tüm insanları bütün sayılır; birliktelik bilinci ağır basar."* (İ. Selçuk, 1999)

lanse edilmiş ve bu istilacıların karşısına da kim oldukları açıklanmayan "Anadolu toplulukları" çıkarılmıştır (Bkz. Başdemir, 1998).[38]

Ortaçağ tarihi de aynı "saflık"la yazılmıştır. Öyle ki, Selçukluların siyasal bağlamıyla *Mervani toprağı*'ndaki Malazgirt (eski adıyla *Manzikert*) yengisi, hemen hemen bütün tarih kitaplarında Türklerin *Anadolu*'yu fethedişi olarak yer almıştır. Bu yaklaşım, dikkatli davranmayan pekçok yabancı araştırmacının, tarihçinin yapıtlarına da yansımıştır. Oysa en başında, savaşın meydana geldiği yer Anadolu değildi. Anadolu daha batıda, bugün daha çok "İç Anadolu" olarak bilinen bölgenin bir kısmını kapsıyordu. Bu bağlamda, kısaca da olsa Anadolu coğrafyasından ve tarihinden sözedebiliriz.[39] Bilindiği

[38] Uluslararası çapta tanınan Türk arkeologlar bile, bu konuda son derece "ince" bir çizgi izlemişlerdir.. Sözgelimi, bugün bunların başında gelen Ekrem Akurgal'ın ifadesiyle, Demir Çağ boyunca Anadolu'da en etkin kültür birliği gösteren topluluk *Helen*'ler olmuştur. Ancak onlar sadece kıyılarda ve kıyılara yakın bölgelerde oturdukları için *tam anlamı ile Anadolu'lu sayılmazlar*." (Akurgal, 1986: 24) (abç) İslamcı Anadoluculardan Nurettin Topçu ise, Anadolu tarihinin iki temel ögesi olarak gördüğü ruh olan İslam'ı ve madde olarak toprağı (göçebelik yerine tarımı, çiftçiliği) öne çıkarırken, Elenler ile Romalıların bu tarihteki yerini küçültmeye çalışmış, ancak tarımsal gelenekleri Hititlere kadar götürüp göçebe Türklerin tarımı Hititlerden öğrendiğini söyleyerek benzer bir rota izlemiştir (Bkz. Öğün, 1992: 89-92). Anadoluculuğun "anası" Halide Edip, 1930'da yayımlanan *Turkey Faces West* adlı kitabında, "Anadolu" nun asıl yerlilerinin *(original inhabitants)* Hititler ile Frigler olduğunu söylerken, "Grek uygarlığı"nın Anadolu'daki köylü dünyasına etki etmediğini öne sürmüştür. (Edip, 1930: 13) Halide Edip, başka bir yapıtında da Hititler ve Frigleri "Anadolu"nun asıl yerlileri olarak tanıtır. (Edip, 1935: 12)

[39] Anadolu (Anatolia) adı köken olarak "doğu", "güneşin doğduğu yer" vb anlamlara gelmektedir; tıpkı Asya adı gibi... Asya, Asurca'da yükselmek anlamına gelen *asu* ile ilişkili olarak "güneşin yükseldiği ülke" ya da Sanskritce'de şafak anlamına gelen *uşa* ile ilişkilendirilmiştir. (Room, 1997: 37) Küçük Asya ise, başlangıçta *İlyada*'da geçtiği üzere Gediz ovasını ifade ediyordu; ancak Asya adı, Elen coğrafyası, tarih ve edebiyatında, Lidya, Efes bölgesi ve "Asya"nın Roma"ya ait yerleri gibi değişik anlamlar taşımıştır. *Anatoli* ise, 3.yy'dan itibaren Küçük Asya'yı tanımlamaktadır. (Georgacas, 1971: 40) Doğulu toplumlar aynı yerleör için daha çok *Rum* adını kullanmışlardı. Latince'de bile bir zamanlar *Romania* adı Küçük Asya'yı anlatıyordu. Rum ve Anadolu kavramlarının kesiştiği bir tarih de Selçuklular dönemidir. O dönem bugün Doğu Türkiye denilmesi gereken "İç Anadolu", Rum diyarı olarak bilinmekteydi. Öyle ki, Rum ve Türklerin içiçe yaşadığı bu topraklarda, Mevlana Celalettin kendisine *Rumî* sıfatını yakıştırmıştı. Pir Sultan'ın şiirlerinde bile bu bölge Urum olarak anılırken, oğlu Sultan Veled'ien ise Rüm dilinde (Arap harfleriyle) şiirler yazıyor olmasıydı. Daha da ilginç olan, Mevlana'nın kızı Melike Hatun'un, daha çok "efendimizin kızı" anlamına gelen *efendi-poulo* olarak anılmış olmasıdır. Kendini ilk kez Rum Sultanı olarak anan kişi ise, Yıldırım Bayezid'tir. (Lewis, 1975: 27,48). II. Murat da, bir Arap kroniğinde malik *ar-Rum* (Rum hükümdarı) olarak geçmektedir (Georgacas, 1971: 78). Kısacası, Türkler özellikle Rum Selçuklularıyla birlikte aynı zamanda Rum adıyla anılagelmişlerdir. Nitekim Kürtler Türklere önceleri *Rom* demekteydiler. Araplar da bu adı kullanıyor olduklarından olsa gerek, ilk defa Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki egemenlik alanları üzerinden Avrupa'ya götürüldüğü için, hindi'Avrupalılarca *turkey cock* ya da kısaca *turkey*, Araplar tarafından ise *dik rumî* olarak adlandırılmıştır: yani Rum horozu!...

üzere, Anadolu Bizans patentli bir kavramdır; 7.yy'da Bizans Kralı *(basileus)* Heraklius, hükümranlığı altındaki toprakları *thema* deniyen idarî bölgelere ayırdığında, Konstantinopolis'e göre doğuda kalan bölgeye de *thema Anatolicon* adı verilmiş olup, bu bölge bugün "İç Anadolu" denilen bölgenin batısındaki toprakların bir bölümünü içeriyordu. VII. Konstantinos Porphyfogenetos döneminde (912-959) ise, bugünkü Eskişehir civarından başlayıp güneyde Batı Toroslara ve Konya'ya dek uzanıyordu (Tuncel, 1991: 107). Dolayısıyla, Selçukluların meydan savaşı verdiği yer, Anadolu toprakları içinde değildi. Kaldı ki, Kanuni Sultan Süleyman devrinde bile tesis edilen Anadolu eyaleti de, kısmen eski Thema Anatolikon'a tekabül etmekle birlikte, ondan daha geniş bir alanı kapsamaktaydı (Darkot, 1965: 429). Öyleyse, Türk resmi tarihinin "Anadolu'nun fethedilişi" olarak lanse ettiği bu olayı hiç değilse coğrafi bağlamda yeniden değerlendirilmelidir.[40]

İlk olarak, bu olay söylendiği gibi bir fetih olayı değildir. Yağmacı göçebe Türk boylarına Bizans'ın ileri topraklarında geniş alanlar açarak onların geri dönmelerini engellemeye yöneliktir. Örneğin, Alparslan'dan önce, Tuğrul bey tarafından Bizans'a karşı askeri sefer düzenlemekle görevlendirilen İbrahim Yınal'ın Oğuz boylarına söyledikleri bunu gösterir:

> "Ülkem sizin de oturmanıza yetecek kadar geniş değildir. Bu nedenle doğrusu şudur ki, Rum (Anadolu) gazasına gidiniz; Tanrı yolunda cihad yapınız ve ganimet alınız; ben de arkanızdan gelip size yardım edeceğim."

Aynı durum, Malazgirt savaşı için de geçerlidir. Zira Alparslan, Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'i tutsak aldığı halde, Bizans'tan toprak talebinde bulunmamış, yalnızca *"100 dinar fidye, yılda da 360 bin dinar vergi"* ve *"zaten İslamlara ait bulunan"* kimi beldelerin Selçuklulara devredildiğinin kabulü ile yetinmiştir. Ayrıca,

[40] Türk resmi tarih tezini bir an için kabul etsek bile, yani Malazgirt 1071'i Türklerin Anadolu'ya gelişi ya da fetihi olarak benimsersek; böylece, Malazgirt'in doğusunun Anadolu olmadığını da savunmak gerekecektir ki, resmi tarihin boşa çıktığı bir başka yer de burasıdır.

kimi tarihçilere göre, Alparslan bu savaş için önceden bir hazırlık yapmamış, bir anlamda Romanos Diogenes'in zorlaması sonucu girmiştir (Bkz. Ceyhun, 1993: 40-1).[41] İkinci olarak, Türk boylarının Ermenistan, Kapadokya, Mervani toprağı ve Küçük Asya'ya gelişleri Malazgirt savaşından çok önceye rastlar.[42] Üçüncüsü ise, fethedildiği söylenen yer Anadolu değildir; çünkü Anadolu, o dönem bugünkü "İç Anadolu"nun bir kısmına tekabül etmekteydi. Araplar tarafından Rum ya da Rom olarak anıldığı için, bugün merkezi Konya olan Selçuklu Devleti için, kimi araştırmacılar "Rum Selçukluları" derken, kimileri ise "Anadolu Selçukluları" tabirini tercih etmektedirler.[43] Türk

[41] Bu yaklaşıma göre, Romanos Diogenes'in ordusunun sıkıştırması sonucu doğuya doğru gerileyen bazı göçebe Türk boyları, Alparslanı tedirgin ettiği için savaş başgöstermiştir. Dolayısıyla savaş, aslında "Türklerin Anadolu'dan kovulmasını"engellemiştir (Bkz. Ceyhun, 1993: 41). Lewis de benzer görüştedir. Ona göre ise; "Anadolu'nun fethi, aslında Selçuklu devletinin hiçbir belirgin niyetine veya tasarısına dayanmaksızın, gezici boyların ve bir grup gazilerin başarısı olmuştu." (Lewis, 1975: 20)

[42] Türk boylarının gelişi, aslında Malazgirt'ten önceye dayanmaktadır ve bu da bir fetih değildir. Gordlevski'nin yazdığına göre, "Küçük Asya'da Türk boyları, Selçuklulardan çok önce 8-10 yy'lar arasında" yayılmışlardır (Gordlevski, 1988: 37). Georg Schreiber ise şöyle yazmaktadır: "Moğolların önünden kaçan Türk göçebe boyları Küçükasya'ya geldiler..." (Schreiber, 1982: 14). Ancak dikkatli olmayan ya da maksatlı olan Türk ve Batılı kaynaklarda "Anadolu" çoğunlukla bir fetihe konu olmuştur. Sözgelimi, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi'ne (C.6, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 1729) bu şöyle yansımıştır: "Anadolu'yu fethetmek için Selçuklu Devleti bir tek meydan savaşı verdi (Malazgirt, 1071)". Claud Cahen ise, Anadolu'nun tarihsel topografyasının yeniden canlandırılmasının güçlüğüne değindikten ve "burada, bu olgunun yol açtığı güçlüklerin ayrıntılı bir açıklamasını yapmamıza olanak yok, ama böyle bir sorunun bulunduğunu belirtmek zorundayız," dedikten sonra, şöyle devam eder; "*Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesi* ve Türkiye diye bir ülke haline gelmesi, Avrupalılara her zaman kavranamayacak, kabul edilemeyecek ve biraz da hazmedilmeyecek bir durum olarak görülmüştür." (Cahen, 1984: 78-9)(abç) Kürtlerde ise, bu konuda yine tipik yaklaşımlar mevcut. Örneğin, kimileri fetihin karşısına işgali yerleştirerek, "Anadolu'nun işgali"nden sözetmekteyken (Bkz. G. Aslan, 2001), kimileri de "Türklere Anadolu'nun kapılarını biz açtık" demektedir. Bir başka yaklaşım ise, Türklerin Anadolu'ya değil, Kürdistan'a geldiği şeklindeki yaklaşımdır.

[43] Franz Babinger, *İslam Ansiklopedisi* "Rum" maddesinde "Konya Selçukluları" tabirini kullanmıştır (Bkz. İA, C.9, s.766). Gordlevski'nin Türkçe'ye çevrilen kitabının adı *Anadolu Selçuklu Devleti* iken, kitabın orijinal adı ise, "Gosudarstvo Selçukidov Maloy Azii"dir; yani, *Küçük Asya Selçuklu Devleti*... Fuad Köprülü ise, "Anadolu Selçukluları" olarak adlandırmaktadır.

boylarının batının uç kısımlarına ilerlemesiyle, Rum terimi biraz daha batıya, Anadolu terimi ise doğuya doğru genişlemiştir.

Malazgirt savaşıyla Selçukluların hangi ülkeyi, kimin/kimlerin ülkesini ele geçirdiği konusunda bugün yanlış olan yaygın anlayış Anadolu'da düğümlenmektedir; ancak sözkonusu coğrafya, yine de pekçok kaynakta farklı geçer. Kimisinde *Anadolu* ya da *Küçük Asya*, kimisinde *Ermenistan*, kimisinde *Kürdistan*, kimisinde ise *Mervani* toprağı... Yani, ortada aslında açıklığa kavuşturulmamış bir sorun vardır ve bu sorun derinlikli irdelendiğinde, tarih yazıcılığı metodolojisi bakımından kaydedilmesi gereken kimi önemli notlar çıkarılabilir. Buna gelmeden önce, sözkonusu farklı yaklaşımlardan sözedeceğiz.

Önce, Türk resmi tezine bakalım. Birinci Anadolucu akımdan olan ve harekete siyasal, ideolojik bir içerik kazandırmaya çalıştığı söylenen Mükremin Halil (Yınanç) bu alanda öncülük ediyor ve 1934 yılında, bilindiği kadarıyla Türkiye 'de ilk defa Selçuklu tarihini kaleme almış olduğu *Türkiye Tarihi Selçuklu Devri (I)* adlı kitabını yayımlıyor; kitabın alt başlığı, resmi Türk tarih tezinin bir parçası haline gelmiş olan "Anadolu'nun Fethi"dir. Resmi görüşün yandaşları olan diğer Türk tarihçilerinin (Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu, Yılmaz Öztuna ve M.A.Köymen gibi) çalışmaları da aynı doğrultudadır. Anadolu kavramını Türkçü içeriğiyle kavrayan kimi Batılı araştırmacılar, ne yazık ki farklı iddialarda bulunmamışlardır. Sözgelimi Charles Diehl, *Byzantium* adlı yapıtında, Selçukluların üç önemli insanı -Tuğrul Bey, Alparslan, Melik Şah'ı- izleyerek, zamanla kendilerini "bütün Anadolu'nun" *(the whole of Anatolia)* efendileri haline getirdiklerini ve Rum Sultanlığının da "Anadolu'nun ortasında" kurulduğunu söylerken (Diehl, 1957: 208), David Talbot Rice, *Bizanslılar* adlı yapıtında, 1071 Malazgirt yenilgisinden sonra bile, uzun zaman varlığını sürdüren Bizans devletinin, yalnızca *Küçük Asya*'nın yaşamsal alanından bir kısmını yitirdiğini yazmıştır (Rice, 1962: 42). Bir diğer araştırmacı, Davison ise, açık bir yanılgıyı dile getiriyor ve Türklerin Malazgirt galibiyetinden sözederken, Malazgirt'in "Doğu Anadolu"da olduğunu eklemeyi ihmal etmiyor! (Davison, 1990: 3). Carole Hillenbrand ise, 1071'den sonra Türk göçebelerin Anadolu'ya aşamalı olarak yerleştiğinden, Orta ve Doğu Anadolu'da ise Rum Selçuklu Sultanlığı'nın kurulduğundan sözediyor. (Hillenbrand, 1991: 242)

Tarihin Türk resmi tarihine bir oyunu mudur bilemiyorum, ama ilginçtir, bu yabancı yazarlar bile savaşın meydana geldiği dönemi gözardı edip, Malazgirt'i Anadolu ya da Küçük Asya'nın kapsamına alırlarken, Romanos Diogenes'in ölümünden sonra kısa bir zaman için tahta geçen VII. Mikhael Parapinakes'in sonunda krallıktan çekilmeye zorlanması üzerine, yerine *Anatolikon theması strategosu* III. Nikephor Botaneiates'in geçmiş olması, Türk tezini alaşağı etmektedir. (Bkz. "Bizans İmparatorluğu", Türk Ansiklopedisi, C.7, Ankara, 1955, s.61)

Kimi yabancı araştırmacılar, sözkonusu yerin Anadolu değil de, Ermenistan *(Armenia)* theması olduğunu vurgularlar. Bunlardan biri, Warren Treadgold, yakın zamanda yayımlanan *Bizans Tarihi* (1997) adlı çalışmasında, Romanus'un Türkleri ya Ermenistan'da ya da Anadolu'da durdurmak zorunda olduğunu, bazı komutanlarının ise, zaten harap edilmiş Ermenistan *(Armenia)* themasını bırakıp Anadolu toprakları üzerinde güç toplamak gerektiğini savunduklarını söyler (Treadgold, 1997: 602-3). Bizans tarihi ve uygarlığı üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Steven Runciman ise, bir çalışmasında, Romanus'un ordusuna yeniden bir düzen vererek, ancak 1071'de, Selçukluların *Ermenistan*'daki büyük üşüşmesiyle buluşmaya gittiğini yazar. (Runciman, 1975: 51-2)

Claude Cahen'e göre, Selçukluların saldırısına uğrayan bu coğrafya "Bizans Ermenistanı" idi (Cahen, 1984: 41,84). Cahen, *İslam Ansiklopedisi*'nin yeni İngilizce edisyonunda yer alan *"Arminiya"* başlıklı incelemesinde ise, 1071'den sonra, Türkmenlerin *Ermenistan, Kapadokya ve Küçük Asya*'nın hemen her yerine yerleştiklerinden söz etmektedir (Cahen, 1960: 639). Clot da Cahen gibi düşünmektedir. Ona göre, Malazgirt savaşından sonra Ermenistan, Kapadokya ve Küçük Asya'nın doğusu Türklere açılmıştır. (Clot, 1994: 393)

Ermeni araştırmacılardan Garo Sasuni, "Malazgirt'te Bizanslıların yenilgisinden sonra *Ermenistan* Alparslan'ın idaresi altına girdi," diye yazmaktadır (Sasuni, 1986: 15). Kamuran Gürün, Türk devletinin Ermeni soykırımı hakkındaki politikasını savunan çalışmasında, belki de bir parça bu yöndeki görüşlerden de etkilenerek, şunları söylemektedir:

"Nihayet 26 Ağustos 1071'de Malazgirt Savaşında Romain Diogene'in mağlup ve esir olması ile *bütün Ermenistan* bölgesi *Selçukluların eline geçerken Anadolu kapıları* da nihai ve müdafaasız şekilde Oğuz Türklerine *açılıyordu.*" (Gürün, 1988: 35)(abç)

Kürdolojinin ünlü simalarından Minorsky ise, İmparator Romanos IV'ün Malazgirt'te yenilmesiyle *"bütün Ermenistan"*ın Alparslan'ın eline geçtiğini belirtmiştir (Minorsky, 1981: 454).[44] Oysa, Kürdolojinin günümüzde önde gelen ismi Martin van Bruinessen, Minorsky'nin aksine şöyle düşünmektedir: "1071'de Selçuklu sultanı Alparslan, Bizans imparatoru IV. Romanius'u Malazgirt yakınlarında kesin bir şekilde yendi *-Merwani toprağında-*" (Van Bruinessen, ty: 167) (abç)

Aslında konu, tarih yazıcılığı açısından temel bir sorunun tartışılmasına yol açabilecek önemdedir. Aynı düşünce farklılıkları eski Doğulu tarihçiler arasında da gözlenmektedir ve bu durum, çok açık olmasa da kanımızca tarih yazıcılarının siyasal ve kültürel referanslarıyla bağlantılıdır. Sözkonusu eski tarihçilerden birkaçını anacak olursak; sözgelimi İbnü'l -Adim (1192-1262), *Buğyetü't taleb fi Tarih-i Haleb*'de, Selçukluların yöneldiği yerin *Ermeniyye* olduğunu açıklamaktadır:

"Sultan *Irak* yoluyla Ermeniyye'ye yöneldi. Bu yürüyüş sırasında Sultan, kendisine ayak uydurabilenlerle birlikte sür'atle hareket ederek *Ermeniyye*'ye erişti ve buyruğundaki 13 bin askeri teftiş ettikten sonra, *Ahlat* yakınında *Bizans ordusuyla* karşılaştı (...) Yüce Tanrı, Sultan'ı Bizans ordusuna galip getirdi." (Sümer-Sevim, 1988: 47) (abç)

Aslen Hemedanlı Yahudi bir aileden gelen Reşidü'd-din (1248-1318), "şifahi rivayetler"den meydana getirdiği belirtilen *Camiu't-tevarih*'te, "*Sultan Anadolu*'da Erzincan yöresinde *olan Malazgirt*'ten, Ahlat ve Azerbaycan'a geri döndü," diye yazmaktadır (Sümer-Sevim, 1988: 64) (abç). İbnü'l Erzak, yazdığı Mervani tarihinde, Türklerin Malazgirt galibiyetinden sonra, Ahlat ve Malazgirt'in *"Mervani*

[44] İslam Ansiklopedisi'nin MEB tarafından Türkçeye çevrilen "Kürtler" maddesinde ise, "Armenia" yerine "Şarkî Anadolu" terimi kullanılmıştır!..

Devleti"nin elinden çıktığını belirtir (İbnü'l-Erzak, 1989: 177-8).[45] Faruk Sümer ile Ali Sevim'in birlikte hazırlamış oldukları *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı* adlı yapıtın giriş bölümünde, İbnü'l-Erzak'ın savaşın hangi ayda olduğunu ve imparatorun tutsak alındığını bile bilmediği ifade edildikten sonra, "bundan başka Ahlat'ın ve hatta *Malazgirt*'in bu savaş sonunda *Mervan-oğulları*'nın elinden çıktığını sanıyor," denilerek, *Malazgirt*'in o dönem Merwani toprakları içinde olduğu dolaylı da olsa kabul edilmiş oluyor (Sümer-Sevim, 1988: X). Yine, Tuğrul Bey'in, Oğuz akınları karşısında kendisine şikayetini ileten Merwani Emiri Nasruddevle'ye, *"... onlara mal verip kafirlere karşı kendilerinden faydalanmalısın. Zira onların maksatları Ermeni beldeleridir,"* şeklindeki yanıtıyla, amacının aynı zamanda *"Mervani ülkesi"*ni himaye etmek olduğunu öne süren Osman Turan da, her ne kadar bir Anadolu fetihçisi olsa da, *"Mervani ülkesi"*nden haberdar görünmektedir (Turan, 1993: 17). Nazmi Sevgen ise, *"Mervanlı topraklarının tamamı"*nın, 1085'den itibaren Selçuklu komutanı Cahir oğlu Fahrüddevle tarafından zaptedildiğini belirtmekle, yine aynı noktaya işaret etmiş olmaktadır. (Sevgen,1982: 17)

Kürt tarihçileri ve araştırmacıları arasında yaygın olan sav ise, sözkonusu coğrafyanın Kürdistan olduğu şeklindedir. Örneğin Hasan Yıldız, *"ilk Müslüman Oğuz boyları Kürdistan'da Bizans egemenliğinin bulunduğu alanlara yöneldi,"* diye yazmaktadır (Yıldız, 1991: 30). Bu sava paralel düşünenlerin başında İsmail Beşikçi gelmektedir. Ona göre de, *"Kürtler ve Kürdistan için çok önemli olan başka bir tarihsel dönüm noktası, Oğuz Türklerinin, Orta Asya'dan Horasan ve İran yoluyla, Kürdistan'a ve Anadolu'ya gelmiş olmalarıdır."* (Beşikçi, 1990: 142). Kestirmeden söyleyelim, sözkonusu yer Anadolu olmadığı gibi, Kürdistan da değildir; çünkü henüz Kürdistan diye bir coğrafya bilinmemektedir, böyle bir isim henüz icad edilmemiştir. Böyle olmakla birlikte, Malazgirt o dönem Mervani (Kürt) toprakları içindedir. Peki ama, burası gerçekten de Mervani toprağı mıdır? Eğer tarih yazıcıları bu gibi konularda özellikle siyaseti referans alıyorsa, sorunlu da olsa bunu bir yanıyla olumlamak

[45] Kürt araştırmacılar, genellikle İbn'ül Erzak'ı esas aldıklarından, savaş sonrasında Malazgirt'in Mervanilerin elinden çıktığını yazmışlardır.

zorundayız.[46] Sözgelimi, Bizans imparatorluğu egemenlik alanlarını genişlettiğinde, tarihçiler bu yeni katılan toprakları "Bizans toprağı" olarak görüyorsa, aynı durum burada da geçerlidir. Osmanlılar için de bu böyle, Çarlık Rusyası için de. Dönüp dolaşıp Jean Jacques Rousseau'ya geliyoruz; hani şu etrafı çitle çevrilen toprak meselesine... Kim bir toprak parçasının etrafını çevirip "bu, bana aittir!" diyor ve buna inanacak kadar saf insanlar buluyorsa, orası onun oluyor ve muhtemelen onun adıyla anılıyor. Bunu başaramayanlar ise, üzerinde yaşadığı coğrafyanın "en eski sakinleri" de olsalar, sayısal olarak çoğunluk da olsalar, kendilerinin sayılan coğrafya pek nadiren onlara aidiyeti belirten terimlerle anılmaktadır. O halde, "Mervani toprağı" denilen yer de, aslında başkalarına ait olsa bile,[47] ki bu da geçmişe doğru gidildiğinde tartışılabilir bir konudur, tarihe daha çok bu isimle geçecektir; çünkü tarih, daha çok siyasal referanslara ve yanı sıra bugünki siyasal mücadeleye bağlıdır. Ancak kanımca, ezilen halkların ve topraklarının kayıplara karışmaması için kültürel ve tarihsel referansları da dikkate almak gerekecektir. Bu bağlamda, Malazgirt örneğini değerlendirirsek, Malazgirt o dönem *siyasal olarak* "Mervani toprağı", *tarihsel ve kültürel olarak* ise hâlâ Ermenistan'ın bir parçasıydı demek mümkün olabilir. Burada ezilen uluslar-özellikle de Kürtler- için çıkarabilecek sonuç kısaca şu; vatan tasarımı *bütünüyle* ne maddi ne de hayalidir; Kürtler kendilerine ait topraklar üzerinde tam olarak olmasa da bir ideolojik/hayali çeper inşa ettiler ancak bugün, bunun siyasal olarak cisimleşmesi gerekmektedir; çünkü, insanların hayalleri de içinde bulundukları maddi koşulların ürünleridir; maddi koşullar değişince hayaller de değişecektir...

---

[46] Bu sorunun şiddetini vatan kavramını yalnızca siyasal eksende ele almamakla hafifletmek mümkün olabilir; çünkü egemen siyasetin çevirdiği sınırların içinde başka kültürel ve siyasal coğrafyalar yutulmuş olabilir. Bu nedenle sözkonusu coğrafyanın yuttuğu diğer coğrafyaların demografik yapısını ve bu yapının sürekliliğini dikkate almak gerekir. O halde burada, vatan ile genel olarak duvarlarını siyasetin ördüğü ve belli bir iktidara tabi coğrafyayı tamamen bir tutmamak gerekecektir. Hele ki, iktidarların başkalarının topraklarını çevirme kültürü sözkonusuyken.

[47] Zettersteen şöyle diyor: "*Bâz, kendi tarafdarlarının yardımı ile evvelâ Ermeniye'deki Arciş şehrini ve aynı ülkenin hududunda bulunan diğer bir takım müstahkem mevkileri zaptetti.*" (Zettersteen, "Mervaniler", İA, C.7, s.780-1). C. Cahen ise, Ermenistan'da daha öncelerden beri müslüman emirliklerin varlığına işaret etmektedir. (Cahen, 1984: 45)

Şimdi, resmi Türk tarih tezinde Anadolu'nun yerine tekrar dönebiliriz. Gordlevski, Rum Selçukluları tarihiyle ilgili çalışmasının başlarında, Türkler için diyor, Selçukluların tarihi yalnızca *bilimsel* değil, aynı zamanda *ulusal* ve *siyasal* bir *sorundur* (Gordlevski, 1988: 33). Yerinde bir görüş; ancak, genel olarak tarih yazıcılığının kendisi bilim ile ideolojinin kesişme alanında bulunduğu için, antik tarih ile yakın tarihin de Türk tarihçilerince aynı ölçüde "ulusal ve siyasal bir sorun" olduğu açıktır. Antik dönemi "Anadolu medeniyetleri" ve özellikle Hititlerle kapatmaya çalışan Türk resmi tarihi, Selçuklu dönemini "Anadolu'nun fethi" merkezinden okutup, finali oluşturan yakın tarihi de Mustafa Kemal'in Anadolu kurtarıcılığıyla parlatmaktadır. Formül gayet basittir; bu basitliğe rağmen, popüler bir deyimle söylersek, iş yapmıştır; çünkü geniş kesimler arasında bir hayli etkin olmuş; üstelik, Batılı akademik çevrelerde de belli bir yansıma yaratmıştır. Nitekim antik tarihe baktığımızda, yalnızca Batılı yazarların değil, Kürtlerin ve diğer etnik grup ya da ulusların yazarlarının da Türk resmi içerikli Anadolu kavramını kullandıklarını ya da en azından bir bölümü için söylüyorum, ondan kurtulamadıklarını görmekteyiz. Sözgelimi, antik tarihle ilgili çalışmalarıyla bilinen ve bir dönem Ankara'da İngiliz Arkeoloji Derneği başkanlığı da yapmış olan Seton Lloyd, *Erken Anadolu* (Early Anatolia) adlı kitabının hemen girişinde, Anadolu'nun TC'nin Asyatik topraklarını ifade ettiğini, buna eski yazarlarca Ermenistan *(Armenia)* olarak bilinen "Fırat'ın doğusunun dağlık illerinin"de dahil olduğunu ve bugün Anadolu'nun uzun tarihinin başka herhangi bir bölümünde olmadığı kadar etnik ve politik bir bütün *(unity)* oluşturduğunu yazmaktadır (Lloyd, 1956: 1). Bu bakış, yalnızca antik tarih için değil, Ortaçağ ve yakın tarih için de sözkonusudur. Kısacası, Kemalist historiyografi bu konuda sonuç alıcı olmuştur.

Anadolucu Akımın İkinci Baharı ve Yol Ayrımı

Birinci Anadolucu akım olarak görülen ve ilk işaretlerini Türk Ocağı'nda gösteren, sonrasında ise, Hilmi Ziya'nın Reşat Kayı ile birlikte çıkardıkları elyazması Anadolu dergisi ile yine Hilmi Ziya'nın *Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri* (1919) adlı kitabıyla devam edip, 1924-25

yılları arasında çıkarılan *Anadolu Mecmuası*'yla somut çehresini kazanan bu düşünce akımı, derginin kısa süren yayın hayatından sonra, bütünüyle sönümlenmedi, çeşitli biçimlerde kendisini canlı tuttu. Örneğin, 1927'de bu düşünceye yakın olan sosyolog ve folklor araştırmacıları -sözgelimi Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi- tarafından ilk adı *Anadolu Halk Bilgisi Derneği* olan bir dernek kurulmuştu ki, dernek için tüzük taslağını *Anadolu Mecmuası*'nın yayınlanmasına öncülük eden M. Halit Bayrı hazırlamıştı (Bkz. Öztürkmen, 1998: 55-6) 1932'de yayımlanmaya başlayan ve yazar kadrosu içinde Remzi Oğuz Arık'ın da olduğu *Dönüm*, Nurettin Topçu'nun öncülüğünde Şubat 1939'da yayın hayatına başlayan ve aralıklarla 1947'ye dek süren *Hareket ve* 1933'de yayımlanmaya başlayan *Çığır* dergisi, Anadolucu düşünceyi içinde barındıran ya da temel çizgileri bu doğrultuda olan yayınlardı. Özellikle II. Emperyalist Paylaşım Savaşı döneminde kesintisiz çıkan *Çığır* dergisinin yazar kadrosu bu alanda pek tanınmış kimselerden oluşuyordu. Başta Hilmi Ziya Ülken olmak üzere, Remzi Oğuz Arık'tan Mehmet Halit Bayrı'ya ve M. Şekip Tunç'a kadar tanınmış Anadolucular vardı. Yine 1933 yılında İstanbul Halkevi tarafından çıkarılan *Yeni Türk* dergisi ve 25 Aralık 1941'de Ankara'da yayımlanmaya başlayan ve laik Anadoluculuğun savunuculuğunu yaptığı belirtilen *Dikmen* dergisi ile genel yayın yönetmenliğini Remzi Oğuz Arık'ın yaptığı *Millet* dergisi (1942 ila 1944) de Anadolucu düşünce yanlısıydılar. 1943 yılının sonlarına doğru, Necip Fazıl Kısakürek öncülüğünde çıkmaya başlayan *Büyük Doğu* ile Osman Yüksel Serdengeçti'nin 1947'de yayımlamaya başladığı Serdengeçti dergisi de, İslami Anadoluculuk düşüncesinin açık savunuculuğunu üstlenmişti (Bkz. Atabay, 1998).[48] Nurettin Topçu, bu akımın önde gelen isimlerinden biri olarak, kendi çıkardığı *Hareket* dergisinin yanı sıra, *Büyük Doğu ve Serdengeçti*'de de makalelerini yayimlatmıştır. Onu diğerlerinden ayıran belirgin özelliklerinden biri, bir tür "İslam sosyalizmi"ni savunuyor oluşuydu. Bu nedenle,

[48] Osman Yüksel Serdengeçti, MHP eski milletvekili olup, 1944 yılında Irkçılık-Turancılık davasıyla ilgili olarak tutuklanmış, ancak sonra serbest bırakılmıştır. AP Hükümetinin 1970'te İçişleri Bakanlığı'na hazırlattığı "Nasyonal Sosyalizm" raporunun "faal Turancılar" bölümünde adı geçmektedir. (Bkz. *AP hükümetinin 1970'de Hazırlattığı MHP Raporu*, Aydınlık Yayınları, İstanbul, 1978, s.35)

Necip Fazıl'la yıldızlarının pek barışık olmadığı söylenir. Üstelik, 1954'te kurulmasına önayak olduğu *Milliyetçiler Derneği*'nin 1963'teki kongresinde Sosyalizmi savunduğu için olaylar çıkmış, kongreye Nurcular egemen olunca da arkadaşlarıyla birlikte dernekten ayrılmıştır.

İslamcı ya da sağ Anadolucuların belki de en önemli ortak yanları, önemli ölçüde fikri kaynaklarını Fransız ulusçuluğundan esinlenerek almış olmalarıdır. Nitekim, sağ Anadolucu şemsiye altındaki gözde isimlerin tamamına yakını Fransa'da eğitimlerini sürdürmüşlerdi. Arkeolog Remzi Oğuz Arık, toplumbilimci Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve felsefeci Nurettin Topçu, akademik eğitimlerini (doktoralarını) Fransa'da tamamlayanlardandı. Yine, Ali Fuat Başgil de Paris Hukuk Fakültesi'nde doktora yapmış, Paris Edebiyat Fakültesi felsefe bölümü ile Paris Siyasi İlimler Okulundan diploma almıştı. Necip Fazıl ise, tamamlamamakla birlikte, eğitimi için bir süre Fransa'da bulunmuştu. Bu nedenledir ki, sözkonusu Anadolucu akım, Enver ve Talat Paşa'lardan bu yana Alman ulusçuluğuna daha yakın olduğu söylenen Turancılıkla -büyük kavgalara meydan vermemekle birlikte- uyuşmamaktadır; ancak bu uyuşmazlık aralarındaki geçişleri engellememiştir. Konjunktüre bağlı olarak en sıkı Turancının kısa sürede bal kaymak Anadolucu ya da tam tersi olduğu görülmüştür. İlk örnekleri Ziya Gökalp ile Halide Edip'tir. Necdet Sancar'a göre, Anadoluculuk düşüncesini savunan Mükrimin Halil Yınanç, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mehmet Halit Bayrı ve Remzi Oğuz Arık, ulus anlayışında sonradan Pan-Türkistlerin yanında yer almışlardır. Nitekim M.Halit Bayrı, Orhun dergisinde açılan bir ankette Pan-Türkizm konusunda şunları söylemiştir:

> "Türk milliyetçiliği denince muhtelif merhaleleri olan bir ülkü düşünülüp ilk merhalesi Anadoluculuktur. İkinci merhalesi Türkiyeciliktir. Üçüncü merhalesi ise (Pan) Türkçülüktür." (Atabay, 1998)

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ise şunları söylemiştir:

> "Bir gayeye varmak için basamaklar vardır. Bu sorgunuz basamaklardan hangisinin mühim olduğunu tazammun ediyor. Onsekiz milyonluk memleketi kuvvetlendirdikten sonra, (Pan) Türkçülük, kendiliğinden gerçekleşme zarureti doğacaktır (...) Evvela Anadolu'daki Türk halkını 'millet' yapmak, sonra 'millet' potasına başka Türk 'halklarını' koyup yekpare bir bütün vücuda getirmek lazımdır." (Atabay, 1998)

Necmeddin Sefercioğlu'nun, neredeyse bütün Anadoluculardaolduğu gibi bir "köycü" ve aynı zamanda geçmişte Türkiye Köylü Partisi'nin kurucusu ve genel başkanı olan arkeolog Remzi Oğuz Arık için, Arık'ın "Türk dünyası" ufkundan sözettikten sonra, "O özünde Turancı bir Anadolucu idi," demiş olması da manidardır. (Sefercioğlu, 2001)[49]

1918'de Türk Ocağı'nda göze çarpan stratejik değişiklik de gösteriyor ki, Türk ulusçuluğunda Turancılık ve Anadoluculuğun konjunktürel olarak yer değiştirmeleri ve buna bağlı olarak da yandaşlarının taraf değiştirmesi pekâlâ mümkün. Bu bağlamda, Enver Paşa'yla bir türlü yıldızları barışmayan Mustafa Kemal'in, Cumhuriyetin ilk yıllarında "yurtta sulh, cihanda sulh" olarak formüle ettiği yaklaşımının, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının akabinde, bugün siyasi olarak "*Yurtta 'Anadolu', Cihanda 'Turan'*" a dönüştüğü açıktır. Yani, bugün bir bakıma kültürel Turancılık aslında Anadoluculuğun beslemesi durumundadır. PKK Başkanlık Konseyi üyelerinin ve PKK'ye yakın "Kürt dostu" kimi Özgür Politika yazarlarının, Kürt sorununu Anadolucu perspektifte, ama alt kimlik düzeyinde çözümlenmesi karşısında, Türkiye'nin "önünün açılacağı" ve Türkî düzenin Balkanlardan Kafkaslara at koşturabileceğini söylemeleri de bunu göstermektedir.

İslamcı Anadoluculann ırk kavramıyla olan ilişkileri de yine kaygan bir zemine dayanmaktadır. Sözgelimi Necip Fazıl, güya ırki-etnik taassubu reddederken, Tanıl Bora'nın ifadesiyle "şantajcı bir kayıt" düşmekten de geri kalmamıştır:

> ".....ırk meselesi şuradan doğabilir ki, arnavutu, çerkezi, kürdü, hepsi müslüman olarak nazarımızda (yani, Türklerin nazarında) müsaviyken, bunlar kendilerini İslamiyet dışı bir nisbetle bizden (yani Türklerden) koparıp da infirada, ayrılmaya doğru giderlerse o zaman her birinin, arnavutluğu, çerkezliği, kürtlüğü ayrıca kabahat olur. İşte o zaman Türklük girer araya..." (Bora, 1998: 130) (Alıntıdaki parantez içindeki ifadeler bana aittir)

Nurettin Topçu ise, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı'ndan çıkan *Şehit* (Beş Yıllık Faaliyet Bültenimiz. Milliyetçiler Derneği Beş Yılda

[49] "... Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı sırasında görülen aşırı ırkçı hareketlerin köycülük söylemlerinde, örneğin Remzi Oğuz arık gibi kişilerde, çok açık seçik bir ırkçılığın köycülükle örtüştüğü de görülmektedir." (Karaömerlioğlu, 2001: 294)

Ne Yaptı?) adlı broşüründe, İslam bayrağının sonradan tek başına "Türk ırkı" tarafından taşındığını yazmıştır (Topçu, 1959: 8). Yıllarca *sosyalist enternasyonal* kavramı altında başta Kürt halkına olmak üzere diğer halklara karşı uygulanan Türk şoven politikaları nasıl gizlenebildiyse, *İslam enternasyonalizmi* (ümmetçilik) maskesi altında da yine aynı canavar gizlenmiştir. Kısacası, Anadolu'yu bir din kardeşi diyarı olarak gören İslamcı Anadolucular, ne hikmetse bu diyarın mührünü yine Türklere bırakmaktadırlar; dolayısıyla, islamcı Anadolucuların anladığı biçimiyle Anadolu, Tanrı dağı kadar olmasa bile Türk, ancak kesinlikle Hıra dağı kadar müslümandır. Bu bağlamda, İslamcı Anadoluculuk için söylüyorum; Anadolucu perspektif ne denli İslamla, ne denli laik Fransız ulusçuluğuyla ilişkilidir, belki de önemle üzerinde durmak gerekiyor. Örnek olarak, Nurettin Topçu (1909-1975)'nun İslamcı olmasında Fransa'daki bir takım etkilerin payı olduğunun kabulü (Tanör-Boratav-Akşin, 1995: 290), bu tartışmayı hiç kuşku yok ki daha heyecanlı kılacaktır.

İslamcı Anadolucular dışında, onlarla toprağa dayalı Fransız ulus anlayışı temelinde ortak bir noktaları olan[50] laik, sol Anadolucular ise, kendilerini muhafazakar ya da İslamcı Anadoluculardan ayırtedecek ölçüde, özellikle 1940'lı yıllarda filiz veriyorlar. Bir akım olarak çıkışlarını önemli ölçüde Halkevleri ve Köy Enstitülerine borçlu oldukları

[50] "*Çeşitli Anadoluculuk biçimlerinin ortak noktası*," diyor Copeaux, "*toprağa dayalı Fransız milliyet anlayışını kabul etmeleridir.*" (Copeaux, 1998: 273) Ali Fuat Başgil'in şu sözü bunun bir özeti olsa gerektir: "Vatan yalnız toprak parçasından ibaret değildir. Vatan, millet demektir." (Başgil, 1960: 171-2) Özellikle sol Kemalist Anadolucular açısından söylüyorum, bunların çoğu arkeoloji ya da antik kültür tarihi ve mitolojiyle doğrudan ya da dolaylı ilgilenmişlerdir. Halikarnas Balıkçısı, Azra Erhat ve bu gruba dahil edilebilecek Ekrem Akurgal örnek sayılabilir. Ayrıca ve daha da önemlisi, Türk arkeolojisinin öncülerinin de Fransızlar olması dikkat çekicidir. Müzeciliğin ve müzelerin ulusal tahayyüle zemin hazırladığı düşünülürse, antik tarih açısından "Anadolu medeniyetleri"ne dayanan Anadoluculuğun laik kanadının da güçlü bir Fransız arka planı olduğu bilgisi, daha da perçinlenecektir. Örneğin, 1870'li yılların sonlarında kurulması düşünülen "Asâr-ı Atîka Mektebi" (Arkeoloji Okulu) yönetmeliğinde, okula alınacak öğrencilerin, Eski Elence ve Latince dışında bilmeleri gereken yabancı bir dil de Fransızca'dır. Bu öğrencilerin, *Mekteb-i Sultanî*, yani bugünkü *Galatasaray Lisesi* mezunu olmaları şartı da aranacaktı; ancak yönetmeliğin yayımlanmış olmasına rağmen bu okulun açılmış olup olmadığı bilinmemektedir. O dönemlerde müzeler müdürlüğünü yapan Osman Hamdi Bey'in Paris'teki *L'academie des Inscription et Belles-lettres* kurumunun üyesi olması ve Fransızca kimi çalışmalara da imza atmış olması, bir başka önemli veridir. (Konu hakkında bkz. Hırçın, 1990: 42-6)

söylenebilir. 1930'ların başlarında M.Kemal tarafından kurulan ve 1950'lerin başlarında Demokrat Parti tarafından kapatılan Halkevlerinin yanı sıra, 1940'da kurulmuş olan Köy Enstitüleri de aynı dönemde kapatılmıştır. Bu noktada, sözkonusu Anadolucu akımlar, II. Paylaşım Savaşı sonrası yıllarda TC'nin siyasal iklimindeki değişikliklere paralel olarak iki ana partiden birinin savunuculuğunu da yapmışlardır. İslamcı ya da genel olarak sağcı Anadolucular, Doğululuğu, müslümanlığı, anti-komünizmi, maneviyatçılık ve muhafazakarlığı temsil ettiğini açıklayan DP'de yerlerini alırlarken, en başında Kemalizmi, modern uygarlığı, Batılılığı, laikliği ve materyalizmi temsil ettiği düşünülen CHP ise, sol Kemalist Anadolucular olarak da nitelenebilecek kesimi içermiş; DP'nin kimi tarikatlarla ilişkisi ve politik uygulamaları, yanı sıra CHP'nin de giderek "Ortanın Solu"nu temsil ettiğini söylemesi, Alevilerin de CHP etrafında kümelenmelerine yol açmıştır.

Bugün, sözkonusu iki Anadoluculuğa, radikal siyasi zeminde de rastlamak mümkün. Sol cenahta, evveliyatı THKP-C'ye dayanan DHKP-C ile İslami cenahta yer alan ve Mahir Çayan'ın (ve tabii ki Necip Fazıl'ın) düşüncelerinden de ilham aldıkları bilinen İBDA-C, aslında Anadoluculuğu referans alan siyasi hareketlerdir. Nitekim, Mahir Çayan *Kesintisiz Devrim*'de sıkça "Anadolu insanı"ndan söz etmekte ve kendi deyimiyle "Anadolu hareketi"ni Stalin ve Mao'ya da atfen bir devrim, "Anadolu devrimi" olarak nitelemektedir. Öte yandan, THKP-C kökenli Dev-Sol, 90'lı yılların ilk yarısında aldığı kararla adını DHKP-C olarak değiştirmiş, başında Türkiye terimi olan eski adı (THKP-C) tercih etmek yerine, Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP-C) adını almıştır. Fakat, özellikle PKK'nin strateji değiştirmesinden sonradır ki, makro düzeyde yürütülen Anadolucu seferberliğe o da katılmıştır.[51] Benzer biçimde, "Anadolu insanı" kavramına

[51] DHKP-C, şoven Türk zihniyetinin "radikal sol"daki bir izdüşümü olarak Kürtlerin vatanını sürekli yoksayarak "devrimcilik" yapmakta ısrar etmektedir. Konuyla ilgili basit, ama önemli ve aynı ölçüde çarpıcı örnekler vermek mümkün. Sözgelimi, 31/5/1997 (sy.32) tarihli *Halk İçin Kurtuluş* dergisinde, Halk Anayasası taslağının eğitim bölümünü tartışan öğrencilerden sözedilirken, şöyle deniliyor: "Kurultay'a Anadolu'nun Çeşitli Üniversitelerinden Gelen Öğrencilerle Halk Anayasası Konusunda Röportaj Yaptık." Oysa, röportajda adları geçen üç öğrenciden ikisi (birinde, Kürdistan kavramı anlaşıldığı kadar "Anadolu" içinde yer almakla birlikte) Dicle Üniversitesi öğrencileri olup, Anadolu'dan değil Kürdistan'dan sözetmektedirler.

atıfta bulunanlardan biri de, İBDA-C lideri Salih Mirzabeyoğlu'dur. Bugün bir başka İslami uç nokta ise, kendini "Anadolu Federe İslam Cumhuriyeti"nde somutlayan Cemalettin Kaplancılardır. Türkiye'de ise, Mustafa Kemal döneminin aksine, adeta ondan intikam alırcasına burjuvazi içinde bir İstanbul-Anadolu ayrımı sözkonusudur; büyüyen bu yeni İslamcı sermayenin adı "Anadolu Kaplanları"dır.

Sol Kemalist Anadoluculara dönersek; 1950'lilerde etkin bir akım haline gelmişlerdir; daha da gerilere götürülmeye çalışılsa da, ilk işaretlerini 1940'lı yıllarda vermiştir. Özellikle arka planını Köy Enstitülerinin oluşturduğu bir köy edebiyatçılığıyla ortaya çıkmış ve beslenmiştir.[52] İlklerden biri, Enstitü mezunlarından olan Mahmut Makal'ın, 1948-49'da Varlık dergisinde, bir köyün sosyal yaşantısını anlatan notlarının yayımlanmasıydı. Makal, notlarını 1950'de Bizim Köy adıyla bir kitapta toplamıştı. Kitabın yayımlanışı Makal'ın büyük bir şöhret sahibi olmasına yol açmıştır. Rıza Mollof, Marksist Açıdan Türk Romanı adlı incelemesinde, Makal için şöyle der:

> "İkinci Dünya Savaşından sonra Anadolu uyandığını gösterir. Ve birden Türk edebiyatında bir Anadolu canlanıverir (...) o bütün çağdaş Türk yazarlarından önce Anadolu'yu olduğu gibi dünyaya tanıttı (...) Birdenbire bir perde kaldırıldı ve Anadolu bütün sosyal, politik, kültürel, psikolojik meseleleriyle meydana çıktı." (Makal, 1976: 137-8)

---

[52] Karpat'ın belirttiğine göre, "*köy edebiyatı gerçek mânasile 1940'da kurulan Köy Enstitüleriyle başlar.*" (Karpat, 1971: 54). Kavcar'a göre ise, "*Refik Halid Karay, daha önceleri yazılan Nabi Zade* Nazım'ın Kara Bibik hikayesiyle Ebubekir Hazım'ın Küçük Paşa romanı hariç tutulursa, kendisine kadar genellikle İstanbul sınırları dışına çıkamayan Türk hikayesini Anadolu'ya yöneltmiştir, böylece hikayeciliğimize yeni bir alan, yepyeni bir ufuk açmıştır. Yazar, Sinop, Çorum, Ankara ve Bilecik'teki gözlemlerinden yararlanarak yazdığı Memleket Hikayeleri (1919) ile, 1945'lerden sonra hızla gelişen bugünkü Anadolu ve köy hikayeciliğinin temelini atmış oluyor." (Kavcar, 1974: 240-1). Bu köy romancılığını daha iyi kavrayabilmek için, sanırım Karpat'ın Kemalizmin "halkçılık" anlayışını çözümleyişinden yararlanmak gerekecektir. Karpat'a göre halkçılık, özetleyerek söylersek, kültürel olarak folklorculuğa, *siyasal olarak* halk egemenliğine dayanırken, toplumsal olarak da özellikle "Doğu"da ayaklanan ağalara ve yarı feodal organizmalara karşılığı ifade ediyordu (Karpat, 1971: 42). Bunların hepsini, köy romancılığında bulmak mümkündür; folkloru, halkın ahvalini ve ağalara karşı başkaldıran sosyal haydutu!...

Bizim Köy'den sonra bu kez "bizim köy"ü yazmış, Van ve çevresindeki sosyal yaşantıya ilişkin gözlemlerini *Yer Altında Bir Anadolu* adlı kitabında dile getirmiş olan Makal, bir milad kabul edilse bile, önceki Türk edebiyatında "Anadolu"ya yer yoktu denemez. Ancak Köy Enstitülerine paralel olarak gelişen bu edebiyatın, bir parça da köy hayatının sözünü bile etmeyen Osmanlı edebiyatıyla "Anadolu"ya duygulu şehirlilerin teselli aradığı bir hayat dramının son perdesinin oynandığı yer diye bakan 1930'dan önceki edebiyata karşı geliştiği söylenebilir (Karpat, 1971: 45). Yani Makal, gerek Refik Halit Karay'ın daha 1919'da kaleme almış olduğu *Memleket Hikayeleri*'nde, gerekse Yakup Kadri'nin Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazdığı *Yaban* adlı romanında yaptığı gibi Anadolu'yu ne varlıklı bir şehirli ne de "yönetici sınıftan bir aydın bürokrat" olarak değil, tam tersine bir "köylü" olarak görmüş ve anlatmıştır.[53] Sonrası malûm; Fakir Baykurt'lar, Yaşar Kemal'ler, Kemal Tahir'ler ve niceleri hep bu atmosferi tasvir ededurmuşlardır. Ve bunların hemen hepsi de sol Kemalist Anadoluculukla şu ya da bu ölçüde haşır neşir olmuşlardır. En popüler örnekleri Yaşar Kemal'dir. Yaşar Kemal bu konumunu her defasında vurgulamaktan kaçınmamaktadır. Sözgelimi, bundan birkaç yıl önce kendisiyle yapılan bir röportajda, 1951 yılında Cumhuriyet gazetesinde işe başladığını, röportaj yazarı olarak "Anadolu"yu gezip dolaştığını ve her kesimden insanla tanıştığını belirttikten sonra sözlerine şöyle devam eder:

> "Ben Anadolu halklarının kardeşliğini biliyorum. Bunu artık bizim soyut, ülkeyle bütün bağlarını koparmış, şıkıdım, şıkıdım medyası bilmiyor. Varsa da şıkıdım, yoksa da şıkıdım. Sen yıllardır, gazetelerde bir *Anadolu röportajı* gördün mü, duydun mu? Orada bir Anadolu var uzakta, o uzaktaki Anadolu artık bizim ülkemiz değil. *Orası bizim sömürgemiz bile değil.* Sonsuz bir yoksulluk içinde kıvranıyor Anadolu..." (Baydar, 1996: 236) (abç).

[53] Refik Halid Karay, *Memleket Hikayeleri*'nin köy hikayeciliğinin nüvesini oluşturduğunu savunurken, "*Anadolu'yu bir köylü olarak değil, varlıklı bir şehir delikanlısı olarak gördüm ve anlattım,*" diyor (Kavcar, 1974: 241). Berna Moran ise, Yakup Kadri'nin Yaban adlı romanını değerlendirirken; "*...romandaki köy gerçek Anadolu'yu temsil etmez; 1930'lardaki yönetici sınıftan bir aydın bürokratın kafasındaki Anadolu'nun simgesidir*" demektedir. (Moran, 1987: 209)

Görülüyor ki, bu köy edebiyatçılarının sözlüğünde Kürtlerin ülkesi, "Anadolu"nun bir parçası olarak görülmekte ve dibe vurmuş bir sosyal yaşam anlamında "*Yeraltındaki Anadolu*" ya da bir türlü sorunlar yumağı çözülemeyen bir "*Uzak Anadolu*" konumunda dile getirilmektedir, yani, "Öteki Anadolu" olarak...

Savaş sonrası dönemde, 1951 ila 1956 yılları arasında, Anadolu adı altında antik tarihle ilgili kimi dergilerin birbiri ardına yayın hayatına başlamış olması da, "bir tesadüf eseri" olmuş olsa bile, dönemin yelkenine yel vurduğu söylenebilir. İlk olarak 1951'de, Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Derneği dergisi olarak (Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara) *Anatolian Studies* yayımlanıyor. Ardından 1955 yılında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Önasya Dilleri ve Kültürleri bölümü, ilk sayısını Ankara'da yayımladıkları *Anadolu Araştırmaları*'nı çıkarıyor. 1956'da ise, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nce Anatolia dergisinin 1. sayısı yayımlanıyor. Ve nihayet 1967'de Hollanda'da "Hollanda Yakın Doğu Tarih-Arkeoloji Enstitüsü" *(Nederlands Historisch-Archeologisch Institut in het Nabije Oosten)* tarafından Anatolica'nın ilk sayısı yayımlanıyor. Keza, bütün bu olup bitenlere, daha önemli bir olayı, 1944 Turancılık davasını ve Nihal Atsız-Ali Fuat Başgil tartışmasıyla Atsız-Sabahattin Ali davasını ve Atsız-Pertev Naili Boratav kavgasını da hesaba katmak gerek (Bunun için bkz. Öztürkmen, 1998). Mahkemelere varan bu hesaplaşmalar, özellikle sol Kemalist Anadolucular ile Orta Asya Türkçüleri, Turancılar arasında derin uçurumlar oluşturmuştur. Denilebilir ki, belki de biraz bu nedenledir ki, sol Kemalist Anadoluculardа bu dönemden itibaren uzun zaman varlığını koruyacak olan bir *Orta Asya sendromu* baş göstermiştir. 1970'li yıllarda ise, bu büsbütün derinleşmiştir. Nitekim, 30.9.1976'da öğretmenlere "*kaybolmuş Anadolu köyü ve onun çalı dibinde acı çeken insanı*"ndan söz eden Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem'in yetki alanındaki uygulamalarını eleştiren Mahmut Makal, "*Anadolu köylüsünün hangi 'zihniyetten' acı çektiğini anlıyorduk,*" diyor ve ekliyor: "Hem Orta Asya kurtçusu ol, hem de Anadolu köylüsünden söz et, ne güzel!" (Makal, 1970: 10). Kemalist Anadolucuлardan Melih Cevdet Anday ise, belli ki daha çok otoktonluk kaygısıyla 27 Temmuz 1972 tarihli *Milliyet* gazetesinde şöyle yazmaktadır:

"Bugün bile çocuklarımızın ilkokul kitaplarında Orta Asya'dan -anayurdumuz- diye sözedilmektedir. Buna üzülmek azdır, çıldırmalıyız. Bizim ana yurdumuz Orta Asya ise, Anadolu neyimiz oluyor? Bu soruya karşılık bir Yunanlı çıkıp da 'o da bizim ana yurdumuz' derse hoşlanacağımızı pek sanmıyorum. Oysa biz Atatürk'le birlikte bu toprağın uygarlıklarını benimseme yolunu tutmuşuzdur." (Aktaran, Korucuoğulları, 1999)

Bu sendrom, özellikle burjuva siyasetinde sağ ve sol kavramlarının birbirine entegre edilerek bir belirsizlik ve hoşgörü siyasetinin yaratıldığı son yıllarda eskisi gibi kendini göstermemektedir. Üstelik önceleri Orta Asya sendromu taşıyan kimi sol Kemalist Anadolucular bugün Türk devlet erkanına Orta Asya'yı nasıl "fethedecekleri" konusunda akıl bile verebilmektedirler.

Sol Kemalist Anadoluculuğun sendromlu yıllarına dönersek; yukarıda genel hatlarıyla değindiğimiz dönemde, 1950'li yılların ortalarında, aynı zamanda Fransız dili ve edebiyatı hocası olan Sabahattin Eyüboğlu'nun yayımladığı *Bizim Anadolu*, bu yolda bir mihenk taşı sayılmakta ve Copeaux'nün söylediği gibi, Türk kültürü içindeki Orta Asya etkisinin abartısını kırmak isteyen solcu ya da liberal tarihçiler tarafından sıkça alıntılanmaktadır. Metnin en göz alıcı şiirsel pasajı şöyle:

"Bu memleket niçin bizim? Dörtyüz atlıyla Orta Asya'dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, ana yurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frigyalılar, Yunanlar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu'yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu'nun malı olmuş (...) Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil. Aramızda dışarıdan gelenler çoğunluk olsa bile -ki değil elbette- kaynaşmış, halleşmiş hepsi. Fetheden de biziz artık, fethedilen de. Eriten de biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir. Paganmışız bir zaman, sonra hıristiyan olmuşuz, sonra müslüman. Tapınakları kuran da bu halkmış, kiliseleri de, camileri de.

Bembeyaz tiyatroları dolduran da bizmişiz, karanlık kervansarayları da. Kah bozkıra çalmışız, kah mavi denize. Sayısız devletler, medeniyetler bizim sırtımıza çökmüş. Yetmiş iki dil konuşmuşuz Türkçede karar kılmadan önce (...) Doğuyla batı sarmaş dolaş olmuş bizim içimizde. Ya o ya bu değil, hem o hem buyuz biz." (Copeaux, 1998: 266)[54]

İlk bakışta, bu yaklaşım Anadolu'nun kültürel mirasını her yönüyle sahipleniyor görünmektedir; dolayısıyla, ötekilik konusunda resmi ideoloji kadar katı olmayan bir tavra yol açması beklenir (Copeaux, 1998: 266). Ama pek öyle değil. Başından itibaren söylediğimiz gibi, tarihi "lekeleyebilecek" olanlar, yani bugün sorun oluşturabilecek olan Kürtler, Ermeniler ve Elenler, ya tamamen yok sayılmakta bu anlayışta ya da varlıkları silik olarak yer almaktadır. Dönemin bir başka ünlü Anadolucusu, 1925 yılında "asker kaçakları"yla ilgili yazdığı bir öyküden dolayı İstiklal Mahkemelerince yargılanıp Bodrum'a sürgüne gönderilen Cevat Şakir, nam-ı diğer Halikarnas Balıkçısı, aynı anlayış doğrultusunda yoğun olarak çalışmış ve adları Anadolu'yla başlayan kimi yapıtlara imza atmıştır. *Anadolu'nun Sesi*'nde Seton Lloyd'u anımsatan cümleleriyle şöyle yazar:

"*Anadolu ya da Türkiye*, çok değişik safhâlar gösteren upuzun tarihinde, *ancak dokuz yüz yıldan beridir ki; tam bir etnik bütünlüğe ve birliğe kavuşmuştur.* İsa'dan iki bin yıl önce koca Hitit, ondan sonra Frig, Lidya, Pers, Büyük İskender, Bergama, Roma ve Bizans imparatorlukları bile Anadolu'da bir birlik sağlayamamışlardı. Etnik ve kültürel bakımdan Türkiye doğal olarak Milli Misak sınırları içindedir. Çünkü, *şimdi Türkiye Anadolu'da ister geri densin, ister ileri, etnik ve kültürel bir bütün ve realitedir.*" (H.Balıkçısı, 1982: 14) (abç)

[54] Eyüboğlu'nun düşüncelerinden fazlaca etkilenmiş olduğu anlaşılan ve belli bir çekingenlikle halkların varlığına örtük bir meşruiyet arama babında bir Anadolu savunusunu da Bilal Aksoy yapmıştır (Bkz. B. Aksoy,1985). Aksoy yakın zamanlarda yayımlanan bir makalesinde de anlaşıldığı üzere henüz bu kavramın etkisinden kurtulamamıştır. (Bkz. B. Aksoy,2001)

Sağcı Anadolucular da bu "etnik bütünlük ve birlik" konusunda sol Kemalist Anadolucularla hem fikirdirler. Onlardan biri Remzi Oğuz Arık, *Coğrafyadan Vatana* adlı kısa makalelerden müteşekkil kitabında, "Balıkçı"dan hiç de farklı düşünmediğini ortaya koymuştur:

> "*...anavatanımız hiçbir zaman Türklerin elindeki yekpareliği bulamamıştı. Bizans, Roma, Yunanistan, İran, Asur... hatta Hititler. Anadolu'yu sadece işlerine gelecek biçimde işletmiş (exploiter), müstemlekeleştirmiştir.* Bizzat Anadolulu olan Lidyalılar, Karyalılar, Likyalılar... gibi kavimler de, bu kıt'ayı benimsemek şöyle dursun, dağınık kalmaktan başka şey yapmamışlardır.
> Anadolu'yu adım adım ve büyük bir takip iradesi ile benimseyerek onun tarihi kaderini sırasına göre yaratan, sırasına göre değiştiren insan kütlesi Türkmenler olmuştur." (Arık, 1982: 15) (abç)

Yine de Copeaux'nün işaret ettiği üzere, Halikarnas Balıkçısı'nın ya da Sabahattin Eyüboğlu'nun düşünceleri, Kürt ya da Alevi tarihçi ve yazarlar arasında da belli bir rağbet görmektedir; çünkü, "*çokkültürlü bir mirasın kabul edilmesi, bir Kürt ya da Alevi mirasının varlığıyla da uyuşabilir.*" (Copeaux, 1998: 266). Bu uyuşma ya da uzlaşma, kimi siyasal nedenlerle ancak belli bir dönemden itibaren "zorla" yapılabilmiştir. Bunun ortaya çıkışında, Türk ulusçuluğu şemsiyesi altında Kürtleri tutmak isteyen Kemalistlerin yaygaralarını farklı biçimlerde yorumlayan kimi Türk sosyalistleriyle, Kürt ve Alevilerin kendileri yer almaktadır. Kısacası, bu tür Anadoluculuk zamanla başka bir uç vermiştir. Kökleri sol Kemalizmde gizli olan ve bu nedenle de, başlangıçta bir etnik homojenlik düşünü de içinde barındıran düşünce, yakın zamanlarda önemli ölçüde Kürt ulusal hareketiyle postmodern halet-i ruhiyenin etkisiyle *etnik/kültürel* mozaik söylemini geliştirmiştir.[55] Kürtlerin ve Alevilerin bu

[55] Barış Karacasu, "Mavi Kemalizm" olarak nitelediği Eyüboğlu, Erhat ve Halikarnas Balıkçısı üçlüsünün Anadoluculuğu üzerine şunları söylüyor: "Bütün bir dünya kültürünü Anadolu uygarlığına indirgeme eğilimi ile yoğrulmuş olan Anadoluculuk aynı zamanda Kemalist tarih tasarımıyla da koşutluk içinde naif bir 'Türkleştirme'yi beraberinde getirmektedir. Her ne kadar bir 'kültürler mozaiği' yorumu vurgulanıyor gibi görünse de bu hamurun mayasını bir biçimde 'Türklük' oluşturmaktadır." (Karacasu, 2001: 337)

söylemde kendilerine yer bulmak isteyişleri, uzun yıllar resmi olarak yok sayılmış, resmi söylemde yer almamış olmalarındandır. Bu da onları genellikle varlıklarını egemenler huzurunda ispata götürmektedir ki, bu tür çabaların politik bir saflık taşıdığı açıktır. Böylece, her iki kesim de, "Anadolu'da 72 millet var" ya da "Anadolu bir inançlar ya da halklar mozaiğidir" gibi söylemlerle kendilerine bir meşruluk kazandırmak istemektedirler.

Anadolu kavramının çoğulcu, heterojen bir içerikle kavranmasının ya da böyle bir imgeye dönüşmesinin bir başka destekleyeni arkeoloji olmuştur. Özellikle 1930'lu yıllardan sonra Türkiye'ye davet edilen ve aynı zamanda Türk tarih tezine dayanak hazırlamaları konusunda kendilerinden yardım istenen kimi eskiçağ uzmanlarının bu konuda paradoksal olarak önemli etkileri olmuştur denebilir. Sözgelimi, 1933'de Boğazköy'de incelemeler yapmak üzere Türkiye'ye gelen ve Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in önerisiyle *Türk Arkeoloji Enstitüsü*'nün başkanlığına getirilen Hititolog Helmuth Theodor Bossert'in çabaları sonucu, 1959'da *Anadolu Araştırmaları* dergisi yayımlanmaya başlamıştır. Sonrasında ise, Benno Landsberger ile Hans Gustave Güterbock, Ankara'ya *Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi*'ne öğretim görevlisi olarak gelmişlerdir. Bir başkası, yine bir Alman arkeolog olan Kurt Bittel'dir; yaklaşık 9 yıl boyunca Boğazköy'de kazılar yapan Bittel, İstanbul'daki *Alman Arkeoloji Enstitüsü*'nün de başkanlığına getirilmişti. Böylece bu ünlü arkeologlar, "Anadolu"nun pekçok antik kültürünü ortaya çıkarmış, yorumlamışlardır. Dolayısıyla, farklı yorumlar da yapılmış olsa bile, zamanla çoğulculuğu reddetmeye elvermeyen zengin bir materyal birikmiştir. Siyasal bakımdan uygun bir zemin oluştuğunda ise "mozaik" söylemine uygun bir malzeme olarak kullanılmıştır. Arkeoloji literatüründe bu söylemin, "*Anadolu, Asya ile Avrupa, Doğu ile Batı arasında bir köprüdür*" şeklinde bir de önemli bir metaforu vardır. Nitekim John Garstang, *Hitit İmparatorluğu* adlı yapıtında, Küçük Asya'nın Asya ile Avrupa arasında *doğal bir bağlantı ülke* olduğunu söyler ve bugünkü Anadolu popülasyonunun heterojen karakterine (Türkler, Elenler, Ermeniler, Çerkesler ve Kürtler) işaret eder (Garstang, 1929: 26,38). Aynı şekilde

W.M. Ramsay, *Grek Uygarlığında Asyalı Unsurlar* adlı ünlü yapıtında, "Anadolu"nun Doğu ile Batı arasında bir köprü olduğunu, bu bakımdan karşılıklı etkileşimlerin de bu sahada ortaya çıktığını söyler. Ona göre, Orta Anadolu platosu savaşların meydana geldiği bir sahne olduğu kadar, barışçıl, dostane alışverişlerin, ilişkilerin de olduğu bir yerdi. Böyle olduğundan, "Küçük Asya" daima ne Asyalı ne Avrupalı olmuş; yarı Grek, yarı Doğulu, gerçekte ise Greaco-Asiatic *karışık bir uygarlık* (a mixed civilisation) olagelmiştir (Ramsay, 1928: 302; ayrıca bkz. Ramsay, 1962: 24). Benzer ifadelere arkeolojiyle, antik tarihle ilgili pekçok yapıtta rastlamak mümkün. Sözgelimi Kurt W. Marek, C.W.Ceram takma adıyla yayımlamış olduğu *Tanrıların Vatanı Anadolu* adlı yapıtının girişinde, "*Küçükasya dediğimiz bugünkü Türkiye*" diyor, "*tarihin ilk çağlarından beri insan kitlelerinin geçiş ülkesi, çeşitli ulusların çatıştığı alan ve giderek içinde kaynayıp eridiği bir pota olmuştur.*" (Ceram, 1979: 9). Ekrem Akurgal da aynı noktadan hareketle aynı sonuca ulaşır; "*Anadolu'nun Asya ile Avrupa arasında yer alması ise, onu dünyanın 'Uygarlıklar mozayiği' durumuna sokmuştur.*" (Akurgal, 1986: 29).

Arkeoloji, böylece Anadolu şablonunun uygarlıkların geçit alanı olarak algılanmasına zemin hazırlamış ve bunu da görüldüğü üzere köprü metaforuyla dile getirmiştir. Daha 1930'lu yıllarda, Türk coğrafya kitaplarında Anadolu "Türklerin anavatanı" olarak "Doğu-Batı köprüsü" mecazıyla resmedilmiş (Bkz. Bora, 198: 44,dn.16)[56] ve bu bir miras olarak bugüne dek gelebilmiştir. Bir örnek; Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi'nden (C.8, İstanbul, 1988, İletişim Yayınları, s.2465).

> "*Anadolu*, tarihin en eski dönemlerinden beri *halkların buluştuğu, kaynaştığı, karşı karşıya geldiği bir köprü olagelmiştir.*"(abç)

[56] "20'li yılların sonunda, Türkiye'nin Batı ile Doğu arasında bir 'köprü' olduğu fikrinin Tük basınında sık sık dile getirildiği görülür." (Georgeon,1990: 40) 1930'lu yıllarda, Türk coğrafya kitaplarında yeralan "köprü" mecazı hakkında yayımlanmış bir çalışma için bkz. Çalışkan, Gülhanım - Işık,Oğuz (1994) "*A nation and its geography in the making*", ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü..

Server Tanilli de aynı klişeyi öne çıkarmaktadır:

> "Daha ilk çağdan başlayarak da *Doğuyla Batı arasında sürgit bir köprü olmuştur Anadolu.*" (Tanilli, 1984: 117) (abç)

Aynı bilgi, Türk ders kitaplarında daha sıkça tekrarlanmaktadır. Bir örnek; *Türkiye Coğrafyası* (1972) adlı ders kitabından;

> "...yüzey şekilleri bakımından *memleketimiz Ön Asya* ile Avrupa arasında ancak Boğazlar ve Marmara bölgesinde zayıf bir şekilde kesintiye *uğrayan bir köprü durumundadır. Her iki kıtanın dağları işte bu köprü üzerinden birbirine bağlanmakta, Asya'dan batıya doğru ilerleyen genç kıvrımlı dağlar kuşağı bu köprü boyunca güney Avrupa'ya doğru uzanmaktadır.*" (Erinç-Öngör, 1972: 12) (abç)

Bugünkü Türk resmi içeriğiyle Anadolu, bir kutupsallığı da içerebilen olgusal ya da kavramsal gerçekliklerin (Doğu-Batı, İslam-Hıristiyanlık, Gelenek-Modernite) karşılaştığı bir *yarımada* oluşundan, köprü burada *geçiş alanı* olduğu kadar, iki ana eksenin birleştiği, kaynaştığı ya da buluştuğu bir yer *(pota)* olarak da düşünülmüştür. Bu yanıyla Anadolu, bazen herkesin kendi başına renginin varolduğu bir bahçe, bazen de halkların özgünlüğünü yitirdiği bir "sentez"(karışım) sayılagelmiştir. Bu da önemli ölçüde politik yorumlara bağlıdır; referansınız "Anadolu"ysa eğer, "mozaik" de diyebilirsiniz, "ne mozaiği ulan!" da... Sözgelimi, Türk şovenizmi bu imgeyi (köprü) kullandığında, köprü bir yandan birleştirici ve dolayısıyla bütünleştirici işleviyle içe dönük homojenleştirme politikalarına dayanak olmakta, öte yandan ise, bununla ilişkili olarak dışa dönük "savunma" söylemini ("iç ve dış tehdit") meşrulaştırmaktadır; böylece Anadoluculuğun bazı biçimleri de -özellikle sol Kemalist Anadoluculuk- doğrudan politik bir paranoya tarafından (sözgelimi Sevr paranoyası) beslenebilmiştir. Nitekim, 1980 sonrası Türkiye'sinde okullarda okutulan coğrafya ders kitaplarından birinde şöyle bir ifade göze çarpmaktadır:

> "Biz Türkler, dil, din, yurt, tarih ve ülkü birliğine sahip homojen bir milletiz ve daima yurtta ve dünyada barış ve kardeşlik isteriz.

Buna karşın bizim birliğimizi bozmak, *kültürel zenginliğimiz olan farklı etnik ve dinsel kimliklerimizi kullanıp iç tehdit yaratarak bizi içten yıkmak isteyen bir takım gizli güçler vardır.* Bu gizli güçler hem kahraman ve güçlü Türk Milleti, hem de Türkiye'nin coğrafi konumu karşısındaki çaresizlikleri nedeniyle bize kin beslemektedirler. *Türkiye çoğu kez birbirine çok da dost olmayan önemli yapılar arasında köprü' görevi gördüğünden, bu dış güçlerin gözleri üzerimizdedir.*" (Bu konuda bkz. Çalışkan, 1994: 165-7) (abç)

D.H.French, "*Anatolia; Bridge or Barrier?*" adlı makalesinde, Anadolu'nun arkeoloji literatüründe Doğu ile Batı arasında coğrafi ve kültürel bir köprü olduğuna değindikten sonra, bu "apaçıklık" karşısında, bunun neden böyle "apaçık" görüldüğünü, neden bir alternatifi olmadığını soruyor ve hemen ekliyor; "Bununla birlikte basit bir alternatif değil; aslında bir karşıt. Anadolu bir bariyer miydi?" Kararlılıkla yanıtlıyor: "Anadolu bir köprü ve *bariyer* sayılabilir, bazen biri, bazen diğeri, bazen her ikisi. Buna rağmen şunu söylemek bir gerçek ki, kültürel bir köprü-ülke olarak Anadolu kavramına ne arkeolojik bir özen gesterilmekte, ne de arkeologlarca önemle yeniden gözden geçirilmektedir." (French, 1986: 117)

French, kendi deyimiyle "balans ayarı için", başka bir yerde konuyu etraflıca irdelediğini de söylüyor. Doğrusu, cazip bir konu ve tartışılabilir; özellikle de resmi içeriğiyle ele alındığında Anadolu'nun coğrafi bir bütünlük gösterip göstermediği bakımından... Anadolu'yu resmi içeriğiyle benimseyip, onu her yönüyle (politik, sosyal, ulusal, kültürel) bir bütün olarak gören arkeolog Ekrem Akurgal, "*Anadolu Tarihinin Oluşmasındaki Jeomorfolojik Özelliklerin Rolü*" adlı makalesinde, Anadolu yarımadasının çeşitli uygarlıkların gelişmesine yol açan başlıca jeomorfolojik özelliklerini sıralarken, bunlardan birinin de -kuzey ve güneydeki sıradağlardan başka, doğuda yüksek dağların ve güneydoğuda anti-torosların bulunuşunun- Anadolu'da "kapalı" bölgelerin oluşumuna, bunun da değişik uygarlıkların gelişmesine yol açtığını söylemektedir (Akurgal, 1986: 22). Konu yalnızca dağlar açısından değerlendirildiğinde, "Anadolu"da "kurak ve dışarıya kapalı havzalar"dan ("Doğu" ve "İç Anadolu") sözetmek mümkün görünüyor (Bkz. Erinç-Öngör,1972: 15).

Avrupalı kimi bilim insanları da, "Doğu ve Batı Anadolu" arasında yer alan bu coğrafi bariyer ve sınır işaretine değinmişlerdir (Sözgelimi bkz. Garstang, 1929: 28). Öyle olunca, iki kıta arasında sularla çevrili bu coğrafya (yarımada) bir yere dek köprü, yani bir geçiş alanı sayılabilirse de, bir yerden itibaren de bir bariyer olarak görülebilir. Köprü metaforunun öne çıkarılmasının nedeni, dolaylı da görülse *birleştirici* imgesi aracılığıyla, yarımadanın Kürdistan ve Ermenistan'ı da içine alacak şekilde genişletilebilmesidir. Kısacası, "*Anadolu, Doğu ile Batı arasında bir köprüdür*" şeklindeki klişe, Türk egemenlerinin iştahla kullandıkları bir formülasyondur. Köprüyü inşa edenler Avrupalılar olsa da,[57] onu daha sık kullananlar ve bunu bir siyasal işletmeye dönüştürenler Türkler olmuştur. İllâ de bir köprüden sözedilecekse, bu somut bir gerçek olarak İstanbul *(Bosphorus)* ile Çanakkale *(Hellespont, Dardanel)* boğazları olmalıdır. Kaldı ki, Avrupalılar da öncelikle bu iki boğazın Asya ile Avrupa'yı birleştiren bir köprü oluşuna değinirler. Sonrasında bu, yarımada olarak ifade edilir; ancak sonuçta, Türklerin Anadolu şablonu benimsendiğinden, mecazın dokunduğu alan daha da büyür. Nitekim Kurt W. Marek, *Tanrıların Vatanı Anadolu*'ya şu cümlelerle başlıyor;

> "Çok eski zamanlarda genç Leander, sevgilisi Hero'nun kollarına atılabilmek için her gece Çanakkale boğazını yüzerek geçerken, aynı zamanda Asya'dan Avrupa'ya geçmiş oluyordu. Greklerin *Hellespont*, Avrupalıların *Dardanel* dediği, bir yandan Akdeniz'e bir yandan Marmara'ya açılan bu dar boğaz; bir su engeli değil, Küçükasya ile Avrupa arasında bir köprüdür." (Ceram,1979: 9)

Bu girizgâhtan hemen sonra ise, köprü birdenbire büyümekte ve karşımıza Küçükasya ya da Anadolu olarak çıkmaktadır. Ramsay'da da görüldüğü üzere, bu işlev "*Anadolu yarımadası*"na yüklenmiştir

[57] Amin'in belirttiği gibi, Yunanistan'ı Batı, Mısır, Mezopotamya ve İran'ı ise Doğu ile bir tutarak sahte bir karşıtlık kurgusu yaratan düşünce Avrupamerkezci olduğuna göre (Amin, 1993: 49), Anadolu yarımadasının Doğu ile Batı arasında kültürel bir köprü olduğu şeklindeki yaklaşım da bir anlamda aynı düşüncenin bir ürünü ya da yansıması olsa gerektir.

(Ramsay, 1962: 1923). Aynı bilgiye Macief Popko'da da rastlamaktayız. O da bir yandan "*Anadolu yarımadası*"nın Asya ile Avrupa arasında bir köprü olduğunu söylerken, öte yandan hemen ardından, çok eski zamanlarda bile, Çanakkale ve İstanbul boğazlarının dar geçitlerinin, Balkanlardan gelen halkların göçleri için bir engel olmadığını belirtir. (Popko,1995: 16)

Kanımca bu, belli bir gerçekliğe işaret ediyor olsa da, siyaset kaldıracıyla fiziki coğrafyası fazlaca büyütülmüş ve aynı oranda da abartılmıştır;[58] çünkü, sözgelimi Rusya da Asya ile Avrupa arasında bir köprü sayılabilir. Öyle ki Carr, Rusya'nın Avrupa'nın bir parçası olup olmadığı konusunda tarihçiler arasında hararetli bir tartışmanın varlığından sözetmektedir (Carr,1996: 73). Ayrıca, Avrupa ile Asya'nın nerede başlayıp nerede bittiği de bir başka tartışma konusudur; eğer bugün, genellikle kabul edildiği üzere, Avrupa'nın İstanbul'un batı yakasında, Asya'nın ise Doğu yakasında bittiğine kanaat getirirsek, birleşme noktası, yani köprü, İstanbul boğazı olmalıdır, "Anadolu" değil...

Türk ulusçuları bir Anadolu miti oluşturmaya dönük, batıda böyle bir metafor *(köprü)* kullanırlarken, doğuda ise bu, yerini *kapıya* bırakmaktadır. Köprü burada, özellikle uygarlıkları ve kesişme noktalarını çağrıştırdığından, antik dönemleri de içerirken, *kapı* ise, Türklerin gelişlerini ve kendilerine bir yer açmalarını anlatır; yani "yurt kapısı" anlamında... Ancak diğer ulus ya da etnik grupların söyleminde ise bu, "kavimler kapısı" olarak anlam bulmuştur. Türk tarihinde ve dolayısıyla bugün Türk zihniyetinde yer eden egemen düşünceye göre, Türkler 1071 Malazgirt savaşıyla birlikte, kendilerine "Anadolu"nun kapılarını açmış oluyorlardı. Burada kapı mecazının Anadolu'yla birlikte kullanılıyor olması nedeniyle, *fethetmek* fiili düşmekte ve yerine *açmak* fiili geçmektedir. Ne ilginçtir, İbrahim Kafesoğlu böyle bir tercihte bulunduğu için, bir başka resmi Türk tarihçisi tarafından uyarılmış ve "M.H.Yınanç'ın da sevdiği bir kelime olmasına rağmen" *açmak* fiili "sevimsiz" bulunmuştur. (Köymen,1953: 566) Oysa ki

[58] Tahsin Özgüç de tarihsel ve arkeolojik sorunların çözülmesi babında, sözkonusu köprü mecazının abartılı olarak kullanıldığına işaret etmiştir. (Özgüç, 1963: 28)

bazen daha da "sevimsiz" sözcükler kullanılmıştır. Sözgelimi Yılmaz Öner, "*bu zafer bütün Anadolu'yu Türklere açık hale getirmiştir*," demektedir (Öner, 1976: 220)(abç). Aynı fiili *(açmak)* Avrupalı tarihçiler de kullanırlar. Selçuklular dönemiyle ilgili kapsamlı çalışmalardan birine imza atmış olan Speros Vryonis, "*1071'de Bizans ordularının yenilgisiyle Anadolu Türklere açıldı*" der. (Vryonis,1971: 103)

"Öteki Anadolu" Olarak Muhayyel Kürdistan ve Saf Anadolu Çocukları

Anadolu kavramı, her ne kadar bir etnik grubun ismine dayanmıyor ve eski uygarlıkları çağrıştıran yanıyla daha çok kültürel bir coğrafyayı anlatıyorsa da, aynı zamanda gizli, fakat güçlü bir siyasal içerik taşıdığı söylenebilir.[59] Üstelik Kürtler açısından düşünüldüğünde, Türkiye kavramından bile daha tehlikeli olmaktadır; çünkü Türkiye adı, doğrudan ve sürekli olarak Türklüğü hatırlattığından, buna karşı bir terim olarak Kürtlüğe gönderme yapan Kürdistan teriminin çıkarılmaması düşünülemez. Oysa Anadolu'da, böyle bir kutupsallığa (Kürt-Türk) dönüşebilecek açık bir mesaj yoktur. Dolayısıyla o, Kürtleri coğrafi olarak yutan bir kavramdır. Yalnızca Anadolu da değil, Mezopotamya, İran, Irak ve Suriye kavramları da yutucu kavramlardır. Bu açıdan, özellikle antik tarihe ilişkin olarak üretilen bu mitler, aslında bir yanıyla Kürtlerin, Türk, Arap ya da Pers kimliğine

[59] İBDA-C lideri Salih Mirzabeyoğlu, kendisiyle yapılan bir röportajda şunları söylüyor: "... Türkiye halkları ile Kürt halkı' nitelemesi birbirinden ayrıdır... Birinde 'Türkiye', yani Türklere ait mekandaki halklar sözkonusudur. Diğerinde ise halk olduğuna ve halka ait olduğuna göre 'Kürdistan'... Arada hem coğrafi hem idari-siyasi bir niteleme farkı var... Geçmişteki İslam devletlerine ait bir niceliği de bu vesileyle belirteyim: İçinde değişik kavim özellikleri bulunan devletlerin hiçbirinde, '*ümmet*' anlayışından dolayı kavmi öne çıkarıcı bir isim yoktur... Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, Selçukiler, Osmanlılar vesaire... Ve bizim fikrimizin tecelli planı olarak seçtiğimiz mekan ismi, aynı zamanda insan mekanını da ifadelendirici şekilde, 'Anadoluculuk'tur; bu asıl üzerinde Lazistan da yerini bulur, Kürdistan da..." (Mirzabeyoğlu, 1997: 130-184) (abç)

entegre edilmeleri projesine hizmet etmektedir.[60] Sözgelimi, nasıl ki Anadolu kavramı Türkler tarafından ulusal eritmenin imkanı haline getirilmişse, Irak'ta ise, özellikle 1970'li yıllardan itibaren Mezopotamya ve Mezopotamya'ya ait figürler (sözgelimi Gılgameş) Arap ulusçuluğu tarafından yoğun olarak kullanılmaya başlamıştır (Bkz. Baram, 1991).[61] İran kavramı ise, daha açık bir tehlike taşımaktadır; çünkü bu ad, *Arya* (Arileri ifade ediyor) sözcüğüne dayandığı için, kendilerine genellikle böyle bir köken atfeden Kürtlere herhalûkârda sempatik gelmektedir.[62] Kısacası, tuzağın kendisi o denli çekicidir ki,

[60] Zafer F.Yörük, Türk kimliğiyle ilgili bir incelemesinde, "Kürtlerin anayurtlarından zorla çıkarılarak Anadolu'nun çeşitli bölgelerine" dağıtıldığından sözettiği sayfada, şunları söylemektedir; "Kürtler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da tarih boyunca varolmuş en köklü kavimlerden biridir (...) şöyle ki, Kürt ulusal söyleminin kendi tarihsel referanslarıyla gelişmesi demek, Türklerin en azından Anadolu coğrafyası bağlamındaki bariz köksüzlüğünü, sürekli olarak çiçeği burnunda Türk ulusunun yüzüne vuracak bir öteki'nin mevcut olması demektir. İşte Türk Tarih Tezi kapsamında, Anadolu ve Mezopotamya'daki uygarlıklara birer kalem darbesiyle Türk damgası vurmaya uğraşan 'Hitit Türkleri', 'Sümer Türkleri', 'Türklerin Gılgamış Destanı' gibi nice fantazi, Kürt direnişinin yarattığı bu somut ideolojik tehlikeye karşı geliştirilmiş önlemlerdir.

Öte yandan, antik tarihe ilişkin üretilen bu mitler, Kürtlerin Türk kimliği içinde asimilasyonu projesine hizmet etmeyi de amaçlamaktadır. Kürtlerin tarihlerini dayandırmaları olası herhangi bir Anadolu ya da Mezopotamya uygarlığı, 'Türklerin yaratıcı kudretiyle münasebete girmeksizin hiçbir uygarlığın mümkün olmadığı' önermesinden hareketle, kökenleri itibarıyla bir Türk uygarlığı ilan edilebilir hale getirmiştir" (Yörük, 1995: 75) (abç). Bu bağlamda, nötrmüş gibi görünen İran, Suriye, Mezopotamya kavramları da ayrıca değerlendirilmelidir.

[61] Osmanlı imparatorluğu döneminde, Kürdistan'ı n bir bölümünü de kapsayan bir Irak kavramı henüz yoktu; yalnızca Bağdat, Musul ve Basra vilayetleri vardı. Araplar Musul'da sayıca azdılar ve ancak savaştan sonra (önce İngiliz mandası biçiminde) devlet olarak ortaya çıkınca, Arapların 7./8. yy'larda kullandıkları Irak adı Musul'u da kapsayacak şekilde kullanılmaya başladı. Hartmann'ın belirttiğine göre, daha müslümanlığın ilk dönemlerinde *al-Irâkân*/ "iki Irak" tabiri ile, burada bulunan iki islam şehri, Kûfe ilê Basra kastedilirdi. Fakat Arap coğrafyacıların 8.yy'dan itibaren Mezopotamya'ya denk düşen yerler için de bu adı kullandıkları söylenir. Yine kimilerine göre, Irak adı anlam olarak Mezopotamya'ya yakın sayılmaktayken, Hartmann bu konuda bir açıklık olmadığını belirtir. (Foster, 1972: 2-3;2000: 8;Hartmann, 1977: 670)

[62] Bu öyle bir sempatidir ki, Doğu KDP'nin "genel sekreteri"ne Molla Mustafa Barzani kaşısında, "Ben İranlıyım" dedirtebilmiştir; ancak Barzani'nin cevabı nettir: "Sen bir Kürtsün." (Ghareeb, 1981: 13) Ayrıca, vurgulamak gerekir ki, bir ulus-devlet olarak ortaya çıkmadan önce, İran da bir "bütün" oluşturmuyordu. Kramers bu noktaya işaret etmekte ve "*bütün Ortaçağ boyunca İran ne coğrafi bir bütün, ne de siyasi bir bütün teşkil etmiştir*," demektedir. (Kramers, 1967: 1013)

Kürtler kendilerini her defasında bu tuzağa düşmekten kurtaramamışlardır. En önemli örneklerinden biri ve Kürtlerin vatanını tanımlayan terimlerde bir özen olmadığı konusunda haklı eleştiriler de getirmiş olan Kemal Burkay bile (Eleştirileri için bkz. Burkay, 1996: 433), yakın zamanlarda yayımlanan çalışmasında, şaşırtıcı bir biçimde şöyle demektedir:

> "Kürdistan Ortadoğu'nun üç büyük uygarlığının (Mezopotamya, Anadolu ve İran) yalnız ortasında yer almakla kalmıyor; o, coğrafya olarak da bu üç ülke'nin bir parçasıdır. *Kürdistan*'ın batısı *Anadolu*'nun, doğusu *İran'ın*, güneyi *Mezopotamya'nın bir parçasıdır.*" (Burkay, 1997: 36-7) (abç)

Geçmişin kaba, sert ve açık siyaset biçimlerinin yerine görece daha yumuşak, ama daha sinsi siyaset biçimlerinin geçtiği günümüz dünyasında, popüler adıyla düşülen bu tuzağın adı entegrasyondur. Entegrasyon, artık Avrupa'nın siyasi sözlüğünden çoktan kalkmış olan asimilasyon teriminin yeni ambalajlanmış biçimidir. Ya da daha doğru bir ifadeyle, dün *asimilasyon* denilen politik uygulamalara, bugün daha şık bir biçimde entegrasyon denmektedir.[63] Dolayısıyla, Kürtlere doğrudan doğruya asimilasyonu çağrıştıran Türkiye teriminin yerine Anadolu kondurulunca, proje de tamamlanmış oluyor. Proje kısaca şu: *Türkiye asimilasyon, Anadolu entegrasyon*!...

Aslında Anadolu'nun Kuzey Kürdistan'ı yutmasını kolaylaştıran pekçok etken var... Kimlik şekillenişinden siyasi yapılara, Türk siyasetinin yönetim ve komplo deneyiminden "kardeşlik masalı"na dek pekçok etken... Bunlardan biri de, kanımca pek de farkedilmeyen bir biçimde Anadolu'nun hayal dünyamızı kolaylıkla işgal edebilmesine önayak olmaktadır. Bu ise, bugünkü egemen Anadolu konseptinin doğal bir görünüm sunuyor olmasıdır. Yani Anadolu, bugünkü Türkçü

[63] Her ne kadar *asimilasyon ve entegrasyon*, tam olarak özdeşleştirilemeseler bile, birbirlerinin yerine ikame edildikleri de bir gerçektir. M. Şehmus Güzel'in de gözünden kaçmadığı gibi, "Avrupa'da 'asimile' veya 'asimilasyon' sözcükleri artık hiç mi hiç kullanılmıyor. Ayıp çünkü, yerlerine 'entegre' ve 'entegrasyon' sözcükleri tercih ediliyor. Göçmen işçiler, mülteciler ve diğerleri zaman içinde 'erimeliler'/'eritilmeliler'; 'çoğunluk' üyelerine benzesinler diye." (Güzel, 1995: 144)

içeriğine uygun bir coğrafi sınıra sahiptir; bu da varolan politik sınırı, dolayısıyla Anadolu'nun Türkçü içeriğini doğallaştırmaktadır. Şöyle ki; harita üzerinde Anadolu yarımadası doğuya doğru katlandığında bugünkü Anadolu görünümü karşımıza çıkacaktır. Öyle olunca, kollektivitenin hayal dünyasıyla önemli ölçüde ilişkili olan vatanın (burada Türk "vatanı" anlamında Anadolu) coğrafi şekli, böyle bir hayalin sürekliliğini motive etmektedir. Lise son sınıflar için hazırlanan ve 1972 yılında yayımlanmış olan *Türkiye Coğrafyası* adlı kitapta yer alan şu pasaj, "Anadolu"nun öncelikle hayal dünyasında kolay kolay parçalanamayacak bir klişeye dönüştüğünün anlatımı olsa gerek:

> "*Türkiye'nin şekli bir dik dörtgene benzer.* Bu dörtgenin uzun kenarları, paralel daireleri boyunca uzanır. Bu şekil benzeyişinden faydalanarak, memleketimizin yüzölçümünü kolayca, fakat kaba olarak hesaplamak mümkündür. Bunun için de, Türkiye'nin doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki uzaklıklarını birbirine çarpmak yeter. Fakat bu çarpımdan çıkacak sonuç Türkiye'nin gerçek yüzölçümünden biraz farklı olacaktır. Gerçekte memleketimizin alanı 780.600 kilometre karedir." (Erinç-Öngör, 1972: 7) (abç)

Kuzey Kürdistan üzerinde dolaşan bu hayaletin (Anadolu), onu yutan bir canavar haline gelişinde, bugün bile Kürdistan hayalinin Kürtlerde tam bir klişe haline gelemeyişi/getirilemeyişi ile de ilgisi vardır (Aslında karşılıklı olarak birbirlerini beslemişlerdir). Bu bağlamda, Kürtlerin yüzyıllardır üzerinde yaşadıkları toprakları siyasal bir mekana dönüştürme yolunda, aynı zamanda kültürel ve tarihsel mekânlarını *siyasi bir logoya* dönüştürmelerinin de gerekliliğine işaret etmek istiyorum.

Bir başka etken ise, Türk devletinin fütursuzca Kürtleri inkâr politikası karşısında, uzun yıllar, üstelik bıktırıcı bir biçimde "biz varız ve aslında bu toprakların -yani, 'Anadolu'nun- en eski halkı da biziz" şeklindeki otoktonluk tezidir. Bu da yine Kürtlerin, kültürel Türkçülük olarak görülebilecek olan Anadoluculuğa eklemlenmelerine yol açıyor. Otoktonluk savunusunu kışkırtan tek politik gerçeklik, TC'nin inkârcı yaklaşımı değildir; aynı zamanda, gerek Kürtlerin kendilerince ve gerekse Yalçın Küçük gibi "Kürt dostları"nca ortaya atılan ve

sürekli pompalanan "devşirmelik tezi"nin de rolü bulunur. Devşirmelik tezine göre, TC'nin dünden bugüne dek hemen hemen bütün bir yönetici eliti, aslında daha çok "dış ülke" kökenli devşirmelerden oluşmakta ve bugün Kürtlere karşı yürütülen devlet terörünün karar mekanizmalarında da onlar yeralmaktadır. Pekçok Kürt, 1990'lı yıllardan bugüne yayımlanan günlük gazete ve dergilerde, hep bunu "deşifre eden" yazılar kaleme almış, böylece kendilerinin "Anadolu'nun asıl sahipleri" olduklarını açık ya da gizli ifade etmişlerdir.[64] Örneğin Yaşar Kaya bunlardan biri olup her defasında Emin Çölaşan'la olan kutuplaşmasında, kendisini "Çölajanı Emin" karşısında "saf Anadolu çocuğu" olarak nitelemektedir. Kaya, 25 Ağustos 2000 tarihli *Özgür Politika*'da yayımlanan "Emince" başlıklı yazısında şöyle yazıyordu:

> "Siz Rumeli'den gelenler yetmiş yıldır, kafasını kaldıran her Anadolu çocuğunun kafasını Turgut Özal misali ezdiniz, ama bu böyle sürüp gitmeyecek. (...) *Anadolu sadece Rumeli'den gelmiş göçmenlerin değil, bizim esas yurdumuzdur.*" (abç)[65]

---

[64] Musa Anter, "Emin Çölaşan" başlıklı yazısında (5-11 Ocak 1992, *Yeni Ülke*), Çölaşan'ın kendisini sahte Türklere (yani dönmelere, devşirmelere) ihbar ettiğini söyleyerek, "*esas devlet, Kürdistan ve Anadolu halkının malıdır. Yani Kürt ve Türklerindir,*" diye devam eder. Makalesinin sonlarına doğru ise, Çölaşan'ın Hüsamettin Cindoruk ile akrabalığına değinerek, başka bir kökenden geldiklerini ima eder ve şunları söyler: "Mesela senin benden ne üstünlüğün var. Ben, asil bir Kürdüm, ama tahmin ediyorum sen Tahtacı bir Türkmen değilsin." (Anter, 1996: 129-130). Abdülmelik Fırat ise, kendisiyle yapılan bir röportajda, "aslında Türkiye *Cumhuriyeti Devletini Türkler yönetmiyor. Devşirmeler yönetiyor,*" demektedir. Fırat'a göre, "*...bir Türk hiçbir zaman Türkçülük yapmaz.*" (Bkz. Radikal, 4 Nisan 1999, Neşe Düzel'in yaptığı röportaj) Öcalan da kendisiyle yapılan bir röportajda, aynı düşünceden hareketle, „kraldan daha çok kralcı, Türkten daha çok Türkçü olma durumu var. Yusuf Akçura'lar Ziya Gökalp'ler Anadolu Türkü değildirler" demektedir (Ballı, 1991: 242). Hernekadar buradaki içeriğiyle Anadolu Kuzey Kürdistan'dan ayrı tutulmuşsa da, sözkonusu anlayışın bu içeriği genişleterek Kürdistan'ı silikleştirebilme siyasi potansından kuşku duymamak gerek.

[65] İlginçtir, muhtemelen 1944 yılında kaleme alınan ve CHP'nin azınlıklardan sorumlu bürosuna sunulan bir azınlıklar raporunda, Anadoluculuktan sözedilirken, bu akım Anadolu ile Rumeli kökenliler arasındaki bir rekabete bağlanmıştır (Akar, 1998: 70). Oysa Anadoluculuk, Rumeli ve Anadolu kavramları ya da bu coğrafya kökenli insanlar arasındaki bir itişmenin yansıması olarak ortaya çıkmaktan çok, savaş sonrasında (1. paylaşım savaşı) Türkçülüğün karşısına çıkan Turan ile Anadolu arasındaki konjuktürel seçişe dayanmaktadır.

16 kasım 1994 tarihli *Özgür Ülke*'de ise, aynı doğrultuda kaleme aldığı makalesini şöyle noktalıyordu; "*Bütün devşirmeler böyledir, hepsi Türkçü kesilir.*" (Yelda, 1998: 23). Özellikle Balkan kökenli Türk yöneticilerine yüzünü dönerek, yani alışık tabirle "Balkan devşirmeleri"ne bakarak bundan bir siyasi anlam çıkaran (otoktonluk savı) bu yaklaşım, sonuçta "Anadolu" sınırları içinde gönüllü devşirmeliğe giden yeni bir yolun da taşlarını döşemektedir. Zira Anadolu, Uğur Mumcu, İlhan Selçuk, Emin Çölaşan gibi Kemalistlerin en ciddi korunağı konumundadır; bu nedenle, hiç abartısız o, Türk sömürgeciliğinin belki de "en güçlü" kavramsal dayanağıdır. Öyle ki, "Anadolu insanı" kavramı, bu isimlerin bir vazgeçilmezidir. Bir örnek; Emin Çölaşan bir yazısında şöyle diyordu:

> "1970'li yıllarda kaşıdıkları *sağ-sol, Sünni-Alevi* kavgası bitiyor, başımıza Ermeni terör örgütü *ASALA*'yı musallat ediyorlar. Onu bitiriyoruz, bu kez karşımıza PKK'yı çıkarıyorlar, *Türk-Kürt* kavgasını pompalıyorlar, ama *Anadolu insanı* (abç) bunları yemiyor." (Çölaşan, 2000)

Artık anlaşılıyor ki, Anadolu Kürtler için bir tercih noktasıdır; bağımsızlık mı, yoksa TC yurttaşlığı mı? Bir başka açıdan ifade edersek, Anadolucu yanıyla Kürtler, kendilerini Turgut Özal'ın entegrasyon tasarısına ya da Demirel'in "Anayasal vatandaşlık" önerisine götürmektedir. Yanı sıra, Kuzeyli Kürtlerin bir kısmında "ikili vatan" anlayışını da (ki bu anlayışta, Anadolu hayali daha canlı ve yutucu iken, Kürdistan ise sönük ve yutulandır) perçinlemektedir.[66] Konu Kürt kimliğinin şekillenmesi bağlamında ayrıca irdelenmeye değerdir. Kürt ulusçuluğunda muhafazakâr bir biçimde düşman fikrinin zayıflığından tutun da, sömürge kültürünün henüz ideolojik boyutuyla tam olarak alaşağı edilemeyişine, İslam ümmetçiliğinden "Anadolu Aleviliği"ne ve halkların kardeşliği sloganına dek pekçok unsur bağlamında...

[66] "...*Türkiye ve Kürdistan hem Türk'ün, hem de Kürt'ün ana yurdudur.*" (Mahmut Baksı, "Özgür Politika ve Emoş", Özgür Politika. 22 Ağustos 2000)

Kuzeyli Kürtlerin ulusçuluğundaki tarihsel merhaleler irdelendiğinde, son yakın zamandaki savaş sürecinde bile, Anadolu kavramından tam olarak bir türlü vazgeçilemediği görülür. Başlangıçta, yani 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren, henüz soykırımların yarattığı sindirilmişliği üzerinden atamayan, yasaklara karşı radikal tutumlar alamayan ve çok keskin olmayan söylemler geliştirerek daha çok kimlik ispatına giden Kürt aydınlarında Kürt sorunu, "Doğu Sorunu" olarak dillendiriliyordu. "Doğu Mitingleri" (1967), bu söylemin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.[67] Bu mütevazı, ama yine de Türk sömürgeciliği için korkutucu olan söyleme paralel pekçok örnek gösterilebilir. Beşikçi'nin *Doğu Anadolu'da Göçebe Alikan Aşireti* (1967) ile *Doğu Anadolu'nun Düzeni* (1969) adlı çalışmalarının yanı sıra, DDKO gibi örgütlenmeler hep bu düşünce doğrultusunda ortaya çıkmışlardır. 1975'te ilk baskısını yapmış olan Kemal Burkay'ın (C. Aladağ takma adıyla) *Millî Mesele* ve *Doğu'da Feodalite-Aşiret* adlı çalışması da aynı bağlamda değerlendirilebilir.[68]

Bu anlayışın ("Doğu" söylemi) kökleri daha da gerilerdedir. Bilindiği gibi, Osmanlı 1864'te "Anadolu"yu idari olarak vilayetlere bölmüştü; daha öncesinde ise, eyaletler sistemi vardı. 1878'den

---

[67] Doğu mitinglerine karşı, o dönem Erzurum'da "*Anadolu Şahlanış Mitingi*" (1967) adıyla bir miting düzenlenmiştir. Bunun da ötesinde, Kürtlerin ya da Kürdistan'ın sözkonusu olduğu pekçok durumda, Anadolu terimi Türk milliyetçileri tarafından can simidi olarak kullanılmaktadır. Nitekim yakın zamanlarda, Türk basını Kangal köpeğinin "PKK'liler"ce dünyaya Kürt köpeği olarak tanıtıldığini, oysa bunun Anadolu çoban köpeği olduğunu hararetle savundu.

[68] Burkay, kitabın Frankfurt'ta 1981 yılında yapılan 2. baskısının önsözünde, bunun nedeni olarak, o dönem yayın hayatına yeni başlayan *Özgürlük Yolu* adlı dergiyi göğüsleyemeyeceği ağır baskılardan korumak amacıyla-kitap önce dergide tefrika edilmiştir çünkü-, Kürdistan yerine "Doğu", Kürt halkı yerine de "*bölge halkı*"gibi terimler kullandığını açıklamaktadır. Böyle olabilir; yani, Doğu terimi bir metafor olarak kullanılmış olabilir; ancak kitapta bu terimin yanı sıra, *Doğu Anadolu* ve *İç Anadolu* tabirlerine de rastlanmaktadır (Bkz. Aladağ, 1981). Yine o dönem *Özgürlük Yolu* dergisinde de Anadolu terimi eksik olmamıştır. Örneğin, derginin 42. sayısında, Baran imzalı bir yazıda şöyle denilmektedir: "*Kürt halkının kültürü, aynı zamanda Ön Asya'nın ve Anadolu kültürünün bir parçasıdır, bir ürünüdür.*"(Aktaran, Berhem, İlon 1990, Hejmar 9,s.57).

I.Emperyalist Paylaşım Savaşına dek 14 vilayetten oluşan Osmanlı'da, giderek "Vilayet-i Şarkiyye" (Doğu vilayetleri) tabiri yaygın olarak kullanılmıştır. Böylece, önceleri Kürdistan olarak bilinen eyalet, bu düzenlemelerden sonra "Vilayet-i Şarkiyye"nin kapsamında düşünülmüştür. Hatta, sonraları Türkiye'de ortaokul ve lise tarih ders kitaplarında "Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" olarak değiştirilen cemiyetin, *Nutuk*'ta bile geçtiği gibi, aslında "Vilayet-i Şarkiyye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti" olduğu bilinmektedir. İşte bu tabir, geçmişte pekçok Kürt aydınının eserlerine sızabilmiştir. Anadolu kavramının sultası altında Kuzey Kürdistan ve Ermenistan, böylece "Doğu ve Güneydoğu Anadolu"ya dönüşmüştür. Öyle ki, bağımsız Kürdistan'ın en ateşli savunucularından biri olarak bilinen Nuri Dersimi'in yapıtında bile, seyrek de olsa bu tabirlere (Şark, Şarkî Anadolu) rastlanmaktadır. Dersimi, genel olarak Anadolu-Kürdistan farklılığını gözetmekle birlikte *Kürdistan Tarihinde Dersim* adlı yapıtının bir yerinde şöyle der:

> "İnsanlık tarihinin kayt edemediği uzun asırlardan beri Anadolu *Doğularını kendine yurt edinmiş olan Kürt milleti* bir çok cihangir akınlara rağmen imha edilememiştir ve imha edilemez."(Dersimi, 1990: 333-4) (abç)

Bağımsız Kürdistan için gerilla savaşı başlatmak amacıyla Güney Kürdistan'a giden ve orada henüz kimi yönleriyle tam olarak aydınlatılamamış bir olaylar zinciri sonucu katledilen Sait Kırmızıtoprak da, ilk yazılarından birinde (*Yön*, 1962), 1960'lı yılların "Doğu söylemi"ne uygun ifadeler kullanmıştır:

> "Zaten açık bir gerçektir ki *Anadolu halkları* birbirleriyle asla düşman değillerdir. *Anadolu köylüsü, işçisi*, esnafı Kürt dendiği zaman en ufak bir kuşku, bir küçümseme, bir tehlike ve bir ayrımcılık aklından geçirmiyor. Bütün *Anadolu halk kitleleri*, Kürtleri mert, cesur ve karagünlerin en sadık dostu ve kardeşleri olarak bilirler." (Kırmızıtoprak, 1962: 14) (abç)

Gelişim merhaleleri düşünüldüğünde, başlangıçta bu terimlere

dayalı bir söylemin ortaya çıkması anlaşılır bir durumdur. Yalnızca siyasi zeminde de değil, edebiyattan toplumbilime pekçok alanda bunu gözlemleriz. Sözgelimi, geçmişte Ahmet Arif'in Anadoluculuktan fazlasıyla etkilenmiş olduğu görülür. *Yalnız Değiliz* adlı şiirinde, "*ünlü mahpusanelerinde Anadolumun/en çok Çukurovalılar mahpustur*" diyen şair, Anadolu şiirinde ise, etnik Türk tarihine karşı toprağın erdemi *(vertu chthonienne)* düşüncesini önplana çıkarmış ve bunu abartılı bir biçimde kullanmıştır. İşte şiirden bir pasaj:

"Beşikler vermişim Nuh'a
Salıncaklar, hamaklar
Havva Ana'n dünkü çocuk sayılır,
Anadolu'yum ben,
Tanıyor musun?"

Anadolu teriminin bu denli yaygın olarak kullanılışı, kuşkusuz Türkiye teriminin iticiliği ve yanı sıra Kürdistan teriminin yasak oluşuyla ilgilidir. Fakat zamanla bu terimin Kürtlerin kollektif muhayyilesinde kök saldığı da bir gerçektir. Öyle ki, herhangi bir yasaklamaya maruz kalınmayacak yerlerde bile Kürt aydınları Anadolu terimini tercih etmişlerdir. Nitekim, 1970'li yılların ilk yarısında İsveç'te, Uppsala'da, sürgündeki Kürtler tarafından çıkarılan *Bahoz* adlı derginin bir sayısında da, Anadolucu etkiye rastlanmaktadır. Derginin 1973 yılına ait 3. sayısında, toplam altı dilden olmak üzere, Irak Baasçılarının Kürtlere uyguladığı vahşeti örnekleyen bir olay anlatılırken, Türkçe yazılan bölümde Kürt ulusal sorununa da değinilmekte ve bir dipnotta Türkiye sözcüğü için şu açıklama yapılmaktadır:

> "'Türkiye' sözcüğü, aslında tarihi gerçeklere ters düşen şövenist ve emperyalistçe bir deyimdir. Zira sözkonusu olan ANADOLU (Anatolia)'dur. Bu kavram daha anlamlı ve gerçeğe yakındır."(*Bahoz*, 1973, nr.3.s48.dn.1)[69]

[69]Dergi KDP çizgisindedir ve Talabani'yi 20. yy'da çıkmış ulusal bir hain saymaktadır.

Ne ilginçtir ki, bu tarihten çok önce, Celadet Ali Bedirxan hiç kuşkusuz Anadolu ve Kürdistan arasındaki ayrımdan hareketle, "Anadolu ve Trakya Türklerinin bir kısmının Kürtlerin ülkesine" nakledileceği endişesini dile getirebilmişti (Bedirxan, 1997: 32). Kadri Cemil Paşa da, anılarında Anadolu-Kürdistan ayrımına vurgu yapmaktadır. Kitabın bir yerinde, Anadolu'da sürgündeyken, Kürdistan ile ilgili duydukları iyi haberlere sevindiklerini belirtir. (Silopî, 1991: 54,110) Bu iki önde gelen Kürdün düşüncelerinin bir izdüşümü olarak, Hoybûn tarafından 1928 yılında Kahire'de yayımlanan *Les Massacres Kurdes en Turquie* adlı kitapçıkta, Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap, Ermeni, Çerkes, Kürt, Elen halklarını kırdığı belirtilmekle birlikte, Kürdistan'ın Türkler tarafından "Vilayet-i Şarkiyye" *(les Provinces Orientes)*, "Şarkî Anadolu" *(L'Anatolie Orientale)*, "Vilayet-i Sitte" *(les Six Vilayets)* olarak anıldığı kaydedilmektedir. [70]

İsmet Şerif Vanlı ise, Rafet Ballı'nın kendisiyle yaptığı bir röportajda, "Kürtler İranî bir kavim mi, yoksa Anadolu kökenli mi?" şeklindeki tercihli sorusunu aynı "geleneğe" uygun olarak şöyle yanıtlamıştır:

> "Kelimelere tam anlamını vermek gerek. Mesela, Anadolu (Anatolia) Yunanca bir kelimedir ve 'Doğu Ülkesi' anlamına gelir. *Osmanlı imparatorluğu*'nun *çöküşüne kadar Anadolu kelimesi yalnızca Türk çoğunluğun yaşadığı bölgeye münhasır* bir addı. Yani *Anadolu, yarımada için geçerliydi. Kürdistan bunun içinde değildi.* 1878'de Berlin'de yapılan antlaşma ile Hristiyan azınlıklar lehine bir takım önlemler alındı. Ermenilerin bulunduğu altı vilayette (Vilayeti Sitte) bir takım reformlara başlandı. Sadrazam Abidin

[70] Hoybuncular, Anadolu kavramı konusunda göstermiş oldukları hassasiyeti, ihtimal ki, faaliyetlerini yoğun olarak Suriye'de sürdürmüş olduklarından dolayı, Suriye için göstermemişlerdir. Nitekim İhsan Nuri, Kürtlerin Kökeni adlı yapıtında Hoybun'un *Kürt Sorunu* adlı kitabından şu alıntıyı yapmaktadır: "*Tarihin safağında yüksek dağlardan Suriye'ye doğru bir kavim gelip yerleşmişti. Adı Gutu (Cutu), anlamı savaşçı idi.*" (İhsan Nuri, 1951: 151) (abç) Ne ilginçtir, etimolojik kökeni hakkında farklı yorumlar olsa da, kimi kaynaklarda Suriye adının "iki ırmak arası" anlamına geldiği, bunun da Fırat ve Dicle arası toprakları ifade ettiği belirtilmektedir. (Bkz. Worrel, 1927: 16-7)

Paşa'ya, İstanbul'daki Avrupalı kordiplomatik tarafından verilmiş bir mektubu okudum. Mektupta altı vilayette devletin ne gibi önlemler aldığını soruyorlardı. Abidin Paşa cevabında, bu vilayetlerin Ermeni vilayetleri olmadığını, buralarda Müslümanların yaşadığını, bu arada Ermenilerin de bir azınlık olarak sözkonusu vilayetlerde bulunduklarını söylüyor. Abidin Paşa bile mektubunda, 'Anadolu ve Kürdistan'daki vilayetler' diyor. Yani o zaman bile, Anadolu ve Kürdistan'ı ayırıyorlar birbirinden." (Ballı, 1991: 571) (abç)[71]

Ancak anlaşıldığı kadarıyla, Kürtler daha çok Anadolu kavramının *tarafsız* olduğunu düşündüklerinden, onu farkında olmayan bir biçimde kendi ülkelerini de "*kucaklayan*" (yutan) anlamıyla benimsemişlerdir. Bu nedenle, zaman zaman Anadolu-Kürdistan ayrımı yapılmış olsa bile, Kürdistan (Kuzey) çoğunlukla Anadolu'da muhayyel edilmiş bir alan olarak kalmıştır. Bu ikili kavrayışa bugün bile pekçok Kuzeyli Kürtte rastlamak mümkün. Nitekim, Kürdistan'dan en çok sözedenler bile, bugün "İç Anadolu" kavramından kurtulamamaktadırlar. Bugün, kendilerini "İç Anadolu Kürtleri" olarak gören bir kesimin bu düşünce doğrultusunda bir de dergi çıkardıklarını görüyoruz. *Bîrnebûn* adlı derginin dış kapağında şu başlık dikkat çekmektedir; "*Kovara hunerî, çandî û lêkolînî ya kurdên anatolîya navîn.*". Yani, İç Anadolu Kürtleri Sanat, Kültür ve Araştırma Dergisi.., Derginin yazarlarından Nuh Ateş'in 1993 yılında Komkar yayınları tarafından 2. baskısı yapılan kitabının adı da İç Anadolu Kürtleri'dir. Ateş, kitabın önsözünde şunları söylüyor:

"İç Anadolu Bölgesi, alan olarak Türkiye'nin en geniş bölgesidir (...) *Yurt dışında bulunmamdan, ülkeye gitme olanağımdan yoksun oluşumdan* ve kaynak yetersizliğinden dolayı, İç Anadolu'da yaşayan tüm Kürtler üzerine yazmak mümkün olmadı." (Ateş, 1993: 9) (abç)

[71] "Dünya kurulalıdan beri 'Kürdistan' olarak bilinen ve yerlisi Kürt olan o günkü altı büyük vilayeti İttihad ve Terraki Cemiyeti'nin görüşlerini yayan, Tanin gazetesinin başyazarı Hüseyin Cahit, 'Vilayet-i Şarkiye' deyimiyle nitelendirerek 'Kürt' sözünü ortadan kaldırmış bulunuyordu. Bundan sonra Osmanlı Devleti haritasında 'Kürdistan' diye bir kıta yoktu". (Silopî, 1991: 33)

"İç Anadolu"nun yanı sıra, Anadolu'nun yutuculuğunu öne çıkarıcı biçimde "Batı Anadolu" kavramı da Kürtlerin siyasal sözlüğünden henüz defedilebilmiş değildir. Nitekim Kemal Burkay bile, *Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan* adlı çalışmasının bir yerinde, hâlâ ''Türkiye Kürdistan'ı" terimini kullanmaktan vazgeçmediği gibi, ekonomik nedenlerin yanı sıra, TC terörü nedeniyle köyden kente ve ''Kürdistan'dan Batı Anadolu'ya olan göç dalgası"ndan sözetmektedir (Burkay, 1997: 24). A.Taş da, *Türkiye Kürdistan*'ı, *Ekonomik ve Sosyal Yapı* adlı çalışmasında, İç Anadolu ve Kürdistan kavramlarını yanyana kullanmıştır. Burkay'ın, Anadolu hayali klişesini parçalayamayışının bir nedeni, Köy Enstitüsü çıkışlı olması olabilir.[72] Yazmış olduğu *Dersim* adlı şiir, belki de bu Anadolu etkisinin en belirgin örneklerindendir:

"Bir eski öyküdür bileceksiniz
Masallardan kalmıştır Dersim
Ülkemin ortasında gizli
Yanık bir türküdür Dersim..."(abç)

Öcalan'da ise İmralı öncesinde genel olarak bir Anadolu-Kürdistan ayrımı olsa da, zaman zaman Anadolu'yu yutucu kapsamıyla ele aldığı görülmektedir. Sözgelimi, Rafet Ballı'nın kendisiyle yaptığı röportajda (4 Mayıs 1991), çok sayıda Kürdün "Orta Anadolu'ya, Batı'ya" sürüldüğünden sözetmektedir (Ballı, 1991: 229 ve 239). 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren ise, Öcalan'da giderek izlediği silik politikaya uygun bir Anadolu söylemi belirmiştir.

Bir kez Anadolu'dan sözettiniz mi, yanına Kürdistan'ı da koysanız, siyasal tehlikeden tümüyle korunmuş olmazsınız; çünkü Anadolu kavramı, belki de doğası gereği, kültürel olarak Kürdistan'ı

[72] Burkay, Rafet Ballı'nın kendisiyle yaptığı röportajda, Kürtlerin devlet kurma arzularının anlaşılması gerektiğini söylemekle birlikte, Anadolu bağlamında ise şunları öne sürer: "Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması, emperyalizmin Anadolu'ya hücum etmesi, akbabalar gibi bir parça koparmaya çalışmaları işin bir yönüdür. (...) *Biz emperyalizmin yayılma ve Anadolu'yu parçalama politikasına karşıyız, onaylamıyoruz.* Nitekim Kürtler Maraş'ta, Antep'te Fransızlara İngilizlere karşı savaştılar." (Ballı, 1991: 389)(abç)

(Kuzey) yutmaya hazır bir kavramdır. Tıpkı kırmızı başlıklı kızın babaannesi kılığındaki kurt gibi... Daha çok eski kültürlerle ilgilenen bir araştırmacı olarak, başından itibaren Kürdistan teriminden kaçınmamakla birlikte,[73] Türkiye de sözkonusu olunca, bir Kürt olarak bu terime (Türkiye) duyduğum tepki nedeniyle Anadolu'yu tercih ederek, "Anadolu ve Kürdistan" tabirini kullanmaya özen gösterdim. Böylece, Anadolu'yu Kuzey Kürdistan (Kuzey) 'dan defettiğimi düşünüyordum. Ayrıca, Kürdistan ulusal kurtuluş savaşı yanlısı politik güçlerin çoğunun da aynı tabirleri tercih etmesi, belki motivasyonumu arttırmış olabilir. Ancak bugün, bunun tehlikeyi tamamen ortadan kaldırmadığını anlamış bulunuyorum. Dolayısıyla, bu Orta Asya kurdunun *(Türkiye)* anne figürünü *(Anadolu)* deşifre edebilmek adına, Kürdistan'la birlikte kullanırken, doğrudan Türklüğe gönderme yapan Türkiye teriminin tercih edilmesi gerektiğini düşünmekteyim.[74] Bu

---

[73] "Zor", ama zorunlu bir nokta; kendi metinlerimi ve düşünsel sürecimi gözden geçireceğim. Birincisi, Anadolucu olmamakla ve bu tehlikeyi görece erken bir tarihte deşifre etmekle birlikte, en azından daha öncesinde, bu tuzağa düşmekten kendimi kurtaramadığımı söylemeliyim. Bunlar ilk iki çalışmam... Her ikisinde de pekçok yerde antik tarihi de kapsayan bir biçimde özellikle Kürdistan kavramını kullanmakla birlikte, iki tarihsel klişe karşısında, eğilimsel Kürt düşünüşüne uygun bir biçimde, bugünkü içeriğiyle Anadolu kavramını kullanmışım. Biri "Anadolu Aleviliği" ki, burada referans noktası İran Şiiliği olduğu içindir (Aksoy, 1993: 196). Bir diğeri ise; Türk resmi tarihçilerinin "Anadolu"yu tek bir ırkla, Türk "ırkı"yla açıklayan anlayışı referans alarak, Türklerin "Anadolu"ya geldiklerinde sayıca pek az olup, zamanla burada eriyip karıştıkları ve böylece "saf Türk ırkı"ndan sözedilemeyeceği şeklinde bir sav öne sürerken... Ayrıca inkârcılığa karşı Anadolu'ya saplanıp kalan bir ispatçılık da sözkonusu (Aksoy, 1991: 151-2). Bu tuzak klişelerin dışında, Kürdistan terimini çoğunlukla antik dönemlere de ikame ederek, bazen Anadolu'dan farklılığını vurgulayan bir tarzda "Anadolu ve Kürdistan", bazen de varolan resmi Anadolu anlayışını kırma amaçlı yalnız başına Kürdistan terimini kullanageldim. (Bir örnek için bkz. Aksoy, "Tanrıların Vatanı Kürdistan", Özgür Gündem, 29.7.1993)

[74] "Ben kimim?" sorusu, duruma göre "ben nereliyim?" sorusuyla ilişkili olabilmektedir; dolayısıyla, kimlik kavramı aynı zamanda coğrafi bir nitelik kazanır. Böyle olduğu içindir ki, yukarıda Kürdistan karşısında kullanılan Türkiye kavramının, Lazistan ve Pontus'u içermediğini söylemeliyim. Kısacası, diğer halkların coğrafi kimliklerini de dikkate almak gerekir.

noktada, Kürtlerin bir yandan İç Anadolu ya da Batı Anadolu gibi Anadolumerkezci terimleri kullanıp, öte yandan *Kürdistan* sorununu "*Güneydoğu sorunu*" olarak lanse eden Türk resmi ideolojisine tepki göstermelerini, bu yabancılaşmanın ortaya çıkardığı garip bir çelişki olarak gördüğümü de belirtmeliyim.

Kürtlerde Dualist Düşünme Eğilimi ve Anadolu

Kürtlere özgü bir mentaliteden sözedilebilir mi, tartışılır; ancak, başka halklarda da varolmakla birlikte, Kürtlerde güçlü bir toplumsal psikodinamiği olan (ya herro ya merro'cu) dualist düşünme eğilimi, varlığını pekçok kavram ya da konuda gösterdiği gibi, Anadolu kavramında da göstermektedir. Bunu üç başlık altında irdelemek mümkün:

I)*Herhangi bir coğrafi kavrama karşıtlık olarak Anadolu kavramının kullanılışı;* burada birincisi, *Türkiye* teriminin çağrıştırdığı etnik/ulusal boyunduruk ve yanı sıra Kürdistan teriminin yasak oluşu etkili olmaktadır. İkincisi; bozkurtla simgelenen *Orta Asya* imgesine karşı çıkmak amacıyla Anadolu öne çıkarılmaktadır. Hasan Yıldız, Orta Asya için "esas yurtları" diyor (Bkz. Yıldız, 1991: 29). Rohat ise, Türklerin *Orta Asya*'dan göçüp "Anadolu"ya gelmelerinden önce, yörede Kürtler, Ermeniler, Asuriler ve Rumlar oturmaktaydı, demektedir (Rohat, 1989: 9). Her ikisinde de bir coğrafyaya karşı Anadolu teriminin savunuculuğu yapılmaktadır. Karşıtlık kurulan bir başka coğrafya ise *İran*'dır. Öncesini de dahil etsek bile, özellikle Şah'ın devrilmesinden ve mollaların iktidarı ele geçirmesinden sonra, "Şii İran" karşısında Alevi Kürtlerin de tutunduğu bir şablon olageldi "Anadolu Aleviliği". Bu tuzağa düşenlerden biri de benim. Kürdistan terimini de kullanmakla birlikte, aynı çalışmamda "Anadolu Aleviliği"ni kullanmışım (Aksoy, 1993). Hasan Yıldız'ı da buna dahil edebilirim; çünkü Yıldız, Türklerin Anadolu'ya değil de Kürdistan'a geldiğini söylediği yapıtında, "Şiiliğin Anadolu'daki birimi olan

Alevilik"ten sözetmektedir.[75]

II) *Siyasal karşıtlıkların kışkırtıcılığını yaptığı Anadolucu eğilim;* burada, öncelikle Türk devletinin inkâr politikasına karşı savunma psikolojisiyle "biz varız ve Anadolu'nun en eski halklarından biriyiz" şeklinde varlığını ispat etme bağlamında bir otoktoncu anlayış sözkonusu. Faik Bulut, 15/17 Kasım 1992 tarihli *Özgür Gündem*'de yayımlanan, "Kürtler Milattan, İslamdan, Türklerden ve Osmanlı'dan Önce Anadolu'daydı" başlıklı yazısında bu iddiayı dillendirmekteydi (Bir başka örnek için bkz. Rohat, 1989: 9). Bunu şöyle tercüme etmek de mümkün: Alparslan Türkeş'in "*ne mozayiği ulan*"ına karşı, "*Anadolu bir mozaiktir*" görüşünü savunmak. "Tek ulus, tek dil" şeklindeki bu yaklaşımda, nedense vatan kavramı (üniterlik) gözardı edildiği için, farklı diller ve farklı etnik gruplar öne çıkarılırken bile, mekan olarak Anadolu savunulmaktadır. Öcalan bir söyleşisinde şöyle diyordu;

---

[75] Anadolu kavramının bende uyandırdığı siyasal tiksinti ve de Kürtlerin antik "İran"la olan ilişkisi nedeniyle, Anadolu'yu reddederken, yerine benzer bir siyasal işlevi olan İran'ı yerleştirmiş olduğumun farkındayım. *Tarihi Yazılmayan Halk Kürtler'de* (1996: 77) şöyle yazmıştım: "*Kürtlerin de aynı zamanda İranlı bir kavim olduğunu unutmamak gerek. Çünkü iran, bir halkın adı değildir. Hele hele Fars halkının adı hiç değil. Bugün Farslar, İran coğrafyasına egemenler diye, belki İranlı deyince onlar aklımıza geliyor; ama doğrusu, çok uzun bir dönem boyunca, Kürtler de İranlı bir kavim idi. Çünkü, Kürtler de tarihin önemli bir bölümünde, İran denilen coğrafyada yaşadılar. Bu bağlamda, belirtmeliyim ki, İran ile Persia aynı coğrafyayı tanımlamıyor. Sayın Bender, bir yandan Medler Kürtlerin atalarıdır diyor, öte yandan Kürtlerin Anadolu coğrafyası dışında yaşamalarına müsaade etmiyor. Ve böylece okuyucularının bilincine resmi Anadolu kavramını yerleştirmeye çalışıyor." Bu yaklaşım, Cemşid Bender'in şu cümlesinin eleştirisi olarak kaleme alınmıştı: "Beş bin yıllık süre içinde Kürtler kendi dilini, edebiyatını, sanatını hiçbir İran kavminin etkisinde kalmadan yaratmış bulunuyordu." Cemşid Bender ise, Anadolu eleştirime karşı, benim İran kavramı hakkındaki düşüncelerimi çağrıştıran şu karşılığı veriyordu: "... bizim kullandığımız Anadolu sözcüğü Türk dilinden gelimli değildir. Anadolu bir devletin adı da değildir. Belli bir coğrafya parçasının adıdır."* (Bender, 1996: 36) Burada farklı tutumlar olsa da, benzer bir zihinsel işlerlik sözkonusu... Ancak, Anadolu'dan kaçarken İran'a tutulmamın önemli bir nedeni, Kürdistan'ın parçalanmışlığı olsa gerek; parçalanmış Kürt siyasal aklı!.. Fakat, Bender'in tavrı ise, dualizmin ötesinde bir başka politik içerik taşımaktadır.

"Kemalizm bütün halkların tarihinin çarpıtılmasıdır. Anadolu uygarlıklarının (uygarlıklarının, yn.) çarpıtılmasıdır. Ve şu anda Türkiye sorunun özü de, kemalizmin tek renk, tek ulus, tek dil, tek kültür bil mem 'tek, 'tek', 'tek' saplantısındaki çağla tezat teşkil eden anlamsız ısrarıdır." (Serxwebûn, Temmuz 1998,s.14). Faik Bulut, "Türkiye'de Kültür Mozaiği" başlıklı konuşmasında (*Berfin Bahar*, Temmuz 2000), çubuğu bükebilmek amacıyla örtük olarak Türkeş'e göndermede bulunarak, "*Anadolu hayatı boyunca ne beton oldu, ne de olur. Anadolu her zaman kavimler kapısıdır, kültür mozaiğidir.*" demektedir. Yine, Kürtleri ezenlerin dış kökenli ("kökü dışarıda") bir takım "devşirme"lerden oluştuğu şeklindeki sava karşı geliştirilen otoktonluk anlayışı bağlamında bir Anadoluculuk da sözkonusu. Yaşar Kaya, Musa Anter, Abdülmelik Fırat gibi önde gelen pekçok Kürdün bulunduğu nokta burasıdır.

III) *Türk tarih tezlerinin karşıtlarını benimseyerek Anadolu kavramının girdabından kurtulamamak*; ilk nokta şu; Türkler Anadolu'ya geldiklerinde sayıca kalabalıktılar, oysa Anadolu'nun yerli nüfusu zaten azdı savına karşı, Türklerin Anadolu'ya geldiklerinde tersinin doğru olduğunu ispatlamaya kalkışmak (Bkz. Aksoy, 1991: 151). Azınlık-çoğunluk ikileminde karşılaşılan algılama biçimine benzer bir durum sözkonusu burada. İkincisi, Türkler Anadolu'yu fethetmiştir anlayışına karşı, bunun bir fetih değil, işgal olduğunun savunulmasıdır (G. Aslan, 2001). Selahattin Çelik de, *Ağrı Dağını Taşımak* adlı çalışmasının girişinde, "*Kürdistan önce İslamî Arap ordularının* (700-950), ardından *Moğollar* (1000-1100) ve *Selçukluların* (950-1200) *işgal ve yıkımına sahne oldu*" demekle birlikte, hemen akabinde, "Selçukluların Anadolu'ya yayılması"ndan, "Türklere Anadolu'yu işgal olanağı sağlayan Malazgirt savaşında (1071)" Kürtlerin 15 bin atlı ile Selçukluların yanında" yeralmalarından sözeder (Çelik, 2000: 17). Yani, Anadolu'yu Türkler bizim sayemizde ele geçirdi denilmek isteniyor. Bir başkası ise; farklı etnik grupların Anadolu'ya sarılarak, kendilerini zaman zaman Anadolu'nun solan rengi ya da kayıp sesi olarak betimlemiş olmalarıdır. Bu ise, uç noktada "halklar mezarlığı" ("halklar hapishanesi" değil de) şeklinde formüle edilerek, bu kez karşısına "halklar bahçesi" ya da "insan bahçesi" Anadolu çıkarılmaktadır.

Görülüyor ki, Türk resmî tezinde hangi öge önplana çıkarılmış ya da çıkmışsa, yalnızca onun karşıtı referans alınarak sorun çözümlenmeye çalışılmıştır. Böylece *özne*, Türkler yerine Kürtler; *eylem*, fetih yerine işgal; yer Orta Asya, Türkiye ya da İran yerine Anadolu; *yapı*, üniter Anadolu yerine mozaik Anadolu olarak değiştirilmektedir. Kısacası, dualist düşüncenin antagonist karakteristiği, her defasında zıddı olduğunu düşündüğü *özne, eylem, yer* ya da *siyasal yapıyı* seçip yerleştirmekle yetinmektedir. Anadolu yerine Kürdistan teriminin tercih edilmesi de çoğunlukla durumu değiştirmemektedir; çünkü, aynı gelgitlerden birine kapılan herhangi bir kimse, sözkonusu düşünce dinamiğine uygun yeni bir seçişde bulunabilmektedir. Bu nedenle, Kürdistan terimini kullananların çalışmalarında ya da söylemlerinde bile yutucu özelliğiyle Anadolu kavramı eksik olmamaktadır. Aynı durum bugün *ortak vatan* kavramını reddedenlerde bile gözlemlenebilmektedir. Çarpıcı bir örnek; Mahsum Hayri Pir, yakın zamanda yayımlanan çalışmasında, Öcalan'ın ortak vatan kavramını reddettiği ve bunun kritiğini yaptığı halde, Anadolu'yu yer yer yutucu anlamıyla da kullanabilmiştir:

> "Oysa biliyoruz ki, Ermeni katliamı, yine daha önce geliştirilen Rumların göçettirilmesi, *Anadolu'nun tümünün Türkleştirilmesi politikası* İttihat-Terakki politikasıdır." (Pir, ty: 173) (abç)

Bazen de Anadolu sözkonusu olduğunda, onun yerine ya da karşısına değil de, ona eklemlenmek üzere Mezopotamya kavramı öne çıkarılmaktadır. "Anadolu ve Mezopotamya halkları" söylemi, savaşın en kızgın dönemlerinde bile Kürdistan'ı gölgeleyecek biçimde öne çıkarılmıştı. Sözgelimi Ali Haydar Cilasun, Alevilik Bir Sır Değildir adlı kitabında (1995: 11) şöyle diyordu:

> "Salt Anadolu kültür mozaiği demek, biraz 'ırkçı' geliyor bana, mozaiği oluşturan Mezopotamya-Anadolu dersek daha doğru olur. (...) Demek Mezopotamya mozaiği Anadolu mozaiği ile sarmaş dolaş."

1990'lı Yıllar Türkiyesi'nde Anadolumerkezci Kürt Tarih Yazıcılığı ve Sosyalist Anadolucular

Yukarıda sözünü ettiğim ve kimilerine değindiğim etkenler, 1984-98 yılları arasında süren savaşın en şiddetli döneminde bile ortadan kalkmamış, pekçok ünlü Kürt siması da Anadolu'dan kopamamış, kopmak istememişlerdir. Bodrum'u, Marmaris'i Türklere bırakıp da Hakkari dağlarına mı sıkışıp kalacağız diye ayrılık yanlısı düşünceden yana olmadığını, daha 90'lı yılların başında açıklayan Musa Anter de kopamayanların başında gelir. 1992'de İsmet Aslan'ın kendisiyle yaptığı röportajda, "*Anadolu bir kültür mozayiğidir, değil mi?*" şeklindeki retorik soruyu "*Anadolu bir mozaiktir*" diye yanıtlayan Anter, hemen arkasından, "*ama bu mozayiğin içinde en az malzemesi olan Türklerdir. Bu mozaikte en çok Kürt renkleri var. En çok Ermeni renkleri var. En çok Rum renkleri var. Bizanslıların, Farsların, İranlıların var...(...) Türklerin katkısı yok. Ancak Türkler bunlara iştirak etmişlerdir,*" diye devam etmektedir (Kaya, 1993: 64). Röportajın bir başka yerinde ise, "*biz bugün Anadolu'da iyi-kötü beraber yaşıyoruz*" demektedir. Ancak Anter'de de, Kürt mentalitesindeki "çifte vatan" bilincinin izlerine rastlanmaktadır. Emin Çölaşan'ı hedef aldığı ve "Çöl ajanı" yakıştırmasını yaptığı makalesinde (ve diğer pekçok makalesinde de) ise, Kürdistan ve Anadolu ayrımını vurgulayacak bir biçimde "Kürdistan ve Anadolu halkı"ndan sözetmektedir. Bir başkasında da, "asırlardan beri Bizans'a, Rusya'ya ve İran'a karşı Anadolu'yu bir sur gibi koruyan Kürt ve Kürdistan dağları"nın Ankara DGM başsavcısınca "eşkiya yatağı" olarak nitelendiğine değinmekte ve başsavcı Nusret Demiral'ı eleştirmektedir (Anter, 1996: 129,137).

Kürt ulusal hareketinin de etkisiyle 90'lı yılların hemen başlarında Türkiye'de ortaya çıkan ve içlerinde farklı düşünceleri barındıran Kürt tarih yazıcılarında da genel olarak bir Anadolu eğilimi vardır. Bunun en açık savunuculuğunu yapan kişi ise, Cemşid Bender'dir. Bu

yanıyla ele alındığında, Bender, aslında öznesi Kürtler olan bir *hayali Anadolu tarihi* yazmaktan öte birşey yapmamış, son tahlilde, özne olarak sunduğu Kürtleri, Anadolu'nun nesnesi yapan politikaya kurban etmiştir. Bu apaçık siyasal hedef, kitabın ilk cümlesinden son cümlesine dek sürüp gider. *Kürt Tarihi ve Uygarlığı* adlı yapıtına, Nuri Dersimi'den aparttığı cümlelerle başlayan Bender'e göre, Kürtlerin yaşadığı yer hep Anadolu!.. Dahası var; Kürtler bu yüzden Anadolulu bir halk ve dili de bir Anadolu dili!..

1996'da yayımlanan *Tarihi Yazılmayan Halk Kürtler* adlı çalışmamda, başını Bender'in çektiği bu Anadolumerkezci Kürt tarihini şiddetle reddetmiş ve eleştirmiştim. Üstelik onun, Kürtlere ancak Anadolu'nun bütünselliği içinde bir yer verdiğini göstererek, nasıl olur da böylesine "milliyetçi" bir tarihçinin kendi ülkesini yadsıyabileceğini, üstüne basa basa, altını çize çize sormuş, sorgulamıştım. Bunun üzerine koca bir kitap kaleme alıp tartışmayı kişilik üzerinden yürütmeye çalışarak vaziyeti kurtarma yoluna giden bu "Anadolu Kürt tarihçisi", yeni kitabında da bunun ipuçlarını veriyordu:

> *"Anadolu sözcüğüne gelince"* diyor Bender, *"bu sözcüğe Aksoy çok bozuluyor. Her sayfasında niçin Anadolu yazmışsın diye maça asılıp duruyor."*

Kitabını zaten *Kürt Tarihi ve Uygarlığı* adıyla yayımladığını ve böylece *"ülke sınırları içinde"* bulunduğu bir dönemde ilk kez Kürt tarihi yazdığını belirten Bender, bir bakıma "Kürdistan adına hacet kalmadı" demeye getiriyor (Bender, 1996: 34).[76]

[76] Bender, 28 Kasım 1992 tarihli Özgür Gündem'de yayımlanan "Anadolu Kültür Mozayiği" adlı makalesine şöyle başlıyor: "Konumuz Anadolumuzun kültür mozayiği olunca bu çok zengin platformda anlatılacak o kadar çok şey var ki..." Bender, "Neden Barış?" başlıklı bir başka makalesinde ise şunları söylüyor: "Bu ülke hepimizindir. Türk olsun, Kürt olsun, Çerkez olsun, Laz olsun, Süryani olsun bu toprakların insanları kendi ana dilleriyle, kendi türküleriyle, kendi kültürleriyle, kendi tarihleriyle bir arada var olacak ve yaşayacaklardır. Halklar mozaiğinin gerektirdiği demokratik haklar sağlanarak eşit koşullarda sevgi ve barışın yaratılmasını dileyerek yazımı burada noktalıyorum." (Zülfikar, sy.34, Kasım/Aralık 1999, s.10) (abç)

Anadolu'yu İlhan Selçuk'un ifadesiyle "zamanda ve uzamda bir bütün" olarak sunduğu apaçık olan bu Kürt tarihçisinin şaheserinden, biraz da Kürt tarihçiliğinin Bender'li o muhteşem günlerini yadetmek amacıyla bir pasaj alıyorum:

> "*Eski çağlarda Anadolu sanatını, o devirde* yaşamış uluslara göre *birbirlerinden ayrı, bölünmüş ve kopuk bir varlık olarak görmemek gerekir.* Aksine ilkçağlarda Anadolu'da bütünlüğe ulaşmış bir sanat dünyası var. Bu sanat dünyasını da inanç sistemleri besliyordu. Anadolu sanatının hem Batı'yı hem Doğu'yu etkileyebilmesi *bu birlikten doğmuştur.*"(Aktaran, Aksoy, 1996: 79) (abç)

1996'daki tarih tartışmalarında, özellikle Bender'e cevaben yazdığım ve *Demokrasi* gazetesinde (16 Haziran 1996) yayımlanan "Kürt Tarih Yazımının Tarihi" adlı makalemde, egemenlerin tarih yazıcılığından siyasete sıçrama konusundaki maharetlerine de değindikten sonra, Anadolumerkezci bu tarihin iki tarz-ı siyasete yol açtığını, birinin "Anadolu"nun Kürtleşmesi, diğerinin ise Kürtlerin Anadolululaşması olduğunu söyleyerek, aynı zamanda Kürt hareketini de uyarmak sorumluluğunu duymuştum; nafileymiş!...

İlginç olan, bu tartışmaya katılanlardan, görebildiğim kadarıyla kimse bu eleştiriyi gündemleştirmedi; bu bir yana, pek değinilmedi bile. Katı bir ulus-merkezci olduğu düşünülen Bender'in, neden "vatansız" bir tarih yazdığı kendisine sorulmadı; çünkü o, zamanında siyasetin güçlü rüzgarlarını da arkasına alarak, kitabında Kürtler için yazdığı gibi bir "altın çağ" yaşıyordu.

Başka pekçok konunun yanı sıra, bu bağlamda eleştirdiğim araştırmacılardan biri de Faik Bulut'tu. Bulut, *Kürt Dilinin Tarihçesi* adlı kitabında, "*Anadolu'nun Fırat'a kadar olan kesimine kadar*"gibi ifadelerle, Anadolu kavramının etkisinde kaldığını açığa vuruyordu. Kitabın bir başka yerinde ise, uygarlık tarihinde bir takım ilk buluşların "Anadolu"da, "daha doğru bir ifadeyle Zagros bölgesi ve Yukarı Mezopotamya'da" ortaya çıktığını belirtmekle, Bender ve Mihotulî arasında kaldığını bir nevi itiraf etmekteydi. Daha 1991 yılında yayımlanan *Belgelerle Dersim Raporları* adlı kitabının girişinde, şöyle yazıyordu Bulut;

"Kanımca, S.Mihotolî, Misak-ı Milli sınırlarına bir tepki olarak Kürtlerin yurdunu hep Zagroslara doğru itmekte; Anadolu'nun Önasya olduğunu unutmaktadır (...) Dr. Bender ise Kürtlerin kökenini elverdiğince İç Anadolu'ya çekmektedir. Konu tartışılmaya muhtaçtır." (Bulut, 1991: 12)

Bulut'un 15/16/17 Kasım 1992 tarihli *Özgür Gündem* gazetesinde yayımlanan "*Kürtler Milattan, İslamdan, Türklerden ve Osmanlıdan Önce Anadolu'daydı*" başlıklı yazısı ise, Anadolu eksenli politik tutumunun en açık örneğiydi. Yazının 15 Kasım 1992 tarihli olan bölümünde Malazgirt'te Alparslan'a hizmet eden Kürtlerden sözetmekte ve bu Kürtler de Alparslan'ın ordularıyla birlikte İç Anadolu'ya akıp gittiler, demektedir. Bulut, "Türkiye'de Kültür Mozaiği" başlığıyla *Berfin Bahar* (2000) dergisinde yayımlanan konuşmasında ise, sırtını Kürt İttihatçısı Abdullah Cevdet'e dayayarak, Anadoluculuğun ateşli bir siyasi savunuculuğuna soyunduğunu nihayet göstermiştir.

Eleştirdiğim tarihçiler arasında yeralan Torî de, 1999 yılında yayımlanan *Anadolu Kültüründeki Kürt Etkisi* adlı yapıtında, daha da ileri giderek şunları söylüyor:

"*Selçuklular, ardından da Osmanlılar* Anadolu'ya geldiklerinde Kürt kökenli Ari boyların ve bu boyların kültürlerini etkilediklerini *Anadolu halklarının kültürleri ile karşılaştılar.* Selçuklu ve Osmanlılar bu kültüre çok kısa bir sürede entegre olduklarından, bu halklarla çabucak kaynaştılar. *Bu kaynaşma sonucu Anadolu'da heterojen bir kültür oluştu. Varlığını günümüzde bile sürdüren bu kültür, bir yerde Anadolu kültür mozayiğini meydana getirdi.* (Torî, 1999: 10) (abç)[77]

Bender'in yanı sıra Torî de Anadolu kavramıyla birlikte Ari ırk tabirine de atıfda bulunmaktadır. Doğrusu, bu kavramı (Ari ırk) görünce,

[77] Torî'nın 9 Nisan 1994 tarihli bir yazısının başlığı da "Anadolu Uygarlığında Kürt Etkisi" idi. (Bu konuda ve 1990'lı yıllardaki Kürt tarih yazıcılığı tartışması üzerine bkz. Konrad Hirschler, "*Defining the Nation: Kurdish Historiography in Turkey in the 1990's*", Middle Eastern Studies, Vol.37, No.3, July 2001).

insan Alman ulusçuluğunun etkisini arıyor. Bir parça öyle olabilir; ancak, böyle bir ulus tarihçisinin vatan konusunda da çok fazla tutucu olması gerekirken, tam tersine bir anlayışla karşılaşmaktayız. Bütün bu anlayışı eleştirmemize rağmen, yakın bir zamanda çıkan ve bu alanda pek fazla bir birikimi olmadığı anlaşılan bir yazarın, bizi kozmopolitizmle suçlaması da anlaşılır bir tutum olmasa gerek (Bkz. Ayhan, 2000).

1996'daki Kürt tarih yazıcılığı tartışmasıyla ilgili kaleme aldığım, fakat yayımlayamadığım "Dil, İdeoloji ve Metodoloji. Kürt Tarih Yazıcılığında Üç Temel Sorun" adlı incelememde, Anadolu'nun bu "saf" çocuklarını şöyle eleştirmiştim:

> "..... bazı Kürt tarihçileri bir yandan 'ilkel milliyetçi' savlar öne sürüyor, öte yandan, coğrafya (vatan) sözkonusu oldu mu, Kürt tarihinin (dolayısıyla Kürt siyasetinin de) pusulası olarak Anadolu'yu göklere çıkarıyor. Böyle yapılmakla, deyim yerindeyse Kürdistan terimi üzerine ölü toprağı serpiliyor, resmi ifadesiyle üzeri 'betonlanmış' oluyor." [78]

Ne ilginçtir, o tarihte Cemşid Bender'in bana karşı "Kürt halkının kılıcı"nı salladığını söyleyen Selim Ferat ise, 1999 yılının ilk aylarında İlhan Selçuk'un "Anadolu İnsanı" (*Cumhuriyet*, 6 Mart 1999) adlı makalesinden sonra, "Anadolu insanı" kavramını kullananların birer "kolonizatör" olduğunu yazmıştı (Bkz. Ferat,1999).[79] Daha da ilginç olanı ise, İlhan Selçuk'un makalesinden yalnızca üç gün sonra, yani 9 Mart 1999'da Med TV'de yayımlanan Alternatif adlı programa katılan Mahir Sayın, Kürt sorunun çözümüne "katkı" anlamında "Anadoluluk üst kimliğini" öneriyor, İ. Metin Ayçiçek de bunu onaylıyor ve "Anadolu

[78] G. Aksoy, "Dil, İdeoloji ve Metodoloji. Kürt Tarih Yazıcılığında Üç Temel Sorun" (yayımlanmamış makale), s.11

[79] "Anadolu İnsanı kavramı, Misak-ı Milli için kullanılır. Egeden gelen biriyle Rize'den gelen de 'Anadolu İnsanı'dır. Sömürgelerde ve rezsmi sınırlar içinde sıkıştırılan köleleri terbiye etmek için, bu kavram hem 'komünist'ler hem de faşistler tarafından kullanılır." (Ferat, "Trilojide Sömürgeciler -III -Emin Çölaşan", Özgür Politika, 24 Haziran 1999)

toprakları üzerindeki Kürt asimilasyonu"ndan sözediyordu. Bunu şunun için yazıyorum; Anadoluculuk, Türklerden Kürtlere, Müslümanlardan Alevilere, sağdan sola kadar pekçok kesimde -hatta burjuva sol ile devrimci sol arasında bile- kendisine bir taraftar grubu yaratmıştır. Ancak, aralarında farklar olsa da, sosyalist Anadoluculuğun hemen yanında yeralan ve bu yüzden kesişme noktalarının fazlaca bulunduğu sol Kemalist Anadoluculuk, Kürtleri silik birer yurttaş olarak Türk ulusçuluğuna entegre etmeye çalışmaktadır. Özellikle Yunus'la başlayıp Hacı Bektaş ve Pir Sultan'la devam edip, Mustafa Kemal'le noktalanan bu söylem, çizgisi itibariyle Alevileri de Kemalizmin torbasına koymayı hesaplamakta, bunda çoğunlukla da başarılı olmaktadır.

Yakın zamandaki savaş sürecinde, zamanla Kürdistan kurtuluş hareketine ısınan kimi sosyalist Anadolucu Türk aydınlarının, Kürdistan kurtuluşçuluğuna verdikleri dolaylı zarar, sanırım burada düğümleniyor; çünkü bu aydınlar, Kürt yayın organlarında yayımlanan makalelerinde "mozaik"e (Anadolu) duydukları içten sevgiyi diye getirmekteydiler. Onlar böyle yapmakla şu çelişkinin de sahibi oluyorlardı; bir yandan, ayrılma hakkını zayıflatan güçlü argümanlar (Anadolu gibi) kullanıp, öte yandan "ulusların kendi geleceğini belirleme hakkı"nı kağıt üzerinde kabul etmek gibi... Çok açık ki, Kürt ulusal iradesinin önüne "Anadolu" gibi bir taş koyduktan sonra, mezar taşlarının üzerinde "*muhayyel Kürdistan burada metfundur*" yazılı olan kayıp bir halka hayıflanmaları, anne timsahı hatırlatmaktadır.

Sosyalist Anadoluculara örnek vermek gerekirse, -ki Türk solunun büyük bir çoğunluğunun sözlüğünde hâlâ Kürdistan yoktur ya da siliktir, onun yerini Anadolu kaplamaktadır- Kürt mücadelesinin yanında duran ve zaman zaman Kürdistan'dan sözeden Haluk Gerger de birçok defa Anadolu hayranlığını konu edinen makaleler yayımlarken (Bkz. Gerger, 1994: 59), dünyayı çok kimlikli bir mozaik köy olarak ilan eden "Yeni Dünya Düzeni"ne ilişkin çalışmalarıyla tanınan Temel Demirer ise, bir kitabında şöyle diyor:

> "kaba hatlarıyla değinerek ilerlersek; insanlık serüveninin tarihsel birikiminde, kendine özgü renkliliği ve zenginliği ile *Anadolu kültürel bir mozayiktir*." (Demirer, 1997: 244) (abç)

Ragıp Zarakolu ise, bilinçli bir tercih olarak yazılarında artık "Doğu Anadolu" kavramını kullanmakta (Bkz. Özgür Politika, 3/8/2001) ve "Anadolu kimliği"nin bir üst kimlik olarak birleştiriciliğinden sözetmektedir. ("Coğrafi Yurtseverlik", *Yedinci Gündem*, 9/2/2002). Zarakolu böyle bir çözümün Türk devletinin "önünü açacağı"na da vurgu yapmaktadır!..

Aslında 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde, Anadolucu düşünce Kürtler arasında "en tepe" noktalarda olgunlaştırılmıştı bile. Nitekim, Şubat 1999'da *Serxwêbûn*'da imzasız yayımlanan "Kemalist Tarih Alternatifleri Yok Etme Tarihidir" başlıklı yazıda, özünde Kemalizmin beslendiği pozitivizm eleştirilmiş *(üniter Anadolu)* onun yerine bugün yine Kemalistlerin başka anlamlarda kabul edebilecekleri postmodern çoğulcu mekan *(mozaik Anadolu)* benimsenmiştir; Kürdistan ise, tabii ki yine kayıptır. Kürtlerde eğilimsel, dolayısıyla bağlamsal olan kutupsal düşünme biçimi, burada ise resmi ideolojiyi referans almış, onun tekçi yapısına karşı, çoğulculuğu savunmuştur; ancak sonuç değişmemektedir; çünkü, son tahlilde varolan değişim devletin yapısında, yani kamusal alanda değil, kültürel, hatta bireysel alandadır ki bu bile, bugün tam bir kabul görmüyor Türk egemenlerince. Sözkonusu makaleye dönersek, orada daha öncesinde yaratılan "Anadolu bir halklar bahçesidir" söylemine uygun düşecek bir başka ifade yeralmaktadır. Bu ise, Türk egemenlerince "Anadolu'nun bir halklar mezarlığı"na dönüştürülmüş olmasıdır. Aynı çevrelerce Sovyetler Birliği bir *halklar hapishanesi* olarak anılırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin böyle bir nitelemeye pek fazla bulaştırılmaması bağımsızlık perspektifinin terkedildiğini gösterir.

Böylece, giderek "en tepe" noktalardan paraşütle indirilen ve her geçen gün daha da yaygınlaşıp Kürdistanlıların bağımsızlık iradesini kemirip yokeden bu Anadolucu projenin kökleri irdelendiğinde, bunun biraz da Türkiye devrimci hareketinin kimi Kürt siyasi oluşumlarına ilham kaynağı olmasıyla açıklanabilir. Ama garip olan, sosyalist Anadoluculuk savunusunu yapan Türkiye devrimci hareketleri üyelerinin büyük bir çoğunluğunun da Kürt ya da Alevi oluşlarıdır. Mücadelenin bu iki dinamik kesiminden yoksun kalmaya dayanamayan ve onların yokluğunu düşündükçe karamsarlığa ve güvensizliğe düşen

Türkiye sol hareketi, bu nedenle savaş döneminde bile Anadolu'dan tam olarak vazgeçememiştir.

Son yıllarda ise, özellikle de Öcalan'ın tutsak edilmesinden sonra, Türk devletince, Kürtleri gerek kültürel gerekse siyaseten, ama özellikle siyaseten *kollektif bir özne* olmak yerine, *silik bir Kürt* (yurttaş) olarak Türk ulusuna entegre etmeye yönelik tasarlanan Anadolu projesi, etkin bir biçimde yürürlüğe konuldu. Öcalan'ın "ortak vatan" önerisi bunun bir yansımasıdır; bu düşüncenin arka planında Yalçın Küçük'ün emeği de bulunmaktadır. 1990'da yayımlanan *Kürtler Üzerine Tezler* adlı kitabını kendi deyimiyle "ortağı"na adayan ve kitabın girişinde de ortak kavramına övgüler dizen, ortak olmayı sevdiğini belirten Küçük, Kürt hareketini yanlış bilgilendirip manipüle ederek, sonunda hareketin hiç değilse ideolojik olarak sönümlenmesinde rolü olan önemli "şahsiyet"lerden biri olmuştur. Yalçın Küçük, *Kürtler Üzerine Tezler*'de, Türklerin "Anadolu'yu zaptedişleri/fethedişleri" bağlamında üç olasılık üzerinde duruyor: a)-Türkler Anadolu'yu zaptettikleri zaman Anadolu'da yine Türkler yaşıyordu. Fetih ya da zapt deniyorsa, daha önce buralarda Türkler yaşamıyordu. "Bu sonucu kesinlikle ileri sürebilirim," diyor. b)-Türklerin Anadolu'yu fethettiklerinde Anadolu'nun bir Afrika Jungle'ına benzediği söylenebilir. Ancak arkeoloji bunu çürütüyor. c)-Öyleyse, Türklerden önce Anadolu'da başka halkların yaşadığının kabul edilmesi zorunludur. Küçük Asya'nın doğusunda, Türklerden önce Ermeniler ve Kürtler yaşıyordu (Küçük, 1990: 184) Böylece Anadolu, Küçük'ün zihniyetinde Kürtlerin Türklerle birlikte yaşadıkları bir *ortak mekân* olarak su yüzüne çıkmaktadır; ancak, bunun bir mütemmim cüzü olması gerekir. O da Küçük'ün "*ortak çatı*" dediği Türk devletidir. Nitekim Y. Küçük, İstanbul DGM'de 3 Mart 1992'deki savunmasında Öcalan için devletine kefil oluyordu: "Türkler ile birlik istediğinden, *ortak çatı* altında yaşamak istediğinden hiç kuşku duymuyorum (...) *Bu topraklarda birlik olacaktır.*" (abc) Bir başka savunmasında ise, bu sözlerin devamını dillendiriyordu: "Peki ama PKK ve önderi Apo'nun Türk devleti için yarattığı sorunların hesabi yapılabilir. Yapılmamalıdır. Öncelikle bunlar geçicidir; *ikibin yılına açılan bir zaman dilimi içinde bunların ortadan kalkacağını görebiliyorum.*" (Küçük, 1993: 157 ve 162) (abç)

Türküden Katliama "Anadolu"nun Etnik İmgeleri

Kültürel alanda, özellikle de müzikte birbiri ardına yayımlanan "*Anadolu Ermeni Halk Müziği*", (Kalan Müzik Yapım) "*Anadolu Beşik*" (Kalan Müzik Yapım) "*Türkülerde Anadolu*" (Ada Müzik) "*Anadolu'dan Kafkaslara Ermeni Müziği*" (Knar Müzik Yapım) gibi kasetlerle de beslenen sözkonusu yaklaşım, sonuçta sol Kemalist Anadoluculuğun milli folklorcu damarıyla belli noktalarda buluşmaktadır. Kürt medyasında bile, "*Anadolu'nun Dilinden Telinden*" türünden programlar yayımlanmakta, "Kutsal Anadolu Barışı" adlı makalelere rastlanmaktadır. Bu dönemde TRT ise, "Anadolu'dan Görünüm" adlı bilinen programın dışında, "Anadolu Düşleri", "Bir Nefes Anadolu" ve "İnanç Mozayiği Anadolu" gibi programları yayına sokmuştur. Özellikle de TRT-Int'de "Anadolu Aleviliği"ni kışkırtacak ölçüde sazlı sözlü yayınlar yapılmakta ve böylece uzaktan milliyetçiliğin önü kesilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, Anadolu'dan Görünüm'ün TRT-İnt'te yayından çekilmesi dikkate şayandır. Bunların yanı sıra, Türkiye devrimci hareketleri ise, bu projeye dünden razı olarak, "Yaşadığımız Vatan" adlı dergiler çıkarmakta, Anadolu kültür merkezleri oluşturmaktadırlar.

"Anadolu"yu bir Türk ve türkü diyarı olarak görenler, müziğin insanları birleştiren yanını kışkırtarak, Kürtlerin bağımsızlık şarkısının sesini kısmaya çalışmaktadırlar. Daha 1988'de yazdığı bir makalede, Akurgal bunun ipuçlarını vermişti:

> "Bütün Anadolu'da olduğu gibi Doğu Anadolu'da da şarkı değil, türkü söylenir. Dikkat edilirse sözkonusu ezgi türünün adı 'türk'dür; yani Türk biçimi anlamına gelen türküdür. Böylece Kürtler ezgilerini 'Kürdi' yani Kürt biçimi değil, bütün Anadolu ve Rumeli'de olduğu gibi türkü adı altında okurlar, öbür kültür alanları ve din de hesaba katılırsa Kürtlerin Türklerden ayrı bir özelliği olmadığı söylenebilir." (Akurgal, 1990: 629) ("Kürt türküsü" kavramının iğretiliği üzerine bkz. Aksoy, 1998).

Geçmişte Kürtler arasında da, *Anadolu* ve *Anadolu insanı* kavramlarıyla *türküyü* neredeyse birbirinin olmazsa olmazı sayan yaklaşımlara rastlanmaktaydı. (Örnek için bkz. Bayrak, 1985: 5) Son dönemin Anadolucu rüzgârı ise, her kesimden insanı etki alanına çektiğinden, müzikte yeniden böylesi bir oluşum filizlenmiştir. Kürt ulusal kimliğinin oluşumuna söylediği stran/klam'larla önemli bir etkisi olan Şıvan Perver'in gittikçe artan "mozaik" vurgusu da bu bağlamda değerlendirilebilir. Son çalışmasını, Kardeş Türküler'le -ki bu, hem kardeşlik hem de türküyle mozaik imgesini çağrıştırdığından, Kürtlerin bağımsızlık referanslarını ketleyen bir isimdir- birlikte hazırlamış olması bunun bir işareti olmalıdır. Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in, *Kardeş Türküler*'in CD'lerini Avrupa'daki meslektaşlarına "bizim müziğimiz" diyerek armağan etmiş olması dikkatlerden kaçmış olabilir; ancak bu, etnomüziğin bile, Türk tezinin dışa karşı kültürel dayanaklarından biri haline gelebilirliğini göstermektedir. 1988'de "yazmış olduğu" (?) *La Turquie en Europe* adlı kitabında, Avrupa topluluğuna karşı Anadolucu söylemle savunma yapan Turgut Özal da bunu öngörmüştü.

Kısacası, *kültürel yanıyla* folklora ve müziğe dayanarak Kürtleri folklorik bir ögeye dönüştürmeye çalışan bu topyekûn (total) Anadoluculuk, siyasal yanıyla da Kürt sorununu "Anadolu insanı" kavramı aracılığıyla basit "insan hakları" düzeyine çekmekte ve sivil toplumculuğa hapsetmektedir.[80] Kaldı ki; Anadoluculuk, çoğulcu toplum imgesi ve sivil toplumculuk, konjunktürel olarak üstüste düşmüşlerdir. Bu düşüş öylesine *yüksekten* olmuş olacak ki, Kürtler üzerine araştırmalar yapan kimi Batılı yazarlar bile, artık Kürdistan yerine, Anadolu terimini kullanmayı tercih etmektedirler. Sözgelimi Paul White, 2000 yılında yayımlanan *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizes? The Kurdish National Movement in Turkey* adlı yapıtında, "modern Kürt Anadolusu", "Kürt Doğu Anadolusu" ya da "Anadolu'daki Kürt isyanları" gibi ifadeler kullanmıştır (Bkz. White, 2000: 6, 108,206). Ama, Kürtlerin bu kavrama olan siyasal yatkınlıkları daha şaşırtıcı

[80] "Washington'da Kürt sorununun adı 'insan hakları'" (M.Ali Birand, "ABD'nin Silah Ambargosu Yine Başladı", Sabah, 19 Mayıs 1997)

boyutlardadır. Örneğin Hasan Bildirici, Öcalan'ın Demokratik Cumhuriyet projesinin, "bir kültür ve inançlar mozayiği olan Anadolu için, uygulanma şansı en yüksek proje" olduğunu savunmaktadır (Bildirici, 2001). Bildirici bir başka yazısında ise, yer yer Kürdistan terimini kullanmış olsa da, yutucu anlamıyla Anadolu'yu benimsemiş görünüyor; "*Anadolu ilk göç ve soykırımı yaşamıyor. Kürtlerden önce kimler bitirilmedi! Anadolu Ermenilerine ne oldu?*" (Bildirici, 2001a)[81]

Çok kimlikli dünyanın kültürel etkisi ve Kürt ulusal hareketinin ivmesiyle, kendi kimlikleriyle ilgili kültürel etkinlikler ortaya koyan ve bunu geliştirmek isteyen başka pekçok etnik grup da "Anadolu" metaforuna sığınarak kendilerine bir meşruiyet sağlamaya çalışmakta ve Kürtlerin "Anadolu"ya aitlik duygusunu sürekli olarak kışkırtmaktadır. Böylece Anadolu, "rengarenk bir kanaviçe" olarak sunulmaktadır çoğu kere (Bkz. Soysü,1992: 9). Böyle düşünüldüğü içindir ki, bazen de bir halk (sözgelimi Süryaniler) Anadolu'nun solan rengi sayılmıştır (Bilge, 1996). Aynı tabloya, Batılı araştırmacıların çalışmalarında da rastlarız (Andrews, 1989). Kendilerini Kürt yayın organlarında daha açık ve rahat olarak ifade edebilen farklı etnik gruplardan yazarlar, genellikle bu tabloyu perçinleyen yazılar kaleme almışlardır. Sözgelimi Selma Koçiava, 3 Nisan 1999'da *Özgür Politika*'da yayımlanan makalesinde, Lazları kastederek, "*Anadolu topraklarında biz de yaşıyoruz ve hâlâ kültürümüzü yaşatıyoruz,*" diyordu. Mihraç Ural da, Özgür Politika'da yayımlanan hemen her yazısında "Anadolu mozaiği"ne vurgu yapıyordu. İki ayrı yazısından birer pasaj alıyorum buraya:

> "Hiç Türkçe bilmeyenlerle, bir Arap devrimcisi olarak, hiç Kürtçe bilmeden sürdürdüğüm diyalog tam bir Anadolu mozaiğinin, hakimlerin zulmüne inat yaşayan demokratik diyaloğuydu. Anadolu coğrafyasına ait, siyasal-yönetsel işlevlerin aranan alt yapısı, kökler bundan başkası değildi." (Ural,1999)

[81] Bildirici'nin sözkonusu yazısı 14 Temmuz 1982 direnişi ile ilgili olup, metnin içine yerleştirilen "Diyarbakır yargılamaları"yla ilgili resmin altına, ne gariptir ki, gazete tarafından şu cümle konulmuştur: "14 Temmuz 1982 direnişi, ışığı sönmeyecek bir Anadolu direnişidir." (abç)

Ural, Kürtleri "Anadolu"daki uluslardan biri olarak gördüğü bir diğer makalesini ise şöyle noktalıyordu;

> "Türk Tarih Kurumu bu açıdan Türk ulusunun Anadolu topraklarındaki halklarındaki haksız statülerine, farkında olmadan işaret ederken başka uluslara karşı sürdürdüğü politikalara bilim adına kılıf yaratmakla kendi ulusunu onursuzca lekelemektedir." (Ural, 1999a)

Yalnızca bugün için değil, geçmişte de pekçok etnik gruptan insan, Anadolu şablonundan kaçamamıştı. Kimi maksatlı siyasal nedenler bir yana bırakılırsa, bunun önemli bir nedeni de "marjinal" grupların psikolojik olarak "büyük anlatılar"a bağlanma eğilimleridir; öyle ki, bu onlara kimliklerini stabilize etme olanağı verir. Dolayısıyla, Kürtlerin ya da genel olarak Kürdistan halklarının ayrılma hakkının kabulü, diğer etnik gruplar için bu büyük bir anlatının (ki burada "Anadolu halklarının kardeşliği" ya da "mozaik Anadolu" sözkonusu) yıkımı olduğundan, özellikle bu etnik kökenlere sahip aydınların, Kürtlerin kendi geleceklerini belirleme hakkını pekçok defa gönül rahatlığıyla benimsemiş oldukları söylenemez. Bu bağlamda, "dışarıdan bakış" anlamında başta Elenler olmak üzere diğer halkların Anadolu algılayışları da incelenmeye değerdir. Şaşırtıcı bir örnek olarak sözedecek olursak; 1 Aralık 1922 tarihinde *Le Matin* adlı Fransız gazetesinde, dönemin Elen başbakanı Venizelos'a ait şu söze yer verilmiştir: *"Türkler Anadolu yaylasına atılmalıdır"* (Selek, 1965: 31-2). Acaba burada Anadolu'nun kapsamı neyi ifade etmektedir? Yine Kahire'de yayımlanan 1922 tarihli iki kitabın başlığı ise şöyledir; ilki, Amîn Muhammad Saîd ile Karîm Habîb Thâbit'in *Sîrat Mustâfâ Kemal Bâshâ wa târîkh al-harakat al–Turkiyya al–wataniyya fî-l Anâdûl* (Mustafa Kemal Paşa'nın Hayatı ve Anadolu Vatanındaki Türk Hareketinin Tarihi), diğeri ise *Hanâ Mîna Matar'ın İntişâr al-Atrâk fî Anâdûl* (Türklerin Anadolu'daki Zaferi)'dur. Keza, burada da Anadolu ile tam olarak nereler kastedilmektedir, irdelenmelidir.

Bir Ermeni araştırmacı, Anahide Ter Minassian, "1876-1923 Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketin Doğuşunda ve Gelişmesinde Ermeni Topluluğun Rolü" adlı Türkçeye çevrilmiş

olan makalesinde, Moskova ve Kars antlaşmalarıyla Ermenilerin "Anadolu'daki toprak iddialarına" son verdiğini yazmakta ve aynı zamanda sıkça Doğu Anadolu terimini kullanmaktadır (Ter Minassian, 1995: 165,7). Oysa, bugünkü resmi içeriği ve sınırıyla Anadolu'nun oluşumunun önemli bir basamağı, belki de temeli, Abdülhamit'le başlayan ve M. Kemal'le devam eden Kürt-Ermeni çelişkisi yaratmaya dönük politikalardır. Kürtlerin Ermeni karşıtı politikalara alet edilmesi sonucu, her iki halk da vatanından olmuştur. Daha da ilginç olan, bugün ise Kürtler, yüzlerini Ermeni ve Rumlara döndükçe "Anadolu'daki kıyamdan sözederek yine böyle Anadolucu bir politikanın takipçisi olmaktadırlar.

Burada bir noktayı gözden kaçırmamak gerekiyor. Bu ise, Mustafa Kemal ve "ekibi" ile İngiliz emperyalizminin Güney Kürdistan üzerindeki politikalarıdır. Özellikle Mustafa Kemal'in uygulamak istediği ve başarılı olduğu politika, Kürtlerle İngilizler arasında uzlaşmaz karşıtlıklar doğurabilecek çatışmalar yaratmaktı. Nitekim, Hasan Yıldız'ın belirttiğine göre, şimdiye dek "Kürt isyanları"nda İngiliz parmağı aranmış, ancak "Kemalistler"in oynadıkları rol, hiç bir zaman tarihçilerce dile getirilmemiş ya da onların dikkatini çekmemişti; oysa, İsmet İnönü bile anılarında Şeyh Said isyanı için, burada İngilizlerin rollerinin, bulunmadığını söylemekteydi (Yıldız, 2001: 169) Kürdistan'ın parçalanmışlık imgesi ve onu bölen sınırlar, ne yazık ki hâlâ bilincimizde bir karşılık bulduğu için, bugünkü Türk resmi ideolojisinin Anadolu kavramının ortaya çıkışında bu politikalar dikkatlerden kaçabilir. Bu nedenle, en azından sözkonusu tarihsel/politik faktörleri de hesaba katma yönünde, Hasan Yıldız'ın *Muhatapsız Savaş Muhatapsız Barış* adlı yapıtından uzun bir alıntı yapacağız:

> "İran'da SIMKO, Irak'ta Şeyh Mahmut Berzenci isyanları Kemalistler tarafından kontrol edilen isyanlardı. Bölgeyi ve aşiretleri çok iyi tanıyan Eski Musul Valisi Haydar Bey, bu ilişkilerin merkezinde olan birisidir. Kemalist politikaların İran ve Irak Kürtleri üzerinde oynanmasında Elcezire Komutanı Nihat Paşa ile Haydar Bey birinci derecede sorumludurlar. Kuzey Irak'ta otonom bir Kürt bölgesi

için ilk önceleri sıcak bakan İngilizlerle, Şeyh Berzenci'nin anlaşmasını engellemek için, Kürt hareketi bu bölgede daha radikal istemlerle yani bağımsız bir emirlik sloganıyla ortaya çıkmıştır. Uygulanan bu taktikle İngilizlerle Kürtleri birbirleriyle çatışmalı duruma getirmek için yeterli bir çelişki yaratılıyordu. Kürtlere göre daha örgütlü olan Arap Emirliklerine bağımsızlık verilmezken, Kürtlerin bu taleple ortaya atılmaları rasyonel bir politika değildi. Mahmut Berzenci'nin etrafına yerleştirilen Kemalist danışmanlar vasıtasıyla Kürt hareketi, kendi gerçek kapasitesinden ve sahasından koparak, İngiliz düşmanlığıyla belirlenen amaçsız bir politikanın kurbanı oldu. Hatta İran'da SIMKO, Kürtlük adına, Hıristiyan azınlıklarla savaşırken, bölgedeki Türk çıkarlarını koruyan bir 'Türk ajanı' gibi faaliyet gösteriyordu. SİMKO'nun bütün eylemlerinden Kemalistlerin haberi vardır." (Yıldız, 2001: 169-170)[82]

Bütün bunlar değerlendirilirken, Mustafa Kemal'in Kuzey Kürdistan üzerindeki politikaları elbette özel olarak irdelenmelidir. Bu politikalar yalnızca Ermeni tehdidinin abartılmasına indirgenemez; aynı zamanda halifeyi koruma, kollama söylemiyle, Kürtlere bir takım haklar verileceği yönündeki vaadler de, bugünkü Anadolu haritasının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Kürtlerin yekvücut olmayışı ise, bunlarla ilişkili olarak Kürtleri Kürdistansızlaştırma politikalarının başarısına yol açmıştır. Kürtlerin o dönem bir bütün olarak "Kemalist" harekete eklemlenmediği ortadayken, (Bu konuda bkz. Gündoğan, 1994) dönemin farklı Kürt siyasal eğilimleri içinde Anadolu ve Kürdistan kavramları, sanırım irdelenmeye değer... Bütün bunların dışında, Ekim Devrimi'ni de hesaba katmak gerekir.

Gerek geçmişten gelen nedenler, gerekse son on yıldaki küresel değişim rüzgarı, bugün Anadolu kavramının doymaz yutuculuğunu daha da önplana çıkarmıştır. PKK hem teorik hem pratik düzeyde

[82] Yıldız, bir başka çalışmasında ise, İngiltere'nin Kürdistan sorununa yaklaşımını değerlendiren bölümde şöyle yazmaktadır: "Eski Musul valisi Haydar Bey 6 Mart 1923'te TBMM gizli oturumlarından birinde yaptığı konuşmada, SİMKO ve Şeyh Tahar için, 'bir miktar yardım ederek ayaklandırdık' diyecektir." (Yıldız, 1991a: 22)

Kürdistan'ı (Kuzey) da yutan Anadolu projesinin savunucusu haline getirilmişken, Kuzey Kürdistanlı diğer Kürt örgütleri ise, henüz bu kavramın girdabından kendilerini kurtarabilmiş değiller. Nitekim, Kuzey Kürdistan Ulusal Platformu adı altında HW, KKP, PADEK, PRK-Rızgari, PSK ve PŞ-KAWA adlı örgütlerin 2000 yılının başlarında Küba lideri Castro'ya yazmış oldukları mektupta şu ifadelere yer verilmiştir.

> "...Mustafa Kemal ve arkadaşları *Anadolu'yu Türkleştirme programına* bağlı olarak öteki halkları da kıyımdan geçirmeye çalıştılar. Yüzyıllardan beri *Anadolu toprakları* üzerinde yaşayan milyonlarca Rum, yurdunu terketmek zorunda kaldı (...) Yine yüzyıllardan beri *Mezopotamya*'da Hıristiyan bir halk olarak yaşayan ve büyük uygarlıklar kuran Asuri-Süryani halkı, tıpkı Aztek-İnka-Maya halkları gibi yok edildiler. Sağ kalmayı başaranlar ise, vatanlarını terketmek zorunda kaldılar.(...) *Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından uygulamaya sokulan Anadolu'nun Türkleştirilmesi programı, Anadolu'da yaşayan Türk olmayan halklara ölmek* ya da *Türkleşmek dışında hiçbir yol bırakmadı*." (abç)

Öyle anlaşılıyor ki, özellikle Ermeni ve Rum kıyamlarının neredeyse her çağrışımında, Kürtler genel olarak "*bu topraklar*" ya da "*bu coğrafya*" söylemiyle Anadolu klişesine sarılmaktadırlar. (Gündoğan, 1994: 37; Pir, ty: 173; Rohat, 1989: 10; Kaya, 1997; Bildirici, 2001a). Öcalan, Temmuz 1998'de *Sexwebun*'da yayımlanan bir söyleşisinde, biraz da bu motivasyonla Elenler, Ermeniler ve Asuri/Süryanilerden "Anadolu halkları" olarak sözetmekteydi. Sözkonusu tarihte bu söyleme PKK çizgisindeki bütün yayınlarda rastlamak mümkündür. Sözgelimi, 20 Mayıs 2000 tarihli *Özgür Politika*'nın "Ufuktan" adlı köşesinde, 19 Mayıs 1919, "Anadolu"nun yerli halkları olduğu belirtilen Kürt, Ermeni, Asuri/Süryanilerin katliam sürecinin başlatıldığı dönem sayılmıştır. Yalnızca Kürtler arasında değil kuşkusuz, aynı tarihlerde Türk yayınlarında da böylesi ifadelere sıkça rastlanabilmektedir. Sözgelimi A. Ömer Türkeş, *Birikim*'de (Aralık, 1999) yayımlanan "Anadolu'nun Karanlık Yüzyılı" adlı makalesinde şunları söylemekteydi: " *Anadolu 20. yüzyıla tarihte eşine az rastlanır boyutlarda kitle katliamlarıyla başlar. Namlunun ucundakiler*

Ermenilerdir." Kısacası, "*ortak kader*"leri katliam/kıyım olan halkların, bu ortak imgeyi (katliam) anımsadıkları hemen her noktada, kendilerine *ortak bir hatırlama mekanı* (Anadolu) seçtikleri görülmektedir; çünkü, hatırlama figürleri belli bir mekanda cisimleştirilmek ve belli bir zamanda güncelleştirilmek isterler. Örneğin bayramlar, ait oldukları gruba göre, ister dini açıdan, ister burjuva ya da köylü geleneklerin gereği olarak, isterse de askeri bir takvime bağlı olarak kutlansınlar, "*ortak yaşanan bir zamanı*" yansıtırlar (Assmann, 2001: 42). Bu ilişki hatırlama ve mekan bağlamında da geçerlidir. Ragıp Zarakolu'nun şu sözü, bir yönüyle bu durumun bir yansıması ve aynı zamanda özetidir: "Ve yine insana 'kırım' olgusunun Anadolu insanının, ayrımsız, ne denli ortak bir yazgısı olduğunu hatırlatıyordu."(*Özgür Politika*, 3 Ağustos 2001). Ortak hatırlama figürlerinden biri de, hiç kuşkusuz göç ya da göç ettirilme, eski deyimiyle tehcirdir. Özellikle etnik tehcir, yine ortak bir hatırlama mekanına ihtiyaç duymakta ve yüzünü yine Anadolu'ya dönmektedir. Rum tehciriyle ilgili olarak Pervin Erbil tarafından kaleme alınan Anadolu'ya Ağlıyordu Niobe adlı kitabın tanıtım yazısında, Aydın Bolkan aynı seçişte bulunarak şöyle diyor:

> "Anadolu topraklarında yaşayan hiç kimse göç olgusuna yabancı değil. Bu topraklarda yaşayan halklar, yıllar, hatta asırlar boyu, bir yandan diğer yana savrulup durdular. Bazen gönüllü, bazen zoraki göçlerle. Ve her göçten sonra Anadolu'ya ağladı Niobe. Rumlara, Kürtlere, Ermenilere...(...) Binlerce yıldır Anadolu topraklarında yaşanan bu tehcirler geride hep acı izler bıraktı, dahası bırakmaya devam ediyor. Resmi verilere göre, son 15 yılda 3 bin 400 Kürt köyü boşaltıldı ve 3 milyonu aşkın insan metropollere göçtü,..."(Bolkan, 2002)

Bu noktada bir ayrım yapmak zorunlu görünüyor. Şöyle ki; bu ortak hatırlama mekanını seçişte böyle bir motivasyon kadar, pekçok defa ideolojik tutumlar da rol oynamaktadır; ancak sonuçta, Türk resmi muhayyilesinin Anadolu dediği farklı coğrafyalar toplamı olan mekan, adı geçen halklar için sanıldığının aksine maddi bir mezardan çok, ideolojik bir mezar olagelmiştir...

İktidar, Tarih ve Coğrafya

Ontolojik anlamıyla, "tarih", egemen boyutuyla bir mücadele alanı olduğundan, tarih yazıcılığı da aynı bağlamda, dolaylı da görünse bu mücadelenin "başka araçlar"la yürütülmesinden öte birşey olmasa gerek. Bu, tarih yazıcılığına daha başında iktidarla olan ilişkisine göre bir yer tayin eder. Bilimsel bir etkinlik olarak da kabul edilse bile o bu nedenle şu ya da bu ideolojiyle de ilişkiye giren bir etkinliktir. Dolayısıyla, olguları kendi merkezinden değerlendirmeye aday olup, bu olguları açıklamak amacıyla kendisine gerekli olan varsayım ve tasarımları yaratır. Ulus tarihçisi de, işini kolaylaştıracak ve bütün bir tarihi anlamlandıracak kimi kavram ya da tasarımlara başvurur. Onlara göre, tarihin öznesi uluslar ve özellikle de kendi uluslarıdır. Bu öznenin yanı sıra, onun tarih içinde mutlak ve değişmez bir kutsal mekana ihtiyacı vardır; işte bu, vatan dedikleri alandır. Vatan, *en basit* ve *dar anlamıyla*, etrafını siyasetin çevirdiği (Rousseau) ve Tanrı ya da başka herhangi bir "ilahi güç"ün (bu, ulusun kendisidir daha çok) edebi ve ezeli olarak kendilerine tahsis ettiğine inanılan kültürel toprak parçasıdır. Böylece tarih yazıcılığı bir mücadele biçimi ve vatan ise, bu tarihte bir mücadele konusu olduğundan, siyasetle ilişkilidir ve objektif yanları da olmakla birlikte, sınırları bakımından daha çok subjektiftir. Dahası; kendisine mutlak olarak inanan "saf" insanların bu genel kabülüne dayanan sözkonusu toprak parçasının sınırları da, aslında bütünüyle "bir olgu" sorunu değildir. *Tarih Nedir* adlı ünlü yapıtında, "*tarihi dönemlere bölmek*" diyor Carr;

> "bir olgu değil, gerekli bir vasayım ya da düşünce aracıdır; aydınlatıcı olduğu ölçüde gerçerlidir, sağlamlığı da yoruma bağlıdır.(...) Bu sorun bir olgu sorunu değildir, ama anlamsız da değildir. *Tarihin coğrafi bölgelere bölümlenmesi de, tıpkı bunun gibi bir olgu değil, bir varsayımdır*; Avrupa tarihinden söz etmek, belli bağlamlar içinde geçerli ve verimli, başka bağlamlar içinde ise yanıltıcı ve zararlı bir varsayım olabilir. Çoğu tarihçiler Rusya'yı Avrupa'nın bir parçası kabul eder, bazıları ise bunu şiddetle reddederler." (Carr, 1996, 72-3) (abç)

Bu bağlamda, yalnızca Anadolu da değil, bütün coğrafi tasarımlar (vatan) nesnel ve varsa tarihsel karşılıklarının yanı sıra, politik ve özellikle subjektiftirler. Dolayısıyla, tartışılamaz gerçeklikler değildirler. Ancak ulus tarihçileri, vatanın öyle mutlak bir sunumunu yaparlar ki, son tahlilde orada hiç kimseye yaşama hakkı tanınmayabilir de. Ayrıca onlar, bu kategoriye (vatan) yazdıkları tarihte öylesine bir serbestlik tanırlar ki, onu çekip aldığınızda, yazdıkları tarih de hiçleşir. Bir gerçeğin altını yeniden çizmek gerekir; o da, ulus ya da etnik topluluklar için tarihte sabit bir verili alandan sözedilemeyeceğidir. Böyle olmakla birlikte, sınır kavramının ve hayalinin de ulusun oluşumunda canalıcı bir öge olduğu açıktır. Ortaçağa özgü *natio* kavramı, aynı zamanda "verili bir alanda nesillerin birikimi"yle ilişkilendirilmişti. Yine bizim için çarpıcı olan bir başka örnek de, coğrafyacı Michel Foucher (1991)'in "sınır" ve "natione gallicus" (Galya milleti) terimlerinin 1315-18 yıllarında eşzamanlı olarak ortaya çıktığını saptamış olmasıdır (Santamaria, 1998: 21). Kısacası, gerek kimi tarihsel nedenler, gerekse sömürücü sınıfların politik iştahları gibi nedenler, vatanın uluslar ya da etnik topluluklar için sabit bir mesken olmadığını göstermektedir. Örnek olarak Türkiye kavramı ele alınabilir. Türkiye teriminin "Haçlılar" döneminde ortaya çıkmasına bakarak, bir parça anakronik olduğunu düşünsek bile, Georgacas'ın şu tarihlemesi alıntılanabilir:

Türkiye
1- "*Eski Türklerin Toprağı*" (583 ya da 584: 810-814)
2- "*Hazarların Ülkesi*" (9.yy)
3- "*Macarların Ülkesi, Macaristan*" (9-11.yy)
4- "*Selçukluların ülkesi*" (11-14.yy)
5- "*Memlüklerin ülkesi*" (15-15.yy)
6- "*Osmanlı ülkesi*" (15-16.yy)

Bu bağlamda, Kürdistan kavramının da değişkenliğinden sözedebiliriz; çünkü, bu kavram da tarih içinde şu ya da bu nedenle sürekli değişedurmuştur. Bu bakımdan, Kürdistan denilince, aynı zamanda hayali bir tasarımla karşı karşıya olduğumuz unutulmamalı. Hele,

televizyon ve internet gibi teknolojik olanakların da kullanılabildiği bu "*medyatik ulusçuluk devri*"nde, bu hayalle, bu görüntüyle karşılaşmamak olanaksız.

Önce, Kürdistan kavramının kısaca da olsa tarihinden sözetmekte yarar var. Bir kere, bu kavramın ortaya çıkışında tarihsel bir ironi var; çünkü Kürdistan, deyim yerindeyse Türk patentli bir kavram. 12.yy'da Sultan Sencer için oluşturulan eyaletin adı olarak tarih sahnesine çıkıyor. Bu yüzden, Yalçın Küçük "Kürdistan biz Türklerin icadıdır" diyor. O döneme bakıldığında, Kürdistan eyaletinin, Zagros dağlarının doğusunda Hemedan, Dinavar ve Kermanşah, batısında ise, Şehrizur ve Sincar vilayetlerini kapsadığını, yani bugünkü Kürdistan kavramından çok farklı olduğu görülür (Nikitin, 1986: 56). 15.yy'la gelindiğinde, İran'da Safevilerin tahta çıkışı döneminde bu eyalet (Kürdistan) giderek küçülmüştür. Hemedan ve Luristan'ın eyaletten ayrılması ve 16.yy'da Zagros'un batısındaki toprakları Osmanlıların ele geçirmesiyle, Kürdistan adı, İran'da daha küçük bir yeri, sadece merkezi Senneh -ya da Sennenduc- olan Ardelan bölgesini ifade eder oldu (Nikitin, 198: 58). Bir eyalet adı olarak Osmanlı'da ise, zamanla kapsamı farklı yerleri tanımlayan Kürdistan, Şerefhan'ın yazdığına göre, o dönem Kürtler arasında yalnızca Çemişgezek olarak anlaşılmıştır. "Melkişîlere" bağladığı "Çemişkezek" hükümdarlarından sözederken şöyle yazar;

> "Bunların bir kısmı eyaletlerde bağımsız yönetici oldu. Ülkeleri ise genişlik ve önem bakımından, uzak yakın herkesçe 'Kürdistan' özel adıyla tanındı; öyle ki, berat ve emirnamelerde ve diğer Sultanlık belgelerinde bu ad geçtiği zaman, yalnız bu önemli vilayet anlaşır; ayrıca *Kürtler arasında da 'Kürdistan' sözcüğü geçtikçe, bundan yalnız Çemişkezek vilayeti kastedilir.*" (Şeref Han, 199: 189-190) (abç)

Kürtler zamanla Ermenistan'a yayılıp yerleşince, Kürdistan ile Ermenistan sınırları bir bakıma kesin bir biçimde ayırtedilemeyecek kadar içiçe geçti. Ermeni soykırımı sonrasında ise, Ermenistan maddi

olarak silinince, Kürdistan'ın sınırları daha da genişledi. [83] B.A. Boryan'ın yazdığına göre, daha 1878 yılında, Berlin anlaşmasından sonra Osmanlılarda resmi coğrafyada bir değişiklik yapılmış ve "Ermenistan" sözcüğü çıkarılarak, yerine "Kürdistan" sözcüğü kondurulmuştur (Küçük, 1990: 34). Böylece, zaman içinde Anadolu tarafından yutulacak olan Kuzey Kürdistan da Ermenistan'ı yutmuştur. 1918'in sonbaharında İstanbul'da yayın hayatına başlayan ve Kürdistan Teali Cemiyeti'nin resmi olmayan yayın organı kabul edilen *Jîn*'in, 2 Şubat 1335 tarihli sayısında yayımlanan *Kürdistan* başlıklı yazıda, Kürdistan şöyle tanımlanmaktadır;

> "*Kürdistan, geniş kapsamlı anlamıyla 'Kürdlerin ülkesi'dir. Ermeni ovasının dayandığı Toros dağlarının bir kesimini içine alan bu ülkeyi* Batman suyu, Botan suyu ve Dicle'ye akan öbür ırmaklarla, ıssız dağlık araziyi bir baştan bir başa kateden ve büyük İran yaylasının batı ucuna sınır oluşturan büyük ve küçük Zab ırmakları sular." (abç)

Yine *Jîn*'de, "Kürdistan ve Kürdler" adlı bir makale kaleme almış olan Kamran Ali Bedirxan da, Kürtlerin sözkonusu coğrafyada çoğunluk oluşturduğundan bahisle, buraların Ermenistan değil de Kürdistan olarak adlandırılabileceğini, Rus ekonomistlerinden Pazilov'a gönderme yaparak savunuyor. Pazilov'un yazdığına göre, "*Mezopotamyanın üzerindeki geniş ovaya hakim durumda bulunan Ermenistan, bu ad ile anılmaya layık değildir. Çünkü, bu bölgede iki Ermeniye karşılık on Kürde rastlanılıyor.*" (Jîn, sy.9,6 Kanun-ı Sanî 1335)[84]

Ermenistan'ın Kuzey Kürdistan tarafından yutulması, Türk egemenlerinin işini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır; çünkü bu kez yutma

---

[83] Gidney, A Mandate for Armenia adlı yapıtında, Ermenistan olarak bilinen toprakların önemli bir bölümünün Kürdistan olarak da adlandırıldığını yazmaktadır (Gidney, 1967: 14). Van Bruinessen ise, "Ortadoğu'nun sıkça rastlanan bir karakteristiği de, belli bir toprak parçasında birden fazla etnik grubun yaşamasıdır," demektedir. "Sözgelimi Kürtlerle Ermenilerin yerleşim yerleri büyük oranda içiçedir." (Van Bruinessen, ty: 335)

[84] Kürtler, Batılı devletlerin o dönem bir Ermeni devleti kurduracağı düşüncesiyle, bu tür yaklaşımlar içinde olabilmişlerdir.

sırası Anadolu'dadır. O da Kuzey Kürdistan'ı yutacaktır. Böylece Türk milliyetçi güruhu, Kürtlere ve Kürdistan'a karşı uyguladıkları yoketme, inkâr etme politikalarını her düzeyde gerçekleştirmiş ve bunda da başarılı olmuşlardır. Anadolucu akımın öncülerinden Mükrimin Halil'in 1920'li yıllarda *Anadolu Mecmuası*'nda da yayımlanan makalesinde söylediği, "*Kürtler kadar Ermenilere de mal edilen bu topraklarla ne Kürtlerin ne Ermenilerin maddi ve manevi hiçbir alaka ve münasebetleri yoktur*," sözü ve yukarıda perçok yerde örneğine değindiğimiz diğer Anadolucu tayfanın iddiaları, kayıp Kürt yurdunun adreslerinden birini göstermektedir. İşte Anadolu! İşte Anadoluculuk! Ve işte Kürt siyaset biçimlerinin kısır döngüsü!...

Sonuç ya da Bir Paradigmanın İflası

Adam Kuper, *İlkel Toplumun İcadı/Bir İllüzyonun Dönüşümleri* adlı yapıtında, "İlkel toplum fikri," diyor; "emperyalistlere ve milliyetçilere, anarşistlere ve Marksistlere hizmet verdi (...) Eşit bir şekilde sağ veya sol, gerici ya da ilerici, şair ve siyasetçi kullanabilirdi. İlkel toplumun en güçlü imajları Maine, Engels, Durkheim ve Freud gibi çok zıt siyasal düşünürlerce üretiliyordu. Ne var ki hepsi de tek bir temel modelin dönüşümleriydi. Sonuçta hepsinin yaptığı bunu bir foya (foil) olarak kullanmaktı." (Kuper, 1995: 262-3)

Herhalde bu çalışmanın sonunda ortaya çıkan tablo birkaç cümleyle anlatılmak istenseydi, bundan iyisi olamazdı. Oluşumunda sömürgeciliğin maddi ve zihinsel temelleri de bulunan ilkel toplum düşüncesi gibi, Anadolu kavramı da aslında böyle bir yanılsamayı ifade etmektedir; sağcısından solcusuna, müslümanından dinsizine dek Türk ulus yelpazesinin her rengi yeralmaktadır orada. Halide Edip'ten Necip Fazıl'a, Nazım Hikmet'ten Mahir Çayan'a, Nurettin Topçu'dan Halikarnas Balıkçısı'na, DHKP-C'den İBDA-C'ye dek nice isimler, örgütler bu kavramı farklı biçimlerde de olsa yeniden üretmekle meşgul oldular; ama, bu ürünlerin hepsi de hangi niyetlerle ilişkili olurlarsa olsunlar yine tek bir modelin dönüşümleriydiler;

Türk ulusçuluğunun ya da sömürgeci kültürün... Dolayısıyla, bu kavramın Kürtlerde kendilerine ve vatanlarına karşı derin bir yabancılaşma yarattığından kuşku duyulmamalıdır. Yalnızca Anadolu da değil, Suriye, İran, Mezopotamya gibi antik tarihten çıkarılarak modern haritalara yapıştırılan bu "tarafsız" isimlerin hepsi de, aslında aralarındaki başka bir tarihsel/nesnel gerçekliği gölgelemekte, karartmaktadır; Kürdistan gerçekliğini!...

Geçen yüzyılın ilk yarısında, Türk ulusçuluğu egemen konumuna uygun önemli bir paradigma yarattı: Anadolu kimliği!.. Mevlana'nın o bilinen sözünü anımsatırcasına her türden insan vardı bu kimliğin "içinde"! Ezen de ezilen de, sömürgeci de sömürge de, inananda da inanmayan da!... Örneğin, bu paradigma içinde sosyalist olmak demek, herşeyden önce "Anadolu halklarının kardeşliği"ne inanmaktı; enternasyonalizm, işçi sınıfının birliği, devrim (Anadolu devrimi) gibi büyük sloganlar bu inancın kutsal destekleri oldular. Alevi olmak demek, 72 milleti "bir görmek"ti; zaten, Anadolu Alevisi de "aslı"nı ihkâr etmeyendi!.. Dini bütün bir müslüman olmanın yolu ise, bu ümmeti Kürt-Türk diye milletlere bölmemekten geçmekteydi. Ne de olsa Alparslan Türkeş'in dediği gibi "Kürtler ve Türkler kardeş"ti!... Bu bağlamda, kimi etnik grupların, savunma psikolojisinden kaynaklı bir kardeşlik söylemiyle sürekli olarak kendilerini bu paradigma içinde tanımlamaları da anlaşılır bir durumdur. Sonuçta, bunların herbiri bu hayali tasarımı bir yanıyla daha da sağlamlaştırmakla Kürdistan kavramının ve onunla birlikte diğer coğrafyaların büsbütün silinmesine olanak sağlamaktadır. Ancak bu dönem sözkonusu büyük anlatı için bir belirsizlik dönemidir; her ne kadar Türk tarihinin belki de hiçbir döneminde olmadığı kadar, güçlü bir Anadoluculuk rüzgarı esiyorsa da, Güney Kürdistan'da en azından teorik olarak bir siyasi şekillenmenin olasılığı, onu bir krize sokmaktadır; çünkü, Kürtlerin siyasi bir özne olması demek, birleşik bir ulus olma özlemini, hayalini sürekli canlı tutacaktır. Bu ise, "ortak vatan"ın da, "ortak çatı"nın da tam ortasından çatırdayabileceğinin "ilkel" işaretleri olsa gerektir!..

KAYNAKÇA

-Akar, R. (1998) "Bir bürokratın kehaneti ya da 'Bir resmî metin'den planlı Türkleştirme Dönemi", *Birikim*, sy.110, Haziran 1998

-Aksoy, B. (1985) *Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli*, C.I, Ankara; Yorum Yayıncılık-Matbaacılık

-(2001) "Anadolu'da Yer Adlarının Kökeni -I", *Munzur*, sy. 6, 2001

-Aksoy, G. (1991) *Kürt Dili ve Söylenceleri Üzerine İncelemeler*, C.I, Ankara: Öteki Yayınevi

-(1993) *Hieros Gamos, Tanrı Baba Üzerine Notlar*, İstanbul: Zagros Yayınevi

-(1994) "Vatan ya da Bir Toprak Kültü", *Özgür Ülke*, 15/11/19

-(1996) *Tarihi Yazılmayan Halk Kürtler*, İstanbul: Avesta Yayınları

-(1996) "*Kürt Tarih Yazımının Tarihi*" I-II, 15/16 Haziran 1996, Demokrasi

-(1996) "*Dil, İdeoloji ve Metodoloji. Kürt Tarih Yazıcılığında Üç Temel Sorun*", (yayımlanmamış inceleme)

-(1996) "*Altı Tarih, Üstü Hikaye. Popüler Tarih Yazıcılarıyla Tarihsel Bir Hesaplaşma*", (Sterka Rızgari Say. 21 Mayıs-Haziran 2002)

-(1998) "Kürt Türküsü Üzerine Düşünceler", *Zülfikar*, sy.27,

-Akşin, S. (1992) "Düşünce ve Bilim Tarihi (1839-1908)", *Türkiye Tarihi*, C.3, İstanbul: Cem Yayınevi

-Akurgal, E. (1990) *Anadolu Uygarlıkları*, 3.bas, İstanbul: Net Turistik Yayınlar

-(1986) "Anadolu Tarihinin Oluşmasında Jeomorfolojik Özelliklerin Rolü", *Anadolu Araştırmaları* X, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

-Aladağ, C. (1981) *Milli Mesele ve Kürdistan'da Feodalite-Aşiret*, Frankfurt: Komkar yayınları.

-Alakom, R. (1989) *Çağdaş Türk Edebiyatında Kürtler*, Stockholm: APEC Tryck and Förlag

-Alev, A. (Çeviren, 1975) *Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Bakü 1920*, İstanbul: Koral Yayınları

-Altaş, Hanifi (1999) "Dünden Bugüne Atatürk ve Cumhuriyet Karşıtlığına Da-

yanan Saf Cepheleşme", *Yeni Hayat*, sy.39

-Amin, S. (1993) *Avrupamerkezcilik, Bir İdeolojinin Eleştirisi*, Çev. Mehmet Sert, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

-Anderson, B. (1993) *Hayalî Cemaatler*, İstanbul: Metis Yayınevi

-Andrews, P. A. (1989) *Ethnic groups in the Republic of Turkey*, Wiesbaden: Reichert

-Anter, M. (1996) *Ülke ve Gündem Yazıları*, İstanbul: Avesta Yayınları

-Arık, R. O. (1982) *Coğrafyadan Vatana*, Ankara T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

-Armutçu, E. (2001) "Her tarafı etnik müziğe boyadılar", *Hürriyet*, 14/7/2001

-Aslan, G. (2001) "Globalizmin Anadolu Acentası!", *Özgür Politika*, 21 Nisan 2001

-Atabay, M. (1998) *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Milliyetçilik Akımları*, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Tarihi Anabilim Dalı, doktora tezi (internet)

-Ateş, N. (1993) *İç Anadolu Kürtleri* (Konya-Ankara-Kırşehir), Köln: Komkar Yayınları, 2.bs.

-Aydemir, Ş. S. (1986) *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, 1908-1914, C. II, İstanbul: Remzi Kitabevi

-Ayhan, M. (2000) *Bilim, Tarih ve Metodoloji*. Kürt Tarih Yazımı Polemikler ve Çatışma Sapma Eğilimler, İstanbul: Sorun Yayınları

-Bahoz, 1973, nr. 3, Uppsala

-"Bizans İmparatorluğu", Türk Ansiklopedisi, C. 7, Ankara, 1995

-Babinger, F. (1964) "Rum" İA, C.9

-Baksı, M. (2000) "Özgür Politika ve Emoş", *Özgür Politika*, 22 Ağustos 2000

-Ballı, R. (1991) *Kürt Dosyası*, İstanbul: Cem Yayınevi

-Balkız, A. (1998) "Alevinin Kürt'ü-Türk'ü Olur mu?", *Cumhuriyet*, 24/7/1998

-Baran, A. (1991) *Culture, History and Ideology in the Formation of Ba'thist Iraq*, 1968-89, New York: St.Martin's Press

-Bartholomea, C. (1904) *Altlranisches Wörterbuch*, Strassburg

-Başdemir, K. (1998) "Anadolu'da Tarihsel ve Kültürel Süreklilik", *Bilim ve Ütopya* Dergisi, Ekim 98

-Başgil, A.F. (1960) *İlmin Işığında Günün Meseleleri*, derleyenler A.Hatipoğlu-İ.Dayı, İstanbul: Yağmur Yayınları

-Başkaya, F. (1991) *Paradigmanın İflası* (Resmi İdeolojinin Eleştirisine Katkı), İstanbul: Doz yayınları, 1.bs.

-Batur, R.-Yıldız, R. (1992) "Anadolunun Sürgünleri", *Özgür Gündem*, 15 Kasım 1992

-Baydar, Y. (1996) "Edebiyat ve Kürt Sorunu Üstüne Yaşar Kemal'le Konuşmalar" bkz. Y. Kemal, *Zulmün Artsın*, İstanbul: 1996 Can Yayınları

-Bayrak, M. (1986) *Eşkiyalık ve Eşkiya Türküleri*, Ankara: Yorum Yayıncılık Matbaacılık

-Bedirxan, C. A (1997) *Kürt Sorunu Üzerine*, İstanbul: Avesta Yayınları

-Bender, C. (1992) "Anadolu'da Kültür Mozayiği", *Özgür Gündem*, 28 Kasım 1992

-(1996) Korku ve Cesaret. *Kürt Tarihine Sataşanlar*, İstanbul: Berfin Yayınları

-Berkes, N. (ty) *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, yy: Yön Yayınları

-Bildirici, H. (2001a) "Atlantikte İhtilal Yıldönümü", *Özgür Politika*, 28 Temmuz 2001

-(2001) "Demokratik Cumhuriyet", *Özgür Politika*, 5 Ocak 2001

-Bilge, Y. (1996) *Anadolunun Solan Rengi Süryaniler*, İstanbul

-Bolkan, A. (2002) "Tehcire Dair Bir Hatırlatma", *Özgür Politika*, 4 Subat 2002

-Bora, T. (1998) Türk Sağının Üç Hali, Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamlık, İstanbul: *Birikim Yayınları*.

Bozarslan, M. E. [Çeviren, 1991] *Kurdistan. Rojnama Kurd Ya Peşin, İlk Kürt Gazetesi*, 1898-1902, C.I, Uppsala Webanxana Deng

-[Çeviren, 1985] Jîn. *Kovara Kurdî-Tırkî*-1918-1919, C.II, Uppsala: Weşenxana Deng

-[Çeviren, 1998], *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi* (Kovara Kurdî-Tırkî-1908-1909) Uppsala: Weşenxana Deng

-Van Bruinessen, M (1992) *Agha, Shaikh and State. The Social and Political Structures of Kurdistan*, London: Zed Books

-(ty) *Ağa, Şeyh ve Devlet. Kürdistan'ın Sosyal ve Politik Örgütlenmesi*, çev. Remziye Arslan, Ankara: Özge Yayınları

-(ty) Agha, *Shaikh and State. The Social and Political Organization of Kurdistan, Rijswijk:* Enrprint/Secondprint

-Bulut, F (1991) *Belgelerle Dersim Raporları*, İstanbul: Yön Yayınları

-(1992) "Kürtler Milattan, İslamdan, Türklerden ve Osmanlıdan Önce Anadolu'daydı" I, II, III, *Özgür Gündem*, 15-17 Kasım 1992

-Burkay, K. (1996) *Seçme Yazılar 2*, İstanbul: Deng Yayınları

-(1997) *Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan*, CoğrafyaTarih-Edebiyat, C.I, İstanbul: Deng Yayınları

-Cahen, C (1960) "*Arminiya* (The Armenians under the Türks and the Mongols)", EI, Vol.2, New Edition, Leiden

-(1984) *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul, 2. bas

-Carr, E. H. (1996) *Tarih Nedir*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İstanbul: İletişim Yayınları, 6. bs.

-Ceram,C.W. (1979) *Tanrıların Vatanı Anadolu*, İstanbul: Remzi Kitabevi

-Ceyhun, D. (1993) *Ah, Şu Biz "Kara Bıyıklı" Türkler*, İstanbul: E Yayınları, 7.bs.

-Cilasun, A.H. (1995) *Alevilik Bir Sır Değildir*, yy.

-Clot, A. (1994) *Muhteşem Süleyman*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Milliyet Yayınları, 4.bs

-Copeaux, E. (1998) *Tarih Ders Kitaplarında* (1931-1993) *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, çev. Ali Berktay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

-Çalışkan, G. (1990) "1980 sonrası okutulan coğrafya ders kitaplarında mekân ve birey kurguları", *Toplum ve Bilim*, 64-65, Güz/Kış 1994

-Çelik, S. (2000) *Ağrı Dağını Taşımak*. Çağdaş Kürt Halk Direnişi. *Siyasi, Askeri, Ekonomik ve Toplumsal Sonuçları*, İtalya: Zambon Verlag

-Çîya, S. (1998) *Dersim Yazıları*, İstanbul: Tij yayınları

-Çiyan, G. (2000) "Sürgün Kürtleri" (1-4) *Özgür Politika*, 26-29 Haziran 2000

-Çölaşan, E.(2000) "Aferin Sana Fransa", *Hürriyet*, 9 Kasım 2000

-Darkot, B. (1965) "*Anadolu*", İA, C.1, İstanbul: MEB

-Davison, R. H. (1990) *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923*. The İmpact of the West, Austin: University of Texas Press

Demirer, T. (1997) *Sokaktakine Notlar*, Ankara: Öteki Yayınevi/ Özgür Üniversite Kitaplığı

Demirkent, I. (1992) "*Bizans*", TDVİA, C. 6, İstanbul

Dersimi, N. (1986) Hatıratım, Stockholm: Roja Nu Yayınları

-(1990) Kürdistan Tarihinde Dersim, Köln: Komkar Yayınları, 2.bs

Diehl, C. (1957) *Byzantium. Greatness and Decline*, trans from the French by Naomi Walford, Rutgers University Press, New Jersey,

-Dierl, A. J. (1990) "Alevilik, Anadolu'da Esen Özgürlük Rüzgarıdır", *Alevilik Üstüne Ne Dediler*, der. C.Şener, İstanbul: Ant Yayınları

-Dikmen, F. (1999) "Namus", *Özgür Politika*, 28/7/1999

-Dino, G. (1987) "'Kurtuluş Savaşı Destanı'nın Yapısı Üzerine Bir Deneme", bkz. N. Hikmet, *Kuvayi Milliye/Destanı*, İstanbul, 1987: Cem Yayınevi

-Erinç, S.-Öngör, S. (1972) *Türkiye Coğrafyası*, Lise III. İstanbul: Güven Basım ve Yayınevi

-Erkiner, E. (1999) "Anadoluda Sorun Olmak...", *Özgür Politika*, 17 Ağustos 1999

-Fanon, F. (1994) *Yeryüzünün Lanetlileri*, Jean Paul Sartre'ın Önsözüyle, çev. Şen Süer Kaya, İstanbul: Sosyalist Yayınlar

-Ferat, S. (1999) "Trilojide Sömürgeciler" I-II-III, Özgür Politika, 10/17/24 Haziran 1999

-Foss, C. (1976) Byzantine and Turkish Sardis, Boston: Harvard University Press

-Freire, P (1991) *Ezilenlerin Pedagojisi*, Çev. Dilek Hattatoğlu-Erol Özbek, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi

-French, D. H. (1986) "Anatolia: Bridge or Barrier?", IX.TTK (Ankara, 21-25 Eylül 1981), *Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. I, Ankara: TTK Basımevi

-Georgacas, D. J. (1971) *The Names for Asia Minor Peninsula and the a Register of Surviving Anatolian Pre-Turkish Placenames, Heidelberg:* Carl Winter Universitatsverlag

-Georgeon, F. (1986) *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri -Yusuf Akçura-* (1876-1935), çev. Alev Er, Ankara: Yurt Yayınları

-(1990) "Kemalizm ve İslam Dünyası (1919-1938): Bazı İşaret Taşları", Gökalp, İ. - Georgeon, F., *Kemalizm ve İslam Dünyası*, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul: Arba

-Gerger, H. (1994) *Türkiye'nin Düzeni ve Kürt Sorunu*, İstanbul: Belge Yayınları

-(1997) "Görece ileri, mutlak gerici", *Özgür Politika*, 4 Ağustos 1997

-(1999) "Selam Kardeşim Sarkis", *Özgür Politika*, 14 Şubat 1999

-Gezik, E. (2000) *Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler*, Ankara: Kalan Yayınları

-Ghareeb, E. (1981) *The Kurdish Question in Iraq*, New York: Syracuse University Press

-Gidney, J. B. (1967) *A Mandate for Armenia, Ohio:* The Kent State University Press

-Gordlevski, V. (1988) *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran, Ankara: Onur Yayınları

-Gramsci, A. (1986) *Hapisane Defterleri-Seçmeler*, çev. Adnan Cemgil, İstanbul: Belge Yayınları, 2. bs.

-Gültepe, N. (ty) "Türkçülük ve Turan", *Turan*, Turancılık Tarihinin Kaynakları, İstanbul: Turan Kültür Vakfı

-Günaltay, Ş. (1987) *İran Tarihi*, C. I. Ankara

-Gündoğan, C. (1994) 1924 *Beytüşşebap İsyanı ve Şeyh Sait Ayaklanmasına Etkileri*, İstanbul: Komal Yayınları

-Gürün, K (1988) *Ermeni Dosyası*, Ankara

-Güvenç, B (1995) *Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. bs.

-Güzel, M. Ş. (1995) *Devlet-Ulus*, İstanbul: Alan yayıncılık

-Halide Edip (1930) *Turkey Faces West. A Turkish Wiew of Recent Changes and Their Origin, with a Praface by E.M Earle, New Haven:* Yale University Press

-(1935) Conflict of East and West in Turkey, Lahore, second printing

Halikarnas Balıkçısı (1982) *Anadolunun Sesi*, baskıya hazırlayan Şadan Gökovalı, Ankara: Bilgi Yayınevi

-Hanioğlu, Ş. (1981) *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

-(1985) *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terraki Cemiyeti ve Jön Türklük* (1989-1902),C. I, İstanbul: İletişim Yayınları

-Hartmann, M. (1977) "*Irak*", İA, C.5/II, İstanbul.

-Hillenbrand, C. (1991) "*Malazgird*", EI, Vol.VI, New Edition, Leiden: E.J.Brill

-Hırçın, S. (1990) "Ülkemizde Eskiçağ Bilimlerinin Eğitime İlk Yansıması", *Anadolu Araştırmaları* XII, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi

-İbnü'l-Erzak (1989) *Mervani Kürtleri Tarihi*, çev. M. E. Bozarslan, Köln: Komkar Yayınları

-İhsan Nuri, (1991) *Kürtlerin Kökeni*, Türkçesi M. Tayfun, İstanbul: Doz Yayınları

-İnönü, İ. (1992) *Anılar*, 1. Kitap, yay. Hazırlayan S.Selek: Ankara: Bilgi Yayınevi

-Karacasu, B. (2001/" 'Mavi Kemalizm', Türk Hümanizmi ve Anadoluculuk", *Kemalizm*, İstanbul: *İletişim Yayınları*

-Karal, E. Z. (1988) *Osmanlı Tarihi*, VIII. Cilt, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), Ankara: TTK Yayınları, 3. baskı.

-Karaömerlioğlu, M.A. (2001) "Türkiye'de Köycülük", *Kemalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları

-Karpat, K. (1971) *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, İstanbul: Varlık Yayınları, 2. bs.

-Kavcar, C. (1974) *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim* 1908-1923, Ankara: AÜEF Yayınları

Kaya, Y. (2000) "Emince", *Özgür Politika*, 25 Ağustos 2000

-(2002) "Diplomasi", *Özgür Politika*, 18 Mart 2002

-(1997) "Selanikte Pontus Kongresi", *Özgür Politika*, 17 Haziran 1997

-[Derleyen, 1993] *Koca Çınar Kürt Bilgesi Musa Anter*, İstanbul: Yurt Kitap-Yayın

-Kayalı, K. (1985) "TBMM'de Muhalefet", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.5. İstanbul: İletişim Yayınları

-Kırmızıtoprak, S. (1962) "Kimler İçin Çan Çalıyorlar?", *Yön*, 19 Eylül 1962, yıl 1 sy. 40

-Koçerê Deniz (2000) "Kutsal Anadolu Barışı (I)", *Özgür Politika*, 25 Ekim 2000

-Koçiava, S. (1999) "Barışçıl Direniş ile Aktif Mücadele Arasında", *Özgür Politika*, 3 Nisan 1999

-Koşay, H. Z. (1974) *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara

Köprülü, M.F. (1992) *The Seljuks of Anatolia Their History and Culture According to Local Muslim Sources, trans. and edited by Gary Leiser, Salt Lake City:* Universty of Utah Press.

-Korucuoğulları, T. (1999) "*Tarih, Türk Tarihi ve Atatürk (2)*", Orkun, sy. 21, Kasım 99

-Köymen, M. A. (1953) "Büyük Selçuklu İmparatoru Melikşah Devrine Dair Bir Eser Münasebetiyle", *Belleten*, sy. 65-68, C. XVII, Ankara: TTK Basımevi

-Kramers, J.H. (1976) "*İran* (Tarihi ve Etnolojik Bakış)", İA, c.5/2, 1976

-Kristof, L.K.D. (1971) "The Nature of Frointers and Boundaries", The Structure of *Political Geography*, Ed. by Roger E.Kasperson and Wulian V.Minghi, Chicago: Aldine Publishing Company, second printing

-Küçük, Y. (1990) *Kürtler Üzerine Tezler*, İstanbul: Akış Yayıncılık

-(1993) *Bir Dikine Ülke*, Ankara: Başak Yayınları

-(1996) *Yürüyüş*, İstanbul: Akış Yayıncılık

-Kuper, A. ,1995) *İlkel Toplumun İcadı. Bir İllüzyonun Dönüşümleri*, çev. İsmail Türkmen, İstanbul: İnsan Yayınları

-Kushner, D. (1977) *The Rise of Turkish Nationalism 1876-1908, London:* Frank Coss

-Kutlay, N. (1992) *İttihat Terraki ve Kürtler*, Ankara: Beybun, Genişletilmiş 3. bs.

Kutlu, M. (1985) "Doğu Anadolu Göçer Topluluklarında Yapılacak Halkbilimi Araştırmalarının Önemi ve Tunceli'de Şavaklılar", *Doğu Anadolu'nun* (Sosyal, Kültürel ve İktisadi) *Meseleleri Simpozyumu Tebliğleri*, 13-15 Mayıs 1985, Ankara

-Lewis, B. (1975) İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı, çev. Nihal Önal, İstanbul: Varlık Yayınları

-(1988) *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Ankara

-Lloyd, S (1956) *Early Anatolia. The Archaelogy of Asia Minor Before the Greek, With a note on the Anthropology of the Ancient Inhabitants of Anatolia*, by

Dr. Muzaffer Şenyürek, London and Trowbridge: Penguin Books

-Makal, M. (1976) Bizim Köy 1975, İstanbul: Sander Yayınları

-(1979) *Köy Enstitüleri ve Ötesi* (Anılar, Belgeler), İstanbul: Çağdaş Yayınları

-*Les Massacres Kurdes en Turquie*, (Publication de la Ligue Nationale Kurde Hoyboun), Le Caire, 1928, Imp.Paul Barbey

-Malmisanıj (1986) *Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet, Uppsala:* Jina Nû Yayınları.

-Mazaheri, A .(1972) *Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları*, çev. B. Üçok, İstanbul: Varlık Yayınları

-Millas, H. (1995) "Türk Kimliği ve Tarihinin Kaynakları", *Toplumsal Tarih*, Mart 1995, sy. 15

Minorsky, V. (1981) "Kurds, Kurdistan (History)", *The Encyclopedia of İslam, Vol. V*, Leiden: E. J. Brill

-(1988) "*Turan*", İA, C. 12/2

-Mirzabeyoğlu, S (1997) *Adımlar* 1, 1984'den 1996'ya, İstanbul: İBDA Yayınları

-Moran, B. (1987) *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2. bs.

-Nesin, A. (1989) *Bulgaristan'da Türkler, Türkiye'de Kürtler*, İstanbul: Adam Yayınları, 4.bs.

-Nikitin, B. (1986) *Kürtler, Sosyolojik ve Tarihi İnceleme*, çev. H. D. ve A. S, yy: Özgürlük Yolu Yayınları

-Ocak, A. Y (1991) "Alevilik ve Bektaşilik II", *Tarih ve Toplum*, sy. 92, c: 6, Ağustos 1992

-Öğün, S.S. (1992) *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergâh Yayınları

-Oktay, A. R. (1975) *Biz Anadolu Türkleri*, İncelemeler, Anılar, Görüşler. Ankara

-Oran, B. (1993) *Atatürk Milliyetçiliği. Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 3. Baskı

-Öner, Y. (1976) "Malazgirt Meydan Muharebesi", *Türk Ansiklopedisi* , C. 23, Ankara

-Önertoy, O. (1964) "Halide Edip'in Yeni Turan'ı ve Ziya Gökalp", *Türkoloji Dergisi*, C. 1, sy. 1, Ankara

-Öz, B. (1990) *"Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Aleviliğin Rolü", Alevilik Üstüne Ne Dediler*, İstanbul: Ant Yayınları

-Özgüç, T. "Eski Anadolu Arkeoljisi", *Anatolia VII*, 1963

-Öztürkmen, A. (1998) *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları

-Parmaksızoğlu, İ. (1988) "Turan", *Türk Ansiklopedisi*

-Pir, M.Hayri (2001) *Uluslararası Karşı-Devrim Hareketi, Teslimiyet ve Tasfiyecilik ile Bir Yanılsamanın Sonu*, İstanbul: Komal Yayınevi

-Popko, M .(1995) *Religions of Asia Minor, trans. from Polish* by Iwona Zych, Warsaw: Academic Publications

-Ramsay, W.M (1928) *Asianic Elements in Greek Civilization*, London: John Murray, second/Enlarged edition

-(1962) *The Historical Geography of Asia Minor*, Amsterdam: Adolf M.Hakkert-Publisher

-Rice, T. T. (1962) *The Byzantines*, London: Thames and Hudsôn

-Rohat, A. (1989) *Çağdaş Kürt Edebiyatında Kürtler*, Stocholm: Vejin Yayınevi

-Room, A. (1977) *Placenames of the World. Origins and Means*, USA: McFarland

-Runciman, S. (1975) *Byzantine Civilisation*, G. Britain: Edward Arnold, 7th impression

-Santamaria, Y. (1998) "Ulus-Devlet: Bir Modelin Tarihi", bkz. *Uluslar ve Milliyetçilikler*, hazırlayan Jean Leca, İstanbul: Metis Yayınları

-Sasuni, G.(1986) *Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni-Kürt ilişkileri* (15.yy'dan Günümüze), çev. B.Zartaryan-M. Yetkin: Orfeus Yayınevi

-Schreiber, G. (1982) *Edirne'den Viyana Kapılarına Kadar Türklerden Kalan*, çev. Esat Nermi, İstanbul: Milliyet Yayınları

-Sefercioğlu, N. (2001) "Remzi Oğuz Arık", *Orkun* (Aylık Türkçü Dergi), Nisan 2001, sy.38

-Selçuk, İ. (1999) "Anadolu İnsanı", *Cumhuriyet*, 6 Mart 1999

-(1999a) "Anadolu İnsanı Tuzağa Düşmedi", *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1999

-(1999b) "İkili Kıskaçtan Kurtulmak", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1999

-Selek, S. (1965) *Anadolu İhtilali*, İstanbul

-Shaw, S.J.-Shaw, E.K. (1983) *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II, İstanbul: E Yayınları

-Silopî, Z. (Kadri Cemil Paşa) (1991) *Doza Kurdistan*, yayına hazırlayan M. Bayrak, Ankara, Özge Yayınları

-Soysü, H. (1992) *Kavimler Kapısı* 1, İstanbul: Kaynak Yayınları

-Sümer, F.- Sevim, A. (1988) *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı* (Metinler ve Çeviriler), Ankara: TTK Basımevi

-Tachau, F. (1962) "*The Search for National Identity among the Turks*", Die Welt des İslams, 1-2

-Taş, A. (1985) *Türkiye Kürdistanı Ekonomik ve Sosyal Yapı*, Özgürlük Yolu Yayınları

-Tahir, K. (1962) "Anadolu Türklüğü Açısından Atatürkçülük", *Yön*, sy. 47, 7 Ekim 1962 (derginin dış kapağında 7 Kasım,7 Ekim geçmektedir.)

-Tanör, B. -Boratav, K.-Akşin, S (1995) Türkiye Tarihi 5 *Bugünkü Türkiye* 1980-1995, İstanbul: Cem Yayınevi

-Ter Minassian, A. (1995) "1876-1923 Döneminde Osmanlı İmparatorluğu Sosyalist Hareketin Doğuşunda ve Gelişmesinde Ermeni Topluluğun Rolü", bkz. *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik* (1876-1923), derleyen M. Tunçay-E. Jan Zürcher İstanbul: İl

-Togan, A. Z. V. (1970) *Umumi Türk Tarihine Giriş*, C. I, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 2. bs.

-Topçu, N. (1959) Şehit. "Beş Yıllık Faaliyet Bültenimiz", *Milliyetçiler Derneği Beş Yılda Ne Yaptı?*, İstanbul: Milliyetçiler Derneği Neşriyatı

-Torî (1999) *Anadolu Kültüründe Kürt Etkisi*, İstanbul: Berfin Yayınları

-Treadgold, W. (1997) *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford: Stanford University Press.

-Tripp, C. (2000) *A History of Iraq*, Cambridge: Cambridge Universty Press

-Tunçay, M. (1978) *Türkiye'de Sol Akımlar* (1908-1925), C.2, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 3, bs.

-(1989) *T.C'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması* (1923-1931), İstanbul: Cem Yayınevi, 2. bs

-(1991) "Anadolu", *TDVİA* (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi) C. 3, İstanbul

-Turan, O. (1993) *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları

-Timur T. (1986) *Osmanlı Kimliği*, İstanbul: Hil Yayın

-Ural, M. (1999 a) "Türk Tarih Kurumu (TTK) ve Kürt Çevresi", *Özgür Politika*, 19 Mart 1999

-(1999b) "Uygarlığın Gücü ve Güç Uygarlığı", *Özgür Politika*

-(1999) "Dün Türkeş Bugün Ecevit", *Özgür Politika*, 7 Mart 1999

-Üstel, F. (1993) "Türk Milliyetçiliğinde Anadolu Metaforu", *Tarih ve Toplum*, Ocak 1993, C. 19, sy.109

-Varlık, B. (1985), "Tanzimat'tan Cumhuriyete Mizah", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: İletişim Yayınları

-Vorhoff, K. (1998) "'Let's Reclaim Our History and Culture!' Imagining Alevi

Community in Contemporary Türkey", *Die Welt des İslams*, Vol.38, Nr. 2, july 1998

-Vryonis, Speros (1971) *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of İslamization from the Eleventh through the fiffelnth Century*, Los Angeles: University of California Press

-Worrel, W.H. (1927) A Study of Races in the Ancient Near East, Cambridge

-Yağcı, N. (2000) "Anadolu Felsefesi ile Tanışmak", *Yeni Zamanlar*, Ocak/Şubat/Mart 2000, sy. 5

-Yelda (1998) *Çoğunluk Aydınlarında Irkçılık*, İstanbul: Belge Yayınları

-Yetkin, Ç. (1984) *Türk Halk Hareketleri ve Devrimler*, İstanbul Say Kitap pazarlama

-Yıldız, H. (2001) *Muhatapsız Savaş, Muhatapsız Barış*, İstanbul, Doz Basım Yayıncılık Ltd.Şti. 1.bs

-(1991) *Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler-Politik Felsefe Açısından Kürt Toplumunun Bir Kritiği*, İstanbul: Fırat-Dicle Yayınları 2.baskı

-(1991 a) *Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan*, İstanbul: Koral Yayınları

-Yörük, Z.F. (1995) "Türk Kimliği: Bir 'Hayali Cemaat'in Kuruluş Sürecine Psikanalitik Yaklaşım Denemesi", *Irkçılık ve Milliyetçilik*, Sosyalizmin Sorunları, Kitap dizisi II.İstanbul

-Zettersteen, K.V. (1957) "*Mervaniler*", İA,C.7

-Zürcher, E.J. (2001) "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.2, *Kemalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları

"...soyundan olmayanların bu memlekette bir tek hakları vardır: Türklere hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı! Dost ve düşman ve hatta dağlar bu hakikatı böyle bilsinler."

Mahmut Esat BOZKURT
TC Eski Adalet Bakanı

"...Fırsat tanınırsa hizmet etmeye hazırım!..."

Abdullah ÖCALAN
PKK Genel Başkanı

ISBN 975-7102-05-9

